

XII. KÖTET, 2. FÜZET.

ÚJ FOLYAM.

1904. ÁPRILIS—JÚNIUS.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ.

1904. ÉVI FOLYAM.

— II. FÜZET. —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1904.

TARTALOM.

	Lap
A Magyar Nemz. Múzeum Széchényi Országos Könyvtára	
az 1903. évben	129
Kollányi Ferencz. A Széchényi országos könyvtár a Horvát István kinevezését megelőző három utolsó évben. (Két hasonmással a szövegben.)	150
Dr. Gulyás Pál. A könyvkötés technikája. (Második befejező közlemény, huszonnégy ábrával a szövegben.)	193
Tárca. Évnegyedes jelentés a M. N. Múzeum Széchényi országos könyvtárának állapotáról az 1904. év I. negyedében	220
A budapesti magy. kir. tudományegyetem könyvtára 1902-ben	225
Szakirodalom. Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. Gyűjtötte és leírta gróf Apponyi Sándor. II. k. Ism. Dr. <i>Gulyás Pál.</i> — Houlbert C., Les insectes, ennemis des livres. Ism. — s —l. — A pannonhalmi oklevél hiteléhez dr. <i>Erdélyi László</i> tól. — Folyóiratok szemléje. I. Hazai folyóiratok (Egyetemes Philologiai Közlöny XXVIII. 1. 3., Erdélyi Múzeum XXI. 1. 3., Grafikai Szemle XIV. 2. 3., Irodalomtörténeti Közlemények XIV. 1., Századok XXXVIII. 1. 2. 3.) Külföldi folyóiratok. (Deutsche Literaturzeitung XXV. 1. 2—4. 6. 7. 8. 9—11. 12., La Bibliophilie V. 9—10. 11—12., Le Bibliographie Moderne VIII. 42—43., Rivista delle Biblioteche e degli Archivi XIV. 9. 10—11. 12., Zeitschrift für Bücherfreunde VII. 10. 11. 12., Zentralblatt für Bibliothekswesen XXI. 1—2. 3.	237
A magyar bibliografiai irodalom az 1904. év első negyedében	249
Vegyes közlemények. Mozgalom a hazai könyvtárak kettős példányainak csere útján való értékesítése ügyében. Könyvtári tisztviselők tudományos utazásai. A székesfővárosi könyvtár új tisztviselői. Karai László életéhez (<i>Závodszky Levente.</i>) Magyar psalterium a XIV. századból (<i>Dr. Lukinich Imre.</i>) Az olvasójegy (<i>G. P.</i>)	252
Változások a magyarországi nyomdákban 1904. évi január hó 1-től június hó 30-ikáig	256

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA AZ 1903. ÉVBEN.

Az 1902-ik jubiláris esztendőre következő év a Széchényi országos könyvtár életében a rendszeres gyarapítás és a csendes munkálkodás éve volt. A gyarapodás és a könyvtári használat nagy mérveket öltött; mindkettő oly arányokban, hogy az egyre fenyegetőbb módon érezhető helyszűke komoly aggodalmakra ad okot úgy a könyvtári belső rend fenntartása, mint a biztonság és a könyvtári kiszolgálat szempontjából. Az olvasóterem s a kutatók használatára fenntartott helyiségek, kivált az őszi és téli hónapokban, elégteleneknek bizonyulnak; akárhányszor megtörténik, hogy 25—30 látogató vár órákig arra, a míg az olvasóteremben hely ürül meg; s ez a helyhiány a közművelődésnek nagy kárára van. A könyvtári helyiségek kibővítése, nagyobb olvasóhelyiségek berendezése és a könyvtár használati idejének meghosszabbítása oly feladatok, melyeknek mielőbbi megoldása elsőrangú tudományos és közművelődési szükséglet.

A könyvtár hivatalos személyzetében nagyobb változások nem történtek. *Melich János* dr. I. oszt. segédőr a IX. fizetési osztály 2-ik fokozatába, *Varjú Elemér* és *Vértesy Jenő* dr. II. oszt. segédőrök pedig a X. fizetési osztály 1. fokozatába léptek elő. A tisztviselők közül a következők tettek a Nemz. Múzeum megfelelő rovatából nyert anyagi támogatással tanulmányutakat: Dr. *Schönherr Gyula* igazgató-őr a római történelmi kongresszuson képviselte a Nemz. Múzeumot, dr. *Esztegar László* őr a bécsi udvari könyvtárban végzett irodalomtörténeti kutatásokat, dr. *Melich János* segédőr Dalmáciában szláv nyelvészeti tanulmányokat tett, *Havrán Dániel* segédőr felvidéki egyházi levéltárakban a magyar protestantizmus történetére vonatkozó adatokat nyomozta, dr. *Vértesy Jenő* segédőr pedig németországi könyvtárak anyagát és berende-

zését tanulmányozta. Megbízást nyert még *Varjú Elemér* segédőr a bécsi udvari könyvtár magyar vonatkozású kódexeinek átkutatóására; e tanulmányútját azonban, közbejött körülmények miatt, kénytelen volt az 1904-ik évre halasztani. Ezeken kívül családi levéltárak átvetele, Bécsben és Grácban tartott könyv- és oklevél-árverezések többször tettek hivatalos kiküldetéseket szükségessé.

A Magyar Nemzeti Múzeumban rendezett ismeretterjesztő előadások közül hármat a könyvtár tisztviselői tartottak. *Kereszty István* múzeumi őr a magyar zene művészi feldolgozásáról értekezett; dr. *Sebestyén Gyula* múzeumi őr a Széchényi orsz. könyvtár középkori kódexeit és dr. *Esztegar László* őr a Kazinczy korabeli irodalmi ereklyéket ismertette. A könyvtár legbecsesebb darabjainak megismerését nagyban előmozdította az 1902. év végén rendezett és azóta újabb szerzeményekkel gyarapított történeti és irodalomtörténeti kiállítás, melynek az 1903-ik év folyamán 723 látogatója volt. Ezek között legnagyobb számot tettek ki a tanáraik vezetése alatt megjelent iskolai növendékek, kiknek a könyvtár tisztviselői szolgáltak magyarázatokkal. A könyvtár folyóirata, a *Kollányi Ferencz* igazgató-őr szerkesztésében pontosan megjelenő *Magyar Könyvszemle* is igyekezett híven beszámolni a könyvtár életében előforduló minden nevezetesebb mozzanatról és ismertetni a gazdag anyagnak egyik-másik csoportját. A szerkesztő pedig folytatta széleskörű kutatások alapján a Széchényi orsz. könyvtár történetéről írott részletes tanulmányát, mely ez elsőrangú tudományos intézet multjából sok ismeretlen és feledésbe ment részletet világít meg. A folyóirat az 1897. évi XLI-ik törvénycikkkel a könyvtárra rótt kötelesség alapján hivatalos adatok nyomán beszámol a hazai könyvnyomdákról és közzé tesz minden változást, mely azokban az év folyamán beállott; nemkülönben közli az 1902-ik évi hazai hírlapirodalom statisztikáját.

A könyvtárhoz érkezett és elintézett hivatalos ügyiratok száma 741 (1902-ben 955) volt. Az olvasóterem látogatására egy év alatt 3314 igazoló jegy adatott ki (1902-ben 3261 db.).

A könyvtár négy osztályában a gyarapodás együttes eredménye, néhány családi letéteménynek sok ezer darabra menő rendezetlen agyagát bele nem értve: 146.248 darab (1902-ben 133.515 db.). Mindezen osztályokban pedig egy év alatt 29.155

(1902-ben 27.473) olvasó és kutató fordult meg, kik a könyvtár állományából 96.641 (1902-ben 96.698) darabot használtak.

A gyarapodási, használati adatoknak és a végzett munkás-ságnak részletezése a következő:

I. A *nyomtatványi osztály* gyarapodása: köteles példányok-ban 9737 (1902-ben 9206), *áthelyezés* útján a Múzeum és a könyvtár egyéb osztályaiából 16 (1902-ben 53), *ajándék* útján 868 (1902-ben 1292), *vétel* útján 6020 (1902-ben 577); összesen 16.642 darab (1902-ben 11.128).

E könyvtárilag feldolgozandó évi gyarapodáshoz járul még 28.823 db (1902-ben 22.064) apró nyomtatvány, melyek anyaguk természete szerint tíz csoportra osztva és beérkezésük ideje sze-rint évnegyedes csomagokban megőrizve, ekkép oszlanak meg:

Gyászjelentések	6513 drb.
Zárszámadások és üzleti jelentések ...	2398 »
Egyházi körlevelek	509 »
Periratok	82 »
Hivatalos iratok	826 »
Műsorok	1535 »
Alapszabályok	755 »
Szinlapok	9080 »
Falragaszok	3911 »
Vegyes apró nyomtatványok	3214 »

Összesen 28823 drb.

A nyomtatványi osztály összes gyarapodásának darabszáma tehát: 45.465 (1902-ben 33.192).

Könyvek vásárlására, beleértve a Hajnik-könyvtár 10.000 kor. vételárát is, mely külön alapból fedeztetett s melyből tekintélyes rész a Múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége útján meg fog térülni, 18.198-36 kor., 935-75 márka, 226-15 frank és 90 olasz lira fordítatott (1902-ben a vásárlások összege ez volt: 11.040-74 kor., 247-70 márka, 25 lira, 9 holl. forint).

Ajándékokkal a következők gazdagították a könyvtár nyom-tatványi osztályát:

Abafi-Aigner Lajos, Áldásy Antal, Alexics György, Alföldi Flatt Károly, Államvasutak igazgatósága, Alsófehérvármegye alispáni hiva-tala, Amsterdami Nemzeti Múzeum.

Balaton-bizottság, Balló István, Bánó Jenő, Bartoniek Géza,

Becker Fülöp Ágost, Bécsi Heeres-Museum, Bécsi Statistische Central-Commission, Bécsi tudományos Akadémia, Belügyministerium, Bene Lajos, Benesch Ágost (Bécs), br. Biedermann Rezső, Boroszlói Stadtbibliothek, Bosnyák-hercegovinai orsz. kormány, Bostoni Museum of Fine Arts, Bubics Zsigmond, Budapesti Tagblatt szerkesztősége, Budapest sz. főv. közmunkák tanácsa, Budapest sz. főv. statisztikai hivatala, Budapesti gyorsíró-egylet, Budapesti kir. orvos-egyesület, Budapesti tud. egyetem bölcsészeti kara, Buday Sándorné, Butt F. William (Milwaukee).

Chicagói John Crerar-library, Csaplár Benedek.

Da Costa Ferreira (Coimbra), Darvas Aladár (New-York), Délmagyarországi történeti és régészeti társulat, Direction de la Chronique de France (Auxerre), Donebauer Frigyes (Prága), Dunamelléki ev. ref. püspök, Dunántuli ág. hitv. ev. püspök.

Egri érseki egyházmegyei hivatal, Eperjesi görög kath. püspök.

Farkas Sándor, Farkas Traján, Fehér Ipoly, Fejérpataky László, Fellegi Viktor, Fialla Lajos (Bucarest), Fodor A. (Grác), Földművelésügyi Ministerium, Földtani intézet, Fraknoi Vilmos.

Gárdonyi Albert, Geschov J. E. (Sofia), Gohl Ödön, Győry Tibor.

Haller Gusztáv, Harmonia, Havas Rezső, Herczegprimási iroda, Herman Ottó, Higginson Eduard (Southampton), Hodinka Antal, br. Hornig Károly, Horváth Béla, Horváth Géza, Horváth Ödön.

Incze Henrik, Izraelita magyar irodalmi társaság.

Kalocsai érseki egyházmegyei hivatal, Képviselőházi iroda, Kereskedelmi Ministerium, Kereskedelmi Múzeum, Kereszty István, Klemm Georg (Berlin), Klein Gyula, Kollányi Ferencz, Kolosvári tud. egyetem rektora, Koncz József, Kornis Elemér, Kovács Sándor, Kozma Bernát, Központi statisztikai hivatal, Krakói tud. Akadémia, Krausz Lajos, Külügyministerium, Kvassay István,

Láng József, Letschworth W. (New-York), Lóczy Lajos, Löw Immanuel.

Magyar jogász-egylet, Magyar Kárpát-egyesület, Magyar Könyvszemle szerkesztősége, Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága, Magyar tud. Akadémia, Makai Béla, Mangold Gusztáv, Manilai Exposition Board, Máramaros iparfejlesztő bizottsága, Márki Sándor, Maros-Torda vármegye alispáni hivatala, Matrone J. (Boscotrecase), Melich János, Merza Gyula, Meteorológiai és földmágnességi intézet, Mihályfi Ákos, Miskolci kereskedelmi és iparkamara, Múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége.

Nagy Mór, Nagybányai Múzeum-egylet, New-Yorki Columbia University library.

Ogilvie-Gordon Mária (Aberdeen), Olasz közoktatási ministerium (Róma), Olschi L. S. (Firenze), br. Orczy Béla, Ornithológiai központ, Országos elmeorvosi értekezlet, Országos levéltár, Osztrák földművelési ministerium, Osztrák kereskedelmi ministerium.

Pancera István, Pénzügyi Hírlap szerkesztősége, Pénzügy-ministerium, Péterfi Tamás, Petrik Géza, Petrovics László, Porse Miklós, Posta- és távirtelegrafikusok, Pozsonyi orvos- és természet-tudományi társulat, Protestáns orsz. árva-egylet.

Rác B. Béla, Raffay Ferenc, Réthy László, Rexa Dezső, Rindauer Valéria, Rio-Janeirói Biblioteca Nazionale, Rippel-Rónai József, Ritvay Jenő, Román közoktatásügyi ministerium, Róna Sámuel, Roth Gyula (New-York), Rubinna Alfonso (Bologna).

Schönherr Gyula, Schulek Vilmos, Schweng József, Sebestyén Gyula, Simonyi Zsigmond, Smithsonian Institution (Washington), Szabó Ervin, Szalay Imre, Szalay László, Szegedy-Maszácz Hugó, Székely Dávid, Székely Nemzeti Múzeum, Székesfejérvár város iskolaszéke, Széll Farkas, Szilágy vármegye alispáni hivatala, ifj. Szinnyi József, Szirmay Balamér.

Tarsoussi-Zade (Nizza), Téglás Gábor.

Ujvidéki Matica Srpska, Upsalai egyetemi könyvtár.

Valkovszky Miklós, Vallás- és közoktatásügyi ministerium, Vályi János, Városház Gyula, Vértesy Jenő.

Zarándy A. Gáspár.

Az ajándékozók száma 170 (1902-ben 147).

Az év szerzeményei közt kétségtelenül a legbecsesebb néhai *Hajnik Imre*-nek mintegy 5000 kötetből álló rendkívül értékes szakkönyvtára. A könyvtár igen gazdag az európai jogtörténetre vonatkozó művekben, hosszú sorozatokban vannak meg benne külföldi okmánytárak, a jogi szakirodalom termékei és egyetemes történeti művek, melyekben a Széchényi orsz. könyvtárnak nagyok a hiányai. E hiányok pótlásáról a nagymélt. Ministerium a Hajnik-könyvtár megszerzésére adott külön fedezettel gondoskodott. A vétel a Múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségével történt megállapodás szerint oly módozatokkal hajtott végre, hogy a Hajnik-könyvtárból a Múzeumban már meglévő anyag vidéki könyvtárak céljaira megfelelő ellenérték mellett a főfelügyelőségnek fog átadatni. A nagy könyvtár feldolgozásáról, e célra kilátásba helyezett rendkívüli munkaerővel, az 1904. év folyamán fog intézkedés történni.

A Régi Magyar Könyvtár gyarapodása, dacára hogy annak darabjai egyre ritkábbak lesznek, áruk pedig hihetetlen magasra szökik, igen tekintélyes volt. Ezekkel részint hiányokat pótolunk, részint hibás példányok mellé szereztünk jobbakat. Így az elmúlt évben megszereztük a következőket:

1. Seneca, *Insignes ac elegantissimae sententiae*. Coronae, 1555. (25 kor.)
2. Enyedi Georgius, *Explicationes locorum veteris et novi testamenti*. Kolozsvár, 1598. (30 kor.)
3. Zvonarics, Az szentírásbéli hitünk ágainak bizonyos móddal és szerivel három könyvekre osztása. Keresztúr, 1614. (60 kor.)
4. Leepes Bálint, Az halandó emberi nemzetnek fényes tüköre. Prága, 1616.
5. Elevenkúti, *Symbolum philosophicum*. Tyrnaviae, 1663. (50 kor.)
6. Sennyey L. *Ab origines sapientiae*. Tyrnaviae, 1671. (30 kor.)
7. Viszoczany Fr. *Synopsis vitae*. Tyrnaviae, 1671. (20 kor.)
8. Kegyelmi pápens. Cassoviae, 1673.
9. Korenus, Payss. Csiki klastrom, 1682.
10. Új és ó kalendárium 1683. évre. Lőcse. (Eddig ismeretlen változat.)
11. Comenius, *Orbis sensualium pictus*. Leutschoviae, 1685.
12. Breithor Elias, *Das gute theil der kinder Gottes*. Lőcse, 1691. (Eddigélé egyetlen példány.)
13. Soarius. *De arte rhetorica libri III*. Tyrnaviae, 1695. (60 kor.)
14. *Pretiosa occupatio sodalis Mariani*. Tyrnaviae, 1696. (50 kor.)
15. Károli Gáspár, *Szent biblia*. Cassel, 1704. (30 kor.)
16. II. Rákóczy Ferencz hadi regulamentuma. Kolozsvár, 1707.

Ezekon kívül még a következő magyar vonatkozású, régi ritka nyomtatványok jutottak a Széchényi orsz. könyvtár birtokába: *Georgiewiz*, *De Turcorum moribus*. Parisiis, 1568 (75 frank); *Dudits*, *Dionysii Halicarnassei de Thucydidis historiarum libris iudicium*. Venetiis, 1560. (40-50 kor.); *Epistolae Jacobi Piccolomini*. Mediolani, 1506 (121-25 frank). Nagyérdekű egy egyleveles bécsi nyomtatvány, 1583-ból, melylyel a Gergely-féle új naptár az ausztriai tartományokba behozatik stb.

A könyvtár olvasótermének látogatottsága és a használt könyvek száma a megelőző évek eredményéhez képest ismét tekintélyes emelkedést mutat; a fokozott mérvű használat az utolsó években a következő volt:

1903-ban	22.568	olvasó	53.866	könyvet	használt
1902-ben	21.732	»	50.865	»	»
1901-ben	17.822	»	45.274	»	»
1900-ban	15.301	»	39.043	»	»

Ebbe a számba nincs beletudva a könyvtár belső termeiben dolgozó szakférfiak által használt könyvek mennyisége, mely szintén igen tekintélyes. A kikölcsönzés útján használt könyvek számában szintén emelkedés mutatkozik, a mennyiben 2272 egyén 4742 könyvet kölcsönzött ki. 1902-ben 2337 egyén 3683 művet használt a könyvtár helyiségein kívül.

Annak daczára, hogy a könyvtárnak nagy mértékben növekedő forgalma a hivatalos személyzet munkásságát fokozott módon vette igénybe, a könyvtári feldolgozás eredményében nem állott be visszaesés. Egy év alatt ugyanis 4928 mű osztályoztatott, melyekről 6334 könyvtári czímlap készült (az 1902. évi eredmény 3842 mű 5378 czédulával). Kötés alá 1257 mű került 1755 kötetben (1902-ben 1121 mű 1808 kötetben).

A köteles nyomdatermékek kezelését végző iroda, bár Magyarország nyomdai termelése az 1903. évben némileg emelkedett, elismerésre méltó munkásságot fejtett ki. Az irodába egy év alatt 1881 nyomtatvány-csomag érkezett (1902-ben 2017); az iroda pedig 2093 postai küldeményt, jobbára átvételi elismervényeket, továbbított (1902-ben 2438-at); ezek közül 497 be nem küldött sajtótermékek reklamálása volt (1902-ben 709). Ez az utóbbi szám, valamint az 1897. évi XLI. törvénycikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosok ellen kevesebb esetben megindított peres eljárás mutatja, hogy a nyomdai köteles példányok beküldéséről szóló törvény végre átmegy a köztudatba s megtorló eljárás alkalmazása ritkábban válik szükségessé. 1903-ban a könyvtár csak 40 esetben kereste meg a közalapítványi ügyigazgatóságot (1902-ben 267 esetben), hogy a törvény intézkedéseit nem követő nyomdák ellen sajtórendőri kihágás ügyében eljárást intézzon. Az a körülmény, hogy kir. bíróságok e törvényt, különösen pedig az elévülési határidőt különbözőképen magyarázzák, arra készítette a könyvtárat, hogy egységes joggyakorlat meghonosítása érdekében a szükséges kezdeményező lépést tegye.

A kir. bíróságok előtt az 1902. év végén és a következőnek folyamán indított tárgyalások eredményeül a M. Nemz. Múzeum javára a következő nyomdák marasztaltattak el a törvény által megszabott pénzbüntetésben és megfelelő kártérítésben:

	Aradi Lajos hódmezővásárhelyi ny. ...	14'—	Kor.
	Aradi nyomda részvénytársaság	6'—	»
	Baksy Barna abaujszántói ny.	8'—	»
	Berger L. adai ny.	14'28	»
5.	Boros Jakab nagyváradi ny.	33'—	»
	Brassói Lapok (Grünfeld Vilmos) ny.	11'68	»
	Csendes Jakab temesvári ny.	5'—	»
	Debreczeny Gyula székesfehérvári ny.	10'—	»
	Fleissig Lipót karánsebesi ny.	96'60	»
10.	Gonda I. és társa budapesti ny.	11'—	»
	Gross és Grünhut budapesti ny.	1'—	»
	Gyulafehérvári liceumi ny.	5'—	»
	Gyulai István aradi ny.	10'60	»
	Harsányi E. budapesti ny.	43.—	»
15.	Hay és Grün szolnoki ny.	5'48	»
	Hirschl N. muraszombati ny.	35'—	»
	Hoffmann M. Lipót hatvani ny.	3'—	»
	Hungaria resiczabányai ny.	5'—	»
	Iglói Tatra ny.	20'—	»
20.	Ivkovič György újvidéki ny.	10'50	»
	Kellner Emil budapesti ny.	20'—	»
	Kohn és Klein munkácsi ny.	10'—	»
	Koszanits Miklós pancsovai ny.	10'—	»
	Krausz és Fischer szabadkai ny.	20'—	»
25.	Krausz Mór és társa szabadkai ny. ...	3'—	»
	Kutassy Imre debreczeni ny.	5'—	»
	László Béla kassai ny.	20'60	»
	Lévai Izsó rimaszombati ny.	11'65	»
	Mayer és Berger máramaroszigeti ny.	5'—	»
30.	Monorkerületi ny.	70.—	»
	Neumann József makói ny.	10'—	»
	Nobel Ármin pápai ny.	9'50	»
	Pannonia sátoraljaújhelyi ny.	8'30	»
	Pécsi püspöki liceumi ny.	5'—	»
35.	Popovits testvérek újvidéki ny.	10.96	»
	Preszler Mihály budapesti ny.	14'54	»
	Rábely Miklós rimaszombati ny.	30'—	»
	Révai és Salamon budapesti ny.	5'—	»
	Rosenberg Lajos (Veres S. utóda) temesvári ny.	5'—	»
40.	Rosner Adolf németbogsáni ny.	6'—	»
	Salva Károly lipótszentmiklósi ny. ...	30'—	»
	Schulcz I. gödöllői ny.	10'—	»
	Sichermann Mór máramaroszigeti ny.	20'—	»
	Singer Ede székesfehérvári ny.	20'—	»

45. Steier Izidor lipótszentmiklósi ny. ...	21.—	Kor.
Straub Ödön zentai ny.	10.—	»
Süveges József monori ny.	6.50	»
Szabó Ferencz hajduböszörményi ny.	10.32	»
Szent-Endre és vidéke ny.	10.—	»
50. Tahy R. zalaegerszegi ny.	1.—	»
Teszlik József szakolczai ny.	3.28	»
Várnai Lipót szegedi ny.	20.64	»
Vig Simon pancsovai ny.	10.—	»
Weisz és Sziklai lugosi ny.	5.24	»
55. Wendt és fia budapesti ny.	30.—	»
Wettel és Veronits verseczi ny.	21.—	»
Zollner Dezső soproni ny.	8.08	»
Zollner és Ungar soproni ny.	5.—	»
Összesen 870.75 Kor.		

II. A *kézirattár* évi gyarapodása legnagyobbbrészt vásárlás útján: 235 kézirat, 367 irodalmi levél, 21 irodalmi analecta és 110 fényképmásolat. Ebbe belé van számítva az év folyamán rendezett Gyurikovits-hagyaték anyaga is, mely a tavalyi jelentésben még nem szerepelt. A becses gyűjtemény a kézirattárat 105 kötet kézirattal és 31 irodalmi levéllel s analectával gazdagította. Az évi szaporulat darabszáma tehát 733 (1902-ben 768).

Kéziratok vásárlására 1735 kor., 414 lira és 10 márka fordítottatott.

Ajándékozók voltak:

A br. Eötvös József kollégium igazgatósága, Grünhut Alfréd, Kazinczy Arthur, Kisfaludy Á. Béla örökösei, hg. Liechtenstein Rudolf, Rexa Dezső, Szente Imréné, Szivós Béla.

Az ajándék útján szerzett darabok nevezetesebbjei a következők:

Hg. Liechtenstein Rudolf cs. és kir. első főudvarmester Khevenhüller-Metsch Rudolf, Mária Terézia főudvarmesterének és főmarsalljának egy kötetnyi naplójával ajándékozta meg a Nemzeti Múzeumot. Az ajándéknak nagy értéke, a napló történelmi becsén kívül, abban áll, hogy e napló-sorozat öt kötete már régen a könyvtár birtokában van, s hogy a hozzájött hatodik kötet azt nagymértékben teljessé teszi.

Irodalmi tekintetben megbecsülhetetlen az a kincs, melyet néhai Kisfaludy Á. Béla örökösei nevében, a család idősb ágának

levéltárával egyetemben, Kisfaludy Zs. Lajos taápi plébános adott át. Kisfaludy Sándor eredeti kézíratainak hosszú sora van e gyűjteményben; így »Himfy szerelmei« régi, az első kiadás előtti szerkezetökben, az életrajzi szempontból oly fontos »Franczia fog-ságom«, »Két szerető szívnek története«, »Gondolatok«, »Prologus a füredi játékszin megnyitására«, mind a költő eredeti kéziratában; ezenkívül sok önéletrajzi jegyzete, több kézirati töredéke, nejének Szegedy Róának emlékkönyve, Dukai Takács Judit költőnőnek kézíratai stb.

A Nemzeti Múzeum gazdag Petőfi-ereklye gyűjteménye, Kazinczy Arthur ajándékából egy értékes darabbal gyarapodott, a nagy költő egy verses levelével, melyet Kazinczy Gáborhoz intézett.

Legnagyobb gyarapodása a kézírattárnak Gyurikovits Ferencz hagyatékából volt, mely két év előtt a közalapítványi kir. ügy-igazgatóság közvetítésével és az örökösök hozzájárulásával szerez-tetett meg. A kézirati hagyaték túlnyomó részben néhai Gyuri-kovits György történettudós gyűjteményéből áll, melynek zöme már régóta a könyvtár birtokában van. Van benne egy 1489-ben írt magyarországi papír-kódex, mely Ebendorffer »Summula legum« könyvét tartalmazza; Pozsony városára és környékére 11 kötet, más vármegyékre 8, köztörténeti eseményekre 10, magyar családok történetére 9 kötetnyi adattár vonatkozik. Oklevél-másolat van 6 kötet, Bél Mátyás nagy történelmi-földrajzi művének kiadat-lan részeiből 9 kötet, Gyurikovits György saját irataiból pedig 11 kötet.

Vétel útján nagyértékű darabok kerültek a kézírattárba a Folliot-Crenneville gyűjtemény bécsi, és a gr. Wimpffen-gyűjte-mény gráci árverésein. Itt szerezte meg a könyvtár az első Lenau-kéziratot, mely a magyar származású nagy német költő-nek egy magyar tárgyú költeményét (Die Bauern am Tissastrande) tartalmazza. Nagy érdekű István nádornak verses búcsúja a magyar fővárostól (Abschiedsgruss an Ofen und Pest), mely két eredeti példányban is megvan. Ezenkívül magyar íróktól, művészektol nagyszámú eredeti levél került ez árveréseken a Nemz. Múzeum tulajdonába.

Egyes régibb kéziratok közt a nevezetesebbek: egy XV. századi magyarországi pergamen-missale, egy 1534-ben másolt

magyarországi graduale, egy arab könyv (Hadzâ kitâb), mely Füleknek 1593-ik évi bevételekor került hadizsákmány gyanánt a keresztények kezére, Thordai János XVI. századi Epictetus-fordítása stb.

Újabbkori kéziratokból kiemelendők Vörösmarty »Ország-házá«-nak és Tompa »Hajnalká«-jának eredeti kézirata, Kossuth Lajos Országgyűlési Tudósításainak hiányzó számai, 36 db. színházi sűgőkönyv, melyek elsőrangú írók kiadatlan színdarabjainak szövegét tartalmazzák.

Az irodalmi levelestár nagy mértékben gyarapodott. A többi közt Arany János, Kazinczy Ferencz, Fáy András, br. Eötvös József, Gaál György, Döbrentei Gábor, Fessler, Endlicher, Pyrker, Czuczor Gergely, Toldy Ferencz, Hunfalvy Pál, Pulszky Ferencz stb. leveleivel.

A kézírattárat a lefolyt évben 293 kutató kereste föl, kik annak anyagából 1466 darabot használtak (1902-ben 291 kutató 634 darabot használt).

A végzett munka az újabb szerzemények könyvtári rendezésén és feldolgozásán kívül főleg a nagy terjedelmű és teljesen rendetlen állapotban átvett Gyurikovits-gyűjtemény rendbeszedését czélozta. Ezenkívül szakadatlanul folyt az Irodalmi Levelestár átalakításának és lajstromozásának munkája, mely évekig tartó művelet.

III. A *hírlapkönyvtár* gyarapodása. *köteles példányokban* (a törvényben előírt módon, havi vagy évnegyedes csomagokban, kísérő kimutatás mellett, és szabályellenesen egyes számonként küldve) 85.452 hírlapszám (1902-ben 87.901 sz.); *ajándék* útján 584 hírlapszám, *vásárlás* útján 2719, összesen 88.755 szám. (Az 1902. évi eredmény 95.097 hírlapszám volt.)

Az ajándékozók, a Nemzeti és Országos Kaszinón kívül, melyek évek óta külföldi hírlapok egész sorozatát bocsátják a Nemz. Múzeum rendelkezésére, a *mexikói kormány*, mely az ottani hivatalos lapnak (Diario Oficial) két évfolyamát, és *Gohl Ödön*, ki az *Iskolai Kis Tükör*-nek 1864—65-iki folyamát ajándékozta.

Vétel útján szereztettek a következő hírlapok összesen 763 kor. vételáron: a *Komáromi Lapok*-nak 1849. évi teljes folyama, mely a hírlapkönyvtári anyag legbecsesebb darabjai közé tartozik; *Miku Emilián*-tól négyféle hazai oláh hírlapnak

az 1838—1864. időközből összesen 28 évfolyama, a *Pressburger Wochenblatt* 1773. a *Mezei Gazdák Barátja* 1830. I. negyed, a *Pesther Handelszeitung* 1848., az *Evangel. Wochenblatt* 1857—1860., *Evangel. Blätter* 1862., *Der Glaubensbote* 1864. évfolyamai.

A hirlapkönyvtár olvasótermét 2990 egyén látogatta, kik a könyvtárban 6980 hirlapkötetet használtak. Házi használatra pedig 89 egyénnek 421 hirlapkötet adatott ki. E szerint a hirlapkönyvtárban 3079 olvasó 7401 kötetet használt (1902-ben 2711 egyén 6239 kötetet). A használat emelkedése tehát itt is nagymérvű.

A hirlapkönyvtár munkáját nagyban megnehezíti az, hogy egyes nyomdák a hirlapokat még mindig nem az 1897. évi XLI. törvénycikkben meghatározott módon, t. i. havi vagy negyedévi csomagokban, hanem egyes számonként küldik be. E tekintetben minden felvilágosítások és útbaigazítások daczára sincs semmi javulás, mert a lefolyt évben is közel 20.000 hirlapszám érkezett ilyen módon (1902-ben 19.751 sz.); s ez az ellenőrzést szerfölött nehezé teszi.

A hirlapkönyvtárban végzett munka a következő: czéduláztatott 241 új hirlap 2220 évfolyama (1902-ben 189 hirlap 295 évfolyama); átnézetett 1121 hirlap 87.196 száma (1902-ben 1331 hirlap 85.786 sz.). Köttetett 785 kötet hirlap (1902-ben 734 köt.); a kötés költsége 2253.78 koronát vett igénybe (1902-ben 2194.62 kor.). Az év vége felé régi hirlapszámok megszerzése érdekében szerkesztőkhöz, kiadókhoz 24 megkeresés intéztetett, melyekkel a könyvtár 632 hiányzó számot kér. Az év végéig ennek 31 beküldött szám volt az eredménye.

IV. A *levéltár* évi gyarapodása igen nagy mérvet öltött. *Ajándék* útján 2280 darab irat és 3 fénykép; *vétel* útján 2668 db.; *csere* útján 2 db.; *letétképen*, az alább felsorolandó családi levéltáraknak még össze nem számított sok ezernyi okiratán kívül, 3289 db. gyarapította a gyűjteményt; úgy hogy az említett örök letéteken kívül az évi gyarapodás darabszáma 4953 db.

Ajándékozók a következők:

Dr. Áldásy Antal, Belső József, Béli István, gr. Bethlen Anna, Czárán István, Doby Antal, Döry Ferencz, Éder Pál, br. Eötvös-kollégium igazgatósága, Grünhut Alfréd, Iványi Béla, Kaszap Andor, Kolosy István, Kécsey Viktor, Reinhard József, Sütő Áron, Szalay Lászlóné, Szegedy-Maszák Hugó, Tattay István, Trebitsch Ignác.

A levéltár gyarapítására 10819'82 korona és 106 márka fordított.

E tekintélyes összegből 6000 koronát tesz ki az *Ibrányi család* okiratainak vételára, mely levéltár 1886 óta mint ideiglenes letét a Széchényi orsz. könyvtárban őriztetett. A levéltárban összesen 1159 okirat van, melyek közül 1 az Árpád-korra, 40 a XIV., 167 a XV. századra és 93 a XVI. századnak a mohácsi vészi előtti korára esik.

Nagybecsű gyűjtemény jutott a levéltár tulajdonába a Folliot-Crenneville gyűjteménynek bécsi és a gr. Wimpffen-gyűjteménynek gráci árverésekor. Az előbbiben különösen az uralkodóház tagjaitól származó levelek és kéziratok nevezeteseek, míg az utóbbinak 239 dbból álló sorozatában a XVI. és XVII. századból sok elsőrangú történelmi értékkel bíró darab található. Mindkét gyűjtemény megszerzésénél a Nemzeti Múzeum a m. kir. Országos Levéltár érdekeit is szemmel tartotta, s a hogy ez évek óta több ízben történt, most is az Országos Levéltárnak engedte át a megszerzési ár megtérítése mellett azokat a darabokat, melyekről kétségtelenül meg volt állapítható az, hogy egykor az Országos Levéltár állagához tartoztak.

Rendkívül eredményes volt a középkori oklevelek és a nemesi iratok gyűjteményének gyarapítása. A középkori oklevelek gyűjteménye 418 dbbal gazdagodott, a nemesi iratok gyarapodása 27 db. Ezek között 9 db. eredeti czimeres levél van.

Az újabbkori iratok gyűjteménye nagyfontosságú darabokkal gazdagodott. A legnevezetesebb szaporulat gr. *Leiningen Károly* 1848/49-es honvédtábornok naplója és levelezése, mely Marczali Henrik egyetemi tanár közvetítésével Bethlen Anna grófnő ajándékából jutott a levéltár tulajdonába. A 69 darabból álló gyűjtemény a tábornok naplóján kívül nejével és rokonaival váltott leveleket, s egyéb reá vonatkozó iratokat tartalmaz; köztük van az a levél is, melyet a tábornok kivégeztetése napján írt sógorához.

Nevezetes gyarapodása volt a levéltárnak néhai Wodianer Samu bankár hagyatékából, mely a XIX. század 40-es éveiből Kossuth, gr. Széchényi István, br. Eötvös József és br. Wesselényi Miklós üzleti ügyekben írt számos levelét tartalmazza, s ezenkívül az 1848/49-es iratok csoportját 85 drbból álló gyűjte-

ménynyel gyarapítja, melynek iratai legnagyobb részt a magyar kormánynak a fegyverszállítással kapcsolatos pénzügyi műveleteire tartalmaznak értékes adatokat.

Nevezetesebb szerzemények még gr. Széchényi Istvánnak négy levele Thürheim Lujza grófnőhöz az 1819—24 évekből, Deák Ferencz két nagyérdekű tudósítása sógorához, Oszterhuber Ferenczhez az 1834-ik évi országgyűlésről, az Ellenzéki (később Radikál-) kör tagjánló könyve és 1847 június 27-től 1849 jún. 29-ig vezetett jegyzőkönyve, és a Deák Ferencz kehidai birtokának eladására vonatkozó 5 drb irat 1854-ből.

Általában újabbnak, különösen pedig az 1848—49-es eseményekre vonatkozó irat- és nyomtatványgyűjteményünk gyarapodása nagymérvű volt, a mennyiben ez utóbbi 276 darabbal gazdagodott.

Családi levéltárak letéteményezése körül az 1903-ik év eddig el nem ért eredményeket mutat. Nem kevesebb, mint 12 család helyezte el a Múzeumban a lefolyt év alatt levéltárát. E levéltárak a következők:

1. Ghyczy Béla ny. altábornagy a *Ghyczy* család levéltárát adta át.

2. Leövey Sándor közigazgatási bíró a *Leövey* családját, mely összesen 49 darab iratot, köztük 32 középkorit tartalmaz; ezek között van V. László királynak a család részére adott armálisa, mely az egyetlen czimeres levél, a mit a Nemz. Múzeum e királyunktól bír.

3. A Zalabéri *Horváth* család iratait Barcza Károlyné szül. Zalabéri Horváth Irma ajánlotta fel. E családi levéltár iratainak száma 752; ezek között 12 drb a középkorból való.

4. Kisfaludy Árpád Béla örököseinek nevében Kisfaludy Zs. Lajos a család idősb ágának levéltárát adta át a már korábban letéteményezett *Kisfaludy-levéltár* kiegészítéseül. E levéltár darabjainak száma 1765; ezek között van 9 drb XIII., 130 drb XIV., 158 drb XV., 72 drb XVI. (1526 előtti) eredeti oklevél, úgy hogy a középkori eredeti oklevelek száma 369; köztük van egy elsőrangú diplomatikai ritkaság, Kis Károly királynak 1386. évi oklevele. E levéltárhoz újabban még több kiegészítés is járult. Mindez iratok a már 1884 óta a Múzeumban lévő Kisfaludy-családi levéltárhoz csatoltatván, ez által a letéteményezett levéltárak számában nem állt be nagyobbodás.

5. Bartal Béla cs. és kir. kamarás a *Bartal-család* levéltárát helyezte el a Nemzeti Múzeumban. A kis terjedelmű levéltár 77 darab iratot, közte 4 drb középkorit, foglal magában.

6. Gróf Hadik-Barkóczy Endre v. b. t. t. a Szalai gróf *Bar-kóczy-család*,

7. Szögyény-Marich László v. b. t. t. a Magyarszögyényi és Szolgaegyházi *Szögyény-Marich-család*,

8. Antos János a Rétyi *Antos-család* levéltárát helyezték el a Nemzeti Múzeumban.

9. Berzeviczy Albert v. b. t. t. a Kakaslomniczi és Berzeviczei *Berzeviczy-család* berzeviczei ágának levéltárát adta át. E gazdag levéltár 1123 okiratot foglal magában, ezek között van eredeti a XIII. századból 16, a XIV. századból 178, a XV. századból 144, a XVI. századból (1526-ig) 46 darab.

10. Kolosy István cs. és kir. kamarás a *Kolosy*,

11. Nagyemőkei Deseő Leoné szül. Kruplanicz Lojka a *Kruplanicz*,

12. özv. gróf Festetich Leoné szül. Kubinyi Krisztina a *Kubinyi-család* kövári ágának levéltárát helyezték el örök letétemény gyanánt.

13. *Szily* Kálmán akadémiai főtítkár családi levéltárának még az 1881. évben átadott 2447 darabból álló anyagát a családi letétemények közé óhajtván elhelyeztetni, kívánsága szerint az iratok a családi levéltárak sorába vétettek fel.

E letéteményekkel a Nemzeti Múzeumban elhelyezett családi levéltárak száma *hatvanhétre* emelkedett.

Korábban elhelyezett családi levéltárak közül a következők nyertek kiegészítéseket:

1. A gr. *Széchényi-család* levéltárához gr. Széchényi Imre és gr. Széchényi Aladár járultak újabb darabokkal.

2. A *Kvassay-család* levéltára egy drb irattal gyarapodott.

3. Özv. Péchy Lászlóné a *Péchy-család* levéltárához adott kiegészítő darabokat.

Ezen kívül Rosty Flórisné szül. gr. Forgách Ilona átadta a *Rosty-család* iratait, melyek csekély számuk miatt csak akkor lesznek a családi letétemények sorába iktatandók, ha a család többi irataival kiegészítést nyernek.

A levéltárat a lefolyt évben 212 kutató kereste fel, a kik

27,797 iratot, 528 drb nyomtatványt, 368 drb pecsétmásolatot és 1 fényképet használtak. Külső használatra pedig 33 térítvényen 431 irat, 7 fénykép és 11 pecsétmásolat adatott ki. Összesen tehát 245 egyén a levéltár állományából 29.143 darabot használt. (1902-ben 187 egyén 34.866 drbot.)

A levéltár belső munkásságát a következő adatok mutatják:

A címeres leveleknek *Áldásy Antal* múzeumi őr által készített katalogusából, mely a legutóbbi idők szerzeményeivel is kiegészítettett, 25 nyomtatott iv van készen. A mohácsi vész előtti oklevél-anyag lajstromozása az 1469-ik évig haladt. Az 1848—49-iki proklamációk gyűjteményének jegyzékbe vétele befejezést nyert. A három évig tartó munka eredménye 2449 címmás, melyeken a gyűjtemény 3666 darabjának kelte, kibocsátói, kezdő sorai, a nyomtatás helye és ideje pontosan fel vannak tüntetve.

Az új szerzemények feldolgozását s a növedéknaplóba való rendszeres bevezetését némileg hátráltatta néhány nagy szerzeménynek darabról darabra való beiktatása. Így különösen az Ibrányi-család iratainak bevezetése hónapok munkája volt, a mi miatt a szerzeménykönyv csak az év vége felé haladhatott parhuzamosan az újabb gyarapodás folyamatával.

Nagyobb munkát igényelt az eddig külön kezelt Vég helygyűjtemény több ezerre menő anyagának a törzsgyűjteménybe való beosztása, mely művelet a levéltár törzsanyaga elhelyezésének teljes megváltoztatását tette szükségessé.

Az újabb szerzemények és néhány újabb családi letéteménynek, melyekről a számadatokat közöltük, levéltári feldolgozásán kívül a régebben elhelyezett családi letétemények közül végleg rendeztetett: a gróf Bethlen-család marosvásárhelyi levéltárának lajstromozatlan része, mely 5699 XVIII. és XIX. századi iratot foglal magában. Befejezést nyert a báró Bánffy-levéltár rendezése is; e szerint a levéltár 3245 darabot foglal magában, e közt 12 drb középkorit. Folyamatban van a Szerdahelyi- és Ghyczy-levéltárak rendezése. Az újabban érkezett nagyszámú letétemények feldolgozása némi haladékot idézett elő a nagy terjedelmű br. Balassa-levéltárnak már évek óta folyó rendezésében. A Szent-Ivány-család levéltárának évekig tartó lajstromozása végleg elkészült s csak a nagy munka felülvizsgálata van hátra.

A könyvtár tisztviselőinek és alkalmazottainak az 1903-ik évben kifejtett társadalmi és irodalmi munkásságát a következő összeállítás mutatja:

Dr. Fejérpataky László

osztályigazgató, egyetemi ny. r. tanár, múzeumi és könyvtári orsz. felügyelő,
a M. Tud. Akadémia rendes tagja.

1. Palaeographiai vélemény az u. n. Karacsai-codex és egyéb hamisítványok felől (Akad. Értesítő 1903. ápr. füz.).

2. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi orsz. könyvtára az 1903. évben (M. Könyvszemle 1903. II. füz.)

3. Kéziratban: A Széchényi orsz. könyvtárról szóló rész, a »Budapesti múzeumok kincsei« cz. kiadvány számára.

Id. Szinnyei József

kir. tanácsos, igazga-tóőr, a M. T. Akadémia levelező tagja.

1. »Magyar írók élete és munkái« 78—83. füzet (IX. kötet 5—9. füzet, X. kötet 1. füzet, Nagy—Pálfi, összesen 1369 életrajz).

2. A magyar hirlapirodalom 1902-ben. (A Magyar Könyvszemle 1903. III. füzetének melléklete).

3. Timár-ház. Naplójegyzetek. VI—VIII. rész. 1837—1839. (A Komáromi Lapokban és különnyomatban 1903).

Kollányi Ferencz

jaáki apát, múzeumi igazgató-őr, a M. Tud. Akadémia levelező tagja.

1. A Széchényi országos könyvtár az egykori pálos kolostorban. (Magyar Könyvszemle 1903. évf. 1, 118.)

2. A Nemzeti Múzeum megalapítása és a Széchényi-országos könyvtár. (U. ott. 193.)

3. Javaslatok és tervezetek a Nemzeti Múzeum szervezetére vonatkozólag 1811-ben. (U. ott. 322.)

4. Szerkesztette a Magyar Könyvszemlét.

Dr. Schönherr Gyula

múzeumi igazgató-őr, egyetemi magántanár, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének előadó-titkára, a Magyar Tud. Akadémia levelező tagja.

1. Magyarország története az Árpádház kihaltától a mohácsi vészig. (Sajtó alatt, a Képes Világtörténet VI. kötetében.)

2. A római Casanate-könyvtár Corvin-kodexe és magyar bejegyzései. (Kéziratban; felolvasatott a Magyar Tud. Akadémia 1903 május 25-iki összes ülésében)

3. Városi életünk emlékei. (Magyarország történelmi emlékei az ezredéves országos kiállításon. II. rész. Budapest, 1903.)

4. Czéhemlékeink a XVII. és XVIII. századból. (U. ott.)
5. Jelentés a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelő-ségének 1902. évi működéséről. (Budapest, 1903.)
6. Jelentés a Magyar heraldikai és genealogiai társaság 1903. évi működéséről. (Turul, 1903. évf. 4. füzet.)
7. Szerkesztette a Magyar Történelmi Életrajzokat és Varju Elemér társaságában a Turult.

Horváth Ignác
múzeumi őr.

1. *Folyóiratok 1902. évből.* (Melléklet a Magyar Könyvszemle 1903. évfolyama 3. füzetéhez.)
2. *Történeti repertorium.* (Századok 1903. évfolyamában.)

Kereszty István
múzeumi őr.

1. A hazai nem magyar hirlapirodalom 1902-ben (Magyar Könyvszemle 1903. III. füzet.)
2. Kisebb közlemények a Magyar Könyvszemlében.
3. Zenei tanulmányok, bíráló cikkek és jellemrajzok a *Vasárnapi Újság* 9. 12. 18. 43. 44., az *Új Idők* 50., a *Zenelap* 1. 2. 3. 6. 7. 13. 14. 17. 21. 22. 25. 26. 28. 31. (s német nyelven az 5.), *Zeneközlöny* I. évf. 23., II. évf. 2. 3. számaiban, budapesti tudósítások a győri *Magyar Lant* legtöbb számában.

Dr. Áldásy Antal
múzeumi őr, egyetemi magántanár.

1. Alsáni Bálint bibornok. Budapest, 1903. (Magyar Történelmi Életrajzok. 1903. évf. I. füzet.)
2. Herczeg Khevenhüller-Metsch József emlékiratai a M. N. Múzeumban. (Magyar Könyvszemle 1903. évf.)
3. A Gellyei család címereslevele 1522-ből. (Turul, 1903. évf.)
4. Ismertetések és bírálatok a Századok, Turul és a Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung egyes füzeteiben.

Dr. Sebestyén Gyula
múzeumi őr, a M. Néprajzi Társaság főtitkára, a M. Tud. Akadémia nyelv-tudományi és irodalomtörténeti bizottságainak tagja.

1. Rovás és rovásírás. — Bevezetés. I. Számrovás. II. Tulajdonjegy. (Ethnographia, 1903. évfoly. 1—5. közlemény.)
2. Ursprung der Bustrophedonschrift (Zeitschrift f. Ethnologie, 1903. évi foly. 5. füz.)
3. Telegdi János Rudimentájának hamburgi és marosvásárhelyi kézírata (Különlenyomat a Magyar Könyvszemle 1903. évi folyamából).

4. A Karacsay-codexről. (Bizottsági jelentés. Előterjesztetett a M. Tud. Akadémia 1903. márcz. 23-iki ülésén. Megjelent az Akadémiai Értesítő 1903. ápr. füzetében).

5. Főtitkári jelentés a M. Néprajzi Társaság 1903. márcz. 18-iki közgyűlésén. (Ethnographia, 1903. 4. füz.)

6. Több cikk, bírálat és apróbb közlemény az Ethnographia 1903. évi folyamában.

7. Munkácsi Bernáttal szerkesztette az Ethnographiát.

8. A magyar irodalom középkori emlékei (Előadás a M. Nemzeti Múzeum dísztermében 1903. nov. 13-ikán).

9. A rovásírás népi emlékei (Tar Mihály leleplezése a M. Néprajzi Társaság 1903. jan. 17-iki nyilvános ülésén).

10. A csikszentmihályi felirat (Előadás a M. Néprajzi Társaság 1903. okt. 18-iki nyilvános ülésén).

Dr. Esztegár László

múzeumi őr, a Magyar Könyvszemle s. szerkesztője.

1. Adalék a magyarországi cenzura történetéhez (Magyar Könyvszemle, 1903. évf. 1. f.)

2. Magyar írók levelei Egressy Gáborhoz. (Irodalomtörténeti Közlemények, 1903. évf. 2. 3. f.)

3. Dayka Gábor kéziratűredéke a M. Nemz. Múzeumban. (Magyar Könyvszemle, 1903. évf. 3. f.)

4. Jantyk Mátyás életrajza, (Művészet, 1903. 6. f.)

5. Rónai Jácint feljegyzései Brocky Károlyról (Művészet, 1903. évf. 6. f.)

6. Irodalomtörténeti emlékek Kazinczy Ferencz korából (Ismeretterjesztő előadás a M. Nemz. Múzeumban 1903. nov. 21-ikén.)

7. Batsányi jegyzetei a Zrinyiáshoz. (Magyar Könyvszemle 1903. évf. 4. f.)

8. Kisebb közlemények és könyvismertetések a Magyar Könyvszemlében.

Dr. Melich János

I. oszt. segéd-őr, egyetemi magántanár, a M. Tud. Akadémia lev. tagja.

1. Szláv jövevényszavaink. I. kötet 1. rész: Az óbolgár nyelvemlékek szókincse és a magyar nyelv szláv jövevényszavai. Bpest 1903. (Különlenyomat a Nyelvt. Közl. 1902., 1903. évi folyamából).

2. Kodexeink zsoltárfordításaihoz (Magyar Nyelvőr 1903. évi folyam).

3. Tilutoa, munda. A Halotti Beszéd olvasásához (M. Nyelvőr 1903.).

4. Miskönyv a XIV. századból (M. Könyvszemle 1903.).

5. A moldvai csángók eredetéhez (Ethnographia 1903.).

6. Apróbb cikkek: a) Görög (Nyt. Közl. 1903.); b) Pongyola, pajtás (M. Nyelvőr 1903.).

Kováts László

I. oszt. segédőr.

1. Történeti előadások a Szabad Lyceumban.
2. Történeti és földrajzi előadások 17 alkalommal az ipari munkások képzésére alakított orsz. bizottság megbízásából.
3. Művelődéstörténeti előadások az Általános Népművelő Egyesületben.
4. Kisebb közlemények a Magyar Könyvszemlében.

Varjú Elemér

II. oszt. segédőr.

1. A Hunyadiak sirkövei. (Sajtó alatt.)
2. Irodalmunk a mohácsi vésztől a kiegyezésig. (Történeti emlékek az ezredéves országos kiállításon. II. kötet.)
3. Az Iparművészeti Múzeum ex-libris kiállítása. (Magyar Könyvszemle 1903. III. és IV. füzet.)
4. A Kulpi család czimerlevele 1443-ból. (Turul 1903. I. füzet.)
5. A Dessewffyek. (Turul 1903. II. füzet.)
6. Könyvismertetések a Magyar Könyvszemlében és a Turulban.
7. Szerkesztette Dr. Schönherr Gyulával a Turult.

Dr. Vértesy Jenő

II. oszt. segédőr.

1. Odysseus az alvilágban. Fordítás az Odyszeiából. Főlolvasás a Budapesti Philologiai Társaság márcziusi ülésén.
2. Visszafizetés. Költői elbeszélés Magyar Szalon. III. füzet.
3. Költemények a Magyar Szemlében és a Magyar Szalonban.
4. Kisebb közlemények a Magyar Könyvszemlében és a Magyar Szemlében.

Dr. Gárdonyi Albert

gyakornok.

1. Szerkesztette a Magyar Minerva III. évfolyamát. (Sajtó alatt.)
2. Közreműködött a Monumenta Hungariae Judaica I. kötete szerkesztésében.
3. Vidéki könyvtárak 1902-ben. (Magyar Könyvszemle XI. k.)
4. Kisebb közlemények a Magyar Könyvszemle XI. kötetében: A panonhalmi könyvtárról, Ismeretlen római Korvin-kodex, A vatikáni könyvtár égése, Régi magyar nyomtatvány I. Lipót korából, Thurzó János boroszlói püspök kodexe a vatikáni könyvtárban. U. ott Kleemeier Friedrich Johann »Handbuch der Bibliographie« cz. művének ismertetése.
5. Sajtó alá rendezte Berzeviczy Edmund »A Berzeviczy család címere« című munkáját. (Turul, XXI. k.)
6. Könyvismertetések a Turul XXI. kötetében: Bölöny László

»A nagybölöni Bölöny család története«, Petri Mór »Szilágy vármegye monografiája«, Benkó Imre »Az inárcsi Farkas család története«, Emilian von Zernicki-Szeliga, Die Polnischen Stammwappen, U. ott Pauler Gyula és ifjabb Kubinyi Ferencz nekrologiai.

7. Kisebb közlemények az Ethnographia XIV. évfolyamában: Jobbágymulatságaink történetéhez, A XVII. századi falusi életből, Valami a lidérczhitről, Egy XVI. századi néplantosról.

8. Kazay Sámuel éremgyűjteménye. (Numizmatikai Közlöny II. évfolyam.)

9. Széchényi Ferencz gróf éremgyűjteményének katalógusáról. (Numizmatikai Közlöny II. évfolyam.)

10. Sorozatos előadások az Általános Népművelő Egyesületben a szociológia köréből.

Dr. Gulyás Pál

gyakornok.

1. Jean Antoine de Baïf verstani reformkísérlete. (Felolvasás a Budapesti philológiai társaság 1903. nov. 11. ülésén.)

2. A Pán halálához. (Egyetemes Philológiai Közlöny 1903. évf. V—VI. füz.)

3. A magyar bibliographiai irodalom repertoriuma. 1902. október — 1903. szeptember. (Magyar Könyvszemle. 1903. évf. I—IV. füz.)

4. Könyvismertetések: *A) a Magyar Könyvszemlében:* a) A magyar iparművészet könyve. I. köt. b) Cim Albert: Une bibliothèque. c) Cockerell Douglas: Der Bucheinband und die Pflege des Buches. d) Fuchs Zsigmond: A színes festékek a nyomdászatban. e) Pusztai Ferencz: Nyomdászati encyclopédia. — *B) a Magyar Iparművészetben:* a) Lapszemle az Iparművészet könyvéről. b) Művészeti könyvtár. — *C) az Alkotmányban:* Két tárcza az Iparművészet könyvéről.

Thurzó Ferencz

gyakornok.

1. Gencsi György végrendelete 1903-ból. (Felsőbányai Hírlap. 1903. évi 6. szám.)

2. Történelmileg helyes-e a »Zazar« folyónév használata? (Nagybánya és Vidéke 1903 évi 2. szám.)

3. A nemzetiségi viszonyok Nagybánya vidékén és a nagybányai magyar helynevek. (Nagybánya és Vidéke 1903. évi 16., 17. szám)

A SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁR
A HORVÁT ISTVÁN KINEVEZÉSÉT MEGELŐZŐ
HÁROM UTOLSÓ ÉVBEN.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

(Két hasonmással a szövegben.)

Bármennyire rosszul esett Széchényi grófnak az az eljárás, a mit Miller a könyvtárőri állás betöltése ügyében vele szemben követett, ha lelke mélyén érzett is ebből kifolyólag némi elhidegülést iránta, az intézet érdekeire való tekintetből még csak hosszabb hallgatása által sem árulta el ezt.

A feledés fátyolát borítván a történtekre, úgy tett, mintha mi sem történt volna köztük, és már 1812 október 14-én felkeresi őt soraival, értésére adván, hogy André Keresztély Károly morvaországi gazdasági tanácsos, a Hesperus című újság szerkesztője, lapjában a Nemzeti Múzeum alapítását, fejlődését kívánná ismertetni. Miután nem tartja illendőnek, hogy az általa felajánlott ajándékot maga dicsérje ki, Millert kéri fel az ismertetés megírására, a ki egyaránt jól ismeri az intézet multját és jelen állapotát.

Hat nap múlva, be sem várva válaszát, ismét ír neki, megküldvén — a könyvtárban való elhelyezés czéljából — azon köszönőleveleket, a melyeket a katalogusok fejében legutóbb kapott.

Miller — ha hihetünk szavának — azonnal hozzáfogott az adatok összeállításához. Miután azonban hivatalos elfoglaltsága miatt több ízben is kénytelen volt munkáját megszakítani, csak november második felében készült el vele. Minthogy pedig a múzeumi tisztviselőknek tiltva volt akár a hazai, akár a külföldi lapokba, a nádor előzetes jóváhagyása nélkül, közleményeket írni, ő is bemutatta a kéziratot ő fenségének.

A nádor erre magához hivatta őt, és úgy nyilatkozott, hogy

tanácsosabb lenne a dolgot mindaddig függőben tartani, míg a Múzeumi Akták I. kötete, a hol úgy is közölve lesz az intézet története, meg nem jelenik.

Miller november 25-én értesíti erről Széchényit, azon megjegyzés kíséretében, hogy a mint a régiségek katalogusa elhagyja a sajtót, azonnal hozzáfognak az Akták nyomásához. Akkor azután az illető újságíró mindazt felhasználhatja ebből, a mit csak jónak lát. Egyébiránt már két évvel előbb is hasonló kéréssel fordult hozzá — a gróf nevében — Mednyánszky Alajos báró; ennek megkeresését azonban, tekintettel a nádori utasításra, egyszerűen hallgatással mellőzte. Ha azonban a gróf mindezek daczára ragaszkodnék kívánságához, forduljon egyenesen a nádorhoz, s ha ő fensége engedélyezi, ő a kész dolgot azonnal el fogja küldeni. Addig is nézze át André a budai lapokat, a melyek minden félévben közlik a gyarapodást.¹

Millernek — legalább utólag — magának is be kellett látnia, hogy sem oka, sem joga nem volt Széchényivel szemben oly bántó és kevéssé őszinte eljárást követni. Most hogy legutóbbi óhajának sem tett eleget, úgy érezte, saját lelkiismeretén fog könnyíteni, ha egyszer már valamit kedve szerint is tesz. Ámbár az új esztendő nem köszöntött be hozzá jó egészséggel, — január 8-án azt írja a nádornak, hogy esténként láz gyötri, s az álmatlanul töltött éjszakák annyira elgyengítették, hogy hatodik hete nem lépett ki szobájából — megfeszített erővel lát hozzá a kéziratkatalogus befejezéséhez, úgy, hogy február 20-ika táján elküldhette a grófnak az első kötet kéziratát.

Széchényi nagy örömmel veszi a küldeményt és azonnal cenzúra alá adja, hogy mielőbb ki lehessen nyomatni. Millernek pedig, hogy hálás elismerését tanúsítsa, s még inkább — mint levelében olvassuk — hogy iránta való őszinte barátságának némi jelét adja, egy arany szelenczét küld ajándékba, kérvén őt, ne tekintse az ajándék csekély voltát, hanem inkább az ő szándékát. Munkájával az irodalommal foglalkozók rég táplált óhaját teljesítette; ő a maga részéről, a nyomtatásra vonatkozólag mindent elkövet. Nagyon kedves dolgot fog cselekedni, ha a metszetek, föld-

¹ Miller levelezése. XII. Széchényi levéltár. I. kötet. 13. szám. II. csomag, 82. szám.

abroszok katalógusát is mielőbb elkészítteti és neki kiadásra megküldi.¹

Az egyébként száraz Miller bizonyos elérékenyüléssel köszöni meg az emléktárgyat. Ha nem tudná — úgymond — hogy a grófnak veleszületett tulajdonsága mindent megjutalmazni, azt kellene gondolnia, hogy nem remélt nagylelkűségével zavarba akarja ejteni! Ennyi jótéteménynyel elhalmozva, hálás köszönettel fogadja az ajándékot és nem csak életében fogja megőrizni, hanem gondja lesz rá, hogy halála után a Múzeum cimeliothecájában nyerjen helyet,² hogy ekként az utókor, a grófnak hazájával szemben szerzett halhatatlan érdemei mellett, az iránta tanúsított jóakaratot is lássa és csodálja.

De minden ajándéknál becsesebb előtte az a tudat, hogy a kéziratkatalógussal kedveskedhetett. A tudós világ bámulattal fogja látni a kötetet, a melyben nincs egy levél sem, a mi nem a gróf áldozatkészségét hirdetné.

Foglalkozott azzal a gondolattal is, hogy a nagybecsű gyűjtemény katalógusa elé méltó ismertetést kellene írni, de nem találván helyesnek saját munkájának hirdetésére vállalkozni, arra a nézetre jutott, hogy legczélszerűbb lenne úgy eljárni, a mint a gróf rendelkezéséből a többi katalógusnál is történt. Véleménye szerint a munka hasznáról, általános szempontokból, legjobban Hormayer vagy Schwartner tanár írhatja.

A gróf által 5 évvel előbb, Marienburger brassói tanártól vásárolt kéziratok eddig elkerülték figyelmét. Most lajstromozza ezeket és a legközelebb elküldi Tíboltnak. Bárcsak visszanyerné egészségét, hogy a gróf kívánságát a metszetek stb. katalógusára vonatkozólag is teljesíthetné. Három év előtt ehhez is hozzákezdett; de miután azt látta, hogy a gyűjtemény nagyon hiányos, a munkát ismét abbahagyta. Értésére esvén azonban, hogy a gróf ezt is kiadni óhajtaná, újból hozzálát a munkához, ha ugyan nem fogják ebben megakadályozni rheumatikus bántalmai, a melyek immár a negyedik hónapja szobafogságra kárhoztatják. Csak arra kéri a grófot, hogy a gyűjteményt, gondosabb megőrzés céljából köttesse be; ez által a feldolgozás is könnyebbé válik. Próbát tett

¹ Széchényinek 1813 február 27-én kelt, Millerhez intézett levele. Miller levelezése. XIII.

² Kerestük, de nem találtuk a Múzeum birtokában.

az arczképekkel és néhány látóképpel, minden kötet végén adván a tartalomjegyzéket is, úgy hogy most ezeket minden nagyobb fáradság nélkül lehet katalogizálni. A könyvkötő számlája nem fog nagy összegre rúgni.¹

Széchenyi megfogadta Miller tanácsát és Schwartner Mártont, a pesti egyetemen a diplomatika tanárát és egyetemi könyvtár-igazgatót kérte fel az előszó megírására.

Miután nem kapott azonnal választ levelére, márczius 9-én felkéri Millert, kezdze meg Schwartnert, kézhez vette-e sorait? Egyúttal újólág megemlíti, hogy a metszetek, földabroszok stb. katalogusát is mielőbb szeretné közre adni. Ámde ennek szerkesztését sem tudná nyugodtan másra bízni mint Millerre, a kinek e téren való jártassága, fáradhatlan szorgalma közismert dolog. Ha tehát egészségi állapota megengedi, ajánlja figyelmébe a munkát. Hogy pedig a gyűjtemény jobban megőrizhető legyen, örömmel teljesíti kérését és utalványozza a kötésre szükséges összeget. A Binz antiquarius birtokában lévő és Izdenczy hagyatékából származó kéziratoknak itt küldött jegyzékéből pedig válasza ki a mit a könyvtár részére érdemesnek tart megszerezni, s ő majd megvásárolja ezeket.²

Alig hogy elküldötte Széchenyi Millerhez intézett e levelét, kézhez vette Schwartner válaszát is, a ki nagy örömmel fogadta ugyan — mint írta — a megtisztelő felszólítást, azonban jobban meggondolván a dolgot, kénytelen volt belátni, hogy ennek megvalósítása leküzdhetlen nehézségekbe ütközik, a melyeket kötelességének ismer a gróf előtt is tartózkodás nélkül feltárni.

Minden előszónak fel kell ölelnie röviden, de összefoglalólag, az egész anyagot és mintegy visszatükrözni ezt. Már pedig ő mindezideig nem volt képes átnézni a rengeteg kéziratot, a katalogus szerkesztésének módját pedig egyáltalában nem ismeri. Nagy szerénytelenség lenne tehát tőle így fogni a munka kritikai méltatásához, és az olvasót a gyűjtemény tömkelegébe bevezetni akarni. Igaz, hogy az úgynevezett közhelyekből bővebben merithetne, a mint ezt mások is teszik. Ő azonban megfelelőbbnek tartja

¹ Millernek 1813 márczius 1-jén kelt levele. Széchenyi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag. 56. szám.

² Miller levelezése. XIII.

mindaddig, míg valamely mű természete ezt meg nem követeli, az előszót a munka céljaihoz mérni és alkalmazni.

Ehhez járul, hogy a dícséretes szokás az irodalom terén szinte törvényül állította fel, miszerint az oly könyv elé, melynek szerzője kezdő ember, vagy kevésbé ismert egyéniség, hírnevesebb író bocsásson ajánló sorokat, hogy ezzel mintegy bevezesse a tudósok társaságába s jóindulatukba ajánlja őt. Ez elfogadott dolog lévén, méltán felkelténé az előszó megírásával a vele barátságos viszonyban élő Miller irigységét, a ki, látván hogy neki, a régi, hírneves szerzőnek egy kevésbé jeles író szerkeszti meg az előszót, még arra a következtetésre juthatna, hogy kiesett a gróf kegyeiből. Éppen ez okból nem is szólt halandó embernek ajánlatáról.¹

Miller éppen olyankor kapta meg Széchényinek márczius 9-éről keltezett levelét, a mikor Schwartner történetesen nála volt. Kérdezvén tőle, felelt-e már a gróf felszólítására, azt a választ nyerte, hogy már 6-án Sopronba küldötte levelét, melynek tartalmát is közölte vele.

Erre Miller kinyilatkoztatta, hogy teljesen távol áll a tudósok minden szélhámoskodásától és kevés súlyt helyez arra, hogy valaki nevezetes embernek tartja-e vagy sem? Sohasem törekedett hírnévre szert tenni, hanem mindig az lebegett szeme előtt, hogy királyának és hazájának készséges szolgája legyen, s hogy az utókor is elismerje, miszerint ő hű alattvaló, munkás honpolgár, szóval tisztességes, igaz ember volt.

Schwartnert megzavarta e fellépés, és sietett kijelenteni, hogy legnagyobb szerencséjének tartja, ha a gróf az ő ajánlatára bizta meg az előszó megírásával.

Minderről hűségesen beszámol Miller márczius 13-án Széchényinek, megnyugtatóván őt az iránt is, hogy bár gyengélkedő állapota mellett legfeljebb arra számíthat, hogy hátralévő napjait betegeskedve fogja eltölteni, mégis hozzálát a metszetek stb. katalogusának összeállításához, hogy ez által is igazolja, mily lelkes tisztelője volt végső lehellestéig a grófnak. Míg a nyomda elkészül a kéziratcatalogussal, hiszi hogy ő is befejezheti a metszetek, címerek lajstromozását; egyelőre igyekezni fog az anyagot csoportok szerint felosztani és az egészet beköttetni, mert ezzel

¹ Széchényi levéltár. I. kötet. 9. szám, III. csomag, 56. szám.

a munkát is meg fogja könnyíteni. Az új katalogus tervezetét már legközelebb a gróf elé terjeszti, hogy ha meg találna halni is időközben, más valaki akadály nélkül folytathassa a munkát.

Nehogy az Izdenczy-féle kéziratok megszerzése ez által is halasztást szenvedjen, a gróf által vele közölt jegyzéket nem másoltatta le, hanem megjelölte benne a könyvtárban is meglévő dolgokat és így küldötte vissza. A többit mind, kivétel nélkül, tanácsos lenne a könyvtár részére megszerezni. A gróf is meg fog győződni róla, hogy sok olyan van a gyűjteményben, a mit az esetleges visszaélések elkerülése céljából nem tanácsos magánkézben hagyni, hanem valamely közintézet őrizetére kell bízni. Ha a gróf jónak látná a gyűjteményt megvásárolni, legcélszerűbb lenne a kéziratokat még ott Bécsben czéduláztatni és a kézirat-katalogusba pótlólag felvenni.

Koppi ötkötetes munkáját a királynék jogairól, a mit Eszterházy József gróf vásárolt meg a könyvtár részére, a nádor még nem juttatta el rendeltetési helyére; hanem azzal az üzenettel küldötte le hozzá Privitzer elnöki titkárt, hogy ne próbáljon a Dunán átmenni; tartózkodjék csak nyugodtan odahaza, ő fensége majd személyesen fogja őt lakásán felkeresni, mert az ajándékokkal telt ládák felbontásánál személyesen kíván jelen lenni.¹

Széchenyi úgy értette Miller leveléből, hogy ha erről nyíltan nem szólt is, bizonyos nehezteletést érez, a miért nem őt, hanem Schwartnert kérte fel az előszó megírására. Siet tehát őt megbékíteni.

Mindenesetre leginkább kedve szerint történt volna — írja neki márczius 25-én — ha Miller maga vállalja el az előszó-írást is. Barátainktól azonban csakis méltányos dolgokat szabad kívánni. Miután pedig Miller egészsége az utóbbi időben nem mindig volt kielégítő, annál kevésbé akarta őt még ezzel is terhelni, mert hisz maga is Schwartnert, a hírneves tudóst és író-t ajánlotta erre. Schwartner azonban arra kérte őt márczius 6-iki levelében, mentse fel őt a megbízatás alól. Ezzel ellentétben Miller 13-án arról értesíti, hogy Schwartner örömmel elvállalta az előszó megszerkesztését. Írja meg, vajjon jól értette-e ez utóbbit, hogy újból megkereshesse őt ez iránt.

¹ Széchenyi levéltár. I. kötet. 9. szám. III. csomag, 56. szám.

Kéri a mindenható Istent, tartsa meg Millert továbbra is jó egészségben az intézet javára, az irodalomnak pedig, a melynek dísze és jelessége, hasznára. Örömmel beleegyeznek, hogy a könyvkötési munkálatokra szükséges összeget Szentiványi kifizesse. Az Izdenczy-féle kéziratokat mind megszerezte a könyvtárnak. A kéziratkatalogus már kikerült a cenzúra alól, s ő rögtön nyomdába is adta. A könyveket és kéziratokat a legközelebbi alkalommal fogja Pestre küldeni. Nagy öröme fog szolgálni, ha Miller a többi katalogust is elkészíti, mert így teljesen beválthatja ígéretét. Csak ügyeljen egészségére, a mely annyira drága barátjainak, és az irodalom művelőinek. Kéri számítsa őt is mindenkor az előbbieik közé.¹

Miller ápril 4-én felel a gróf levelére, meglehetősen kesernyész hangon, mint már szokása volt, ha az elmaradt kitüntetés ügyére terelte a szót.

Ő exja jól értette, hogy Schwartner tanár készséggel vállalkozott az előszó megírására, miután nem tudott ellentállani az általa felhozott érveknek. Ezt talán maga is be fogja ismerni, ha legközelebb ír. Még most is nevetnie kell, ha eszébe jut, hogy ez a különben igen kiváló ember csak megerősítette őt abban a véleményében, hogy az oly egyének, a kik tudósoknak képzelik magukat, bár tudásuk alig haladja meg azt, a mit az iskolában elsajátítottak, inkább indulnak képtelenségek, mint a józan ész szava után.

A mi önmagát illeti, őt nem a munkától való iktózás, hanem politika vitte arra, hogy felkérje a grófot, miszerint mást tiszteljen meg a megbízással. Feltette ugyan magában, hogy inkább hal meg foglalatosságai közben, mint hogy dologtalanságban kelljen elenyvednie; mégis, inkább marad egész életén át rejtekben, úgy hogy semmiféle munka címlapján ne szerepeljen neve, mint hogy a darazsakat ingerelje.

Úgy látszik a Gondviselés úgy rendelkezett fölöle, hogy a jó ügy áldozata legyen. Találkoznak ugyanis Bécsben olyanok is, a kiknek nincs inyűkre a nemzeti művelődés munkálásának megkezdése, s a kik rossz néven veszik tőle, hogy annak az intézetnek a szolgálatában áll, a melynek fejlődését hasztalan akarták megakasztani. S minthogy a nádor ő fenségét nem merészeli

¹ Miller levelezése. XIII.

megtámadni, az ő csekélységét ütik. Őt azonban ilyesmi már nem sebezheti meg, s nem is zavarja ki bölcs egykedvűségéből; hanem a haza boldogsága érdekében rettenthetlenül halad tovább a megkezdett úton.

Nemzetsége, mely 1606 óta mindenkor hűségesen szolgálta a felséges udvart és a hazát, nemsokára kihal. Kedvezőtlen egészségi állapota is mutatván, hogy élte alkonyához jutott, nem tudnak másként ártalmára lenni, mint az által, hogy nem jutalmazták meg érdemeit. Ez azonban nem az ő szűgyene, hanem a kormányzaté. Belépván legközelebb negyvenedik szolgálati évébe, ha életben marad is, érdemes megfontolnia, vajjon szükséges-e tovább viselni a jármot?

Bármilyen történjék azonban, mindenkor és minden alkalommal kötelességének tartandja tőle telhető szolgálatokkal tanúsítani a gróf iránt való tiszteletét, és éppen ez okból, a mappák, metszetek, czimerek katalogusának összeállítását sem háritja el magától. Ha másra akarná is bízni e munkát, nincs senkije, a kire átruházhatná terveinek végrehajtását. A vele együtt szolgáló néhány ember annyira el van foglalva, hogy alig képesek a vendégeket fogadni, nem hogy hivatalos időn belül még katalogusokat írhatnának. Hogy pedig szabad idejét szentelje erre, nem kívánhatja senkitől. A gépies hivatalnokoskodás már mindenhol meghonosodott. Ha a tisztviselők a hivatalos órákon kívül bizatnak meg valamely munka elvégzésével, nemcsak külön díjazást kívánnak ennek fejében, hanem azt akarják, hogy még mielőtt a tollat a kezükbe vették volna, már is jutalomban részesüljenek. Ezeket ugyan nem lelkesíti az intézet iránt való szeretet, az önbecsülés, a haza érdeke. Csak egy van reájuk hatással, a pénz. Sőt még őt is kinevetik, ha munkára serkenti őket, azt mondván neki, mutassa meg hát, micsoda gyümölcse van az ő fáradhatlan tevékenységének?

Ismervén e mellékkörülményeket, a metszetek stb. katalogizálására tervezetet dolgozott ki, a melyet ezennel a gróf elé terjeszt.¹ A mint az első részszel elkészül, azonnal el fogja neki kül-

¹ A tervezet az egész munkát 6 részre osztotta. Az első részbe, 7 fejezetben, a czimerek, pecsétek, rendjelek, pénzek lenyomatai jöttek volna. A másodikba, 12 fejezetben, a vezérek, királyok, hercegek, fejedelmek, vajdák, egyházi személyek, hadvezérek, mágnások, tudósok, a Magyarország ellen küzdő török császárok, basák és más jelesebb egyének arczképei. A harma-

deni Bécsbe, vagy Sopronba. Ekként, ha a munka befejezése előtt kellene is búcsút vennie ez árnyékvilágtól, gondoskodva lesz arról hogy más, esetleg kevésbé tanult ember is befejezhesse a megkezdett munkát. A gróf engedelmével hozzáfogtak a gyűjtemény bekötötetéséhez, úgy hogy legközelebb 60 kötet már kész is lesz. Szentiványi Pétertől örömmel hallotta, hogy utasítva van a könyvkötő számlájának kiegyenlítésére.

A kéziratkatálogust már nyomdába adta. Kiváló örömeire szolgál, hogy csekély munkájával szerencsés lehetett hozzájárulni a gróf nevének megörökítéséhez. Az Izdenczy-féle gyűjtemény megvásárlását annál inkább örömmel üdvözli, mert méltatlan dolog lett volna egy államtanácsos titkos jelentéseit a könyvtár boltjában látni. Kétséggkívül a legmegfelelőbb, ha a kiváló, hírneves emberek iratait az országos könyvtár őrizetére bízják. A grót ezen ajándékával ismét örök emléket emelt magának.¹

Miller tervezete teljesen megnyerte Széchényi tetszését s most már csak azt kívánta neki, hogy egészsége legyen, miszerint ezzel a katalogussal is megfelelhessen a tudósok várakozásának.

A bécsi áskálódások, a mikről Miller írt, bizonyára nem hagyták hidegen Széchényit sem, de nem sokat törődött velük. Május 1-jén is arról értesíti Millert, hogy legközelebb ismét több nyomtatványt és kéziratot fog küldeni a könyvtár részére, egyebek közt a *Moniteur Universel* egy teljes példányát. Sőt néhány ritkább munka megszerzésére is kilátása van, a melyek a magyar irodalomban még ismeretlenek. Elég drágára tartják ugyan, de élni kell az alkalommal. Ekként akar egész életén át megfelelni azon fogadalmának, hogy a könyvtárt mindig újabb és újabb szerzeményekkel fogja gyarapítani, ha mindjárt kisebbíteni iparkodnak is fáradozásainak csekély eredményét. A míg azt látja, hogy polgártársai és az utódok kellő haszonnal kereshetik fel az inté-

dikba — 4 fejezetben — a várak, városok, templomok, kastélyok és középületek látképei. A negyedikbe — 6 fejezetre osztva — a királyi koronázásokat és egyéb történelmi nevezetességű mozzanatok feltűnő metszetek, csataképek stb. Az ötödikbe — öt fejezetben — mindenféle szentképek, allegóriák, kosztümök, természetrajzi és fizikai vonatkozású rajzok, zene stb. Végre a hatodikba — 12 fejezetben — az összes földabroszok.

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 89. szám.

zetet, addig nem lankad, még ha nehézségekkel kell is megküzdenie.¹

Miller szintén meghajlik Széchenyi e nemes, önzetlen felfogása előtt, és — legalább válaszában — igyekszik követni példáját.

A gróf iránt viseltető mély tiszteletnél fogva, nem érhetne volna — úgymond — nagyobb öröm, mint hogy az ország nádorával együtt ő is helyesli a katalogus tervezetét. Bármennyi munkájába kerüljön, rajta lesz, hogy a tudományos körök várakozását kielégítse, a míg a Gondviselés erre elegendő erőt ad neki. A rheumától úgy látszik megszabadult, ha ugyan az ősszel megint vissza nem tér; azonban lábfeje — főleg éjjel — még mindig hideg s fülzúgása is megvan, daczára hogy 6 hónapon át gyógyszerrel élt. Az orvosok szerint mindez az erők gyengeségének következménye; ennélfogva tiltják neki a sok ülést és a szabad levegőn való tartózkodást, sétákat, fürdők használatát ajánlják. Csakhogy elfoglaltsága miatt nem fogadhatja meg tanácsukat.

Már hozzászokott a szerencsétlenséghez és türelemmel tud mindent elviselni; s a míg lelki és testi épségének birtokában lesz, nem szűnik meg a haza javára szentelni idejét. Dicsőségesebb dolognak tartja munkában és nem tétlenségben várni be a végső órát, mely mindenkinek ütni fog. Az olyan ember, a ki fáradozásai fejében semmiféle jutalmat nem vár, nem remél, könnyű szívvel türi el a kellemetlenségeket és túlteszi magát a rosszakarató támadásokon. Ő ugyan édes keveset gondol vele, bármennyit lármázzanak is Almássy Ignác, Aczél, Lányi, Mednyánszky és egész táboruk, hogy ez szabadkőműves intézet, hogy mindent összegyűjt, a mit fegyverül lehet felhasználni az uralkodó jogai ellen; neki elég tudnia, hogy az intézet fennállásának biztosítására semmiből alapot hozott létre, és megalkotta azt, a mit sok más, eredménytelenül akart létesíteni. Mindig vigasztalódást fog találni abban a tudatban, hogy az utókor ítélete kedvezőbb leend és mintegy tükörből látja, mint fogják a hálás utódok úgy az ő csekély igyekezeteit, mint a gróf példa nélküli bőkezűségét mindaddig ünnepelni, a míg az ország lakosainak szívéből a haza szeretete ki nem hal.

Ebben a bölcs megnyugvásban fogott hozzá a metszetek

¹ Miller levelezése XIII.

katalogusának összeállításához. A mint az első részt befejezte, azonnal elküldi a grófnak, hogy késedelem nélkül cenzúra alá lehessen adni, majd utóbb nyomatni. Így egy időben készül a kézirat a nyomással. Néhány kéziratcímét is küld a kézirat-katalogusba való utólagos beillesztés céljából, a melyet talán már nyomnak is.

Nem titkolhatja el azon gyengeséget, hogy hihetetlenül vágyódik látni a *Moniteur Universel*t. A napokban alkalmá nyílt a nádor ő fenségének tudomására hozni a gróf e bőkezűségét, valamint az Izdenczy-féle kéziratok remélhető megérkezését is. Ő fensége rendkívül örült e híreknek, s meghagyta, hogy a mint ez bekövetkezik, jelentse neki.¹

Néhány nap múlva Tiboltnak is ír Miller, értesítvén őt, hogy a metszetek, térképek katalogusához, miután a könyvkötő elkészült munkájával, hozzáfogott. Azt tapasztalta azonban, hogy Görög munkájából² több térkép hiányzik, a melyeket Eggenberger csupán az előző évben szerzett meg. Az a kérdés már most, megveheti-e ezeket, vagy így hiányosan vegye fel a munkát. Az egyes vármegyei térképekről kimutatást mellékel, a miből megállapíthatók a hiányok. A somogyi térkép sincs meg, bár kilátásba helyezték, hogy egy szép példányt küldenek belőle, a mit azonban még nem kapott meg. Gróf Festetich György arczképét eddig még egyetlen könyvkereskedésben sem sikerült megtalálnia. Úgy látszik Kultsár szántszándékkal tartja vissza ezeket. Talán Tibolth kérésére átengedne egy példányt. A czimergyűjteményt legkevesebb 200 darabbal gyarapította. Néhány újabb darabot az udvari kanczelláriában is lehetne szerezni. A káptalani jelvények közül eddig csak az esztergomi és nagyváradí van meg; az egri, kalocsai, zágrábi stb. mind hiányzanak.

Hallotta, hogy a kézirat-katalogust már nyomják Sopronban. Schwartner szeretné a sajtó alól kikerült íveket átnézni, nehogy olyan munkálatról kelljen szólnia, a mi kezében sem volt. Alkalmadtán el lehetne neki (Millernek) küldeni, és ő majd közölné vele. Nyilvánítsa nézetét, vajjon tárgymutatót készítsen-e ehhez is, mint a könyvek katalogusához, avagy csupán betűrendes név-

¹ Millernek 1813 május 21-én kelt levele. Széchényi levéltár. I. kötet. 13. szám, II. csomag, 89. szám.

² Görög Demeter udvaritanácsos »Magyar átlás« című munkájáról lehet szó.

mutató? A maga részéről a tárgymutató mellett van s ha a kinyomott íveket megkapta, azonnal hozzá fog a munkához.

Mellékeli azon görög és latin írók jegyzékét, a kiknek munkái a hún-szkita történet, valamint Pannonia földrajzának ismeretéhez szükségesek. Úgy véli, a soproni könyvtárban megvannak. Ezenfelül felsorolja azon munkákat is, a melyeket a gróf megrendelt, de csonkaságuk miatt nem használhatók. Óhajtaná továbbá, hogy a könyvtár részére még azon segédkönyvek is átengedtetnének, a melyeknek címei a mellékelt jegyzéken láthatók. Bízik jóságában, hogy ha nem is mindannyit, valamit ezekből mégis kieszközölné.

Erdélyben az elhunyt Eders helyére ismét két jó ügynököt szerzett. Az egyik Kenderessy kormánytanácsos, a másik Horváth piarista tanár. Mindkettő gyarapította már a könyvtárt. Az első a kiadott Széchényi-leveleket, a másik a könyvtár katalógusait óhajtaná megkapni. Ő már kérte a gróftól ezeket, de azért most neki is figyelmébe ajánlja.

A mi egészségi állapotát illeti, ez annyira javult, hogy láza csak ritkán van; a fülzúgás és a lábhidegsége azonban még mindig nem akar szünni, úgy hogy éjjelre mindig meleg lábbelit kell felhúznia, nappal pedig Cortex Peruvianussal (kinafa) táplálkozik. Orvosai néhány heti falusi levegőt ajánlanak neki. De hová menjen? Ha Nagyvárad vagy Czenk közelebb lenne, tudná mit tegyen. Az ily hosszú út azonban nagyon igénybe venné erszényét.¹

Széchényi június 10-én már abban a helyzetben volt, hogy elküldhette Millernek a kéziratkatalógus első kiszedett ívét azon kéréssel, hogy ha esetleg a betűket nem találná megfelelőeknek, tegye meg észrevételeit és küldje el neki Marczaliba, a hol több hetet szándékozik tölteni. A betűk hasonlóak az előbbi kötetek betűihez, s a papírnagyságot is meg kellene tartani.²

Miller — a mennyire kézirat nélkül képes volt — megtisztította a próbanyomást a sajtóhibáktól és megmutatta azt Schwartnernek is. A nyomásra csak az a megjegyzése volt, hogy úgy látszik a nyomdának kevés a betűje; már pedig ez nagyon késleltetné a szedést.

Visszaküldvén az ívet Széchényinek, ismét hangoztatja, mennyire örvend, hogy munkájával bizonyos mértékben hozzá-

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 83. szám.

² Miller levelezése XIII.

járolhat azon emlékmű létesítéséhez, a melyet a gróf a katalógus kiadásával önmagának emelt. Miután elvégződött a cimeliotheca katalógusának összeállításával, s már át is adta nádor ő fenségének, a magyar metszetgyűjtemény feldolgozása lesz első teendője. Feltette magában, hogy sietni fog a munkával, mert annyira elgyengült testi ereje, hogy minden időváltozás hatással van egészségi állapotára.¹

Széchényi azonnal intézkedett, hogy a nyomda szerezze be a netalán szükséges betűket. A korrektura gondjától pedig egyszerűen felmentette Millert és Tibolthot bizta meg ezzel, csak hogy minél kevésbé terhelje a betegeskedő embert. Sőt más-ként is igyekszik őt vigasztalni, erősíteni. Én csak úgy érzem — írja hozzá június 26-án kelt levelében — a közeledő öreg-ség alkalmatlanságait nap-nap után, mint Ön. Ez azonban nem fog bennünket visszatartani attól, hogy az együtt kezdett munkát együtt is fejezzük be. S hogy Uraságod erejét felfrissíthesse, utasítottam inspektoromat, küldjön czímére 10 vödör marc-zali bort, csak azt közölje vele előbb, hogy vöröset kíván-e inkább, vagy fehéret.²

Miller azzal igyekezett meghálálni a gróf figyelmét, hogy lehetőleg mindent elkövetett arra nézve, miszerint semmiféle Széchényitől származó kézirat ki ne maradjon a készülő katalógusból. E végből átnézte az összes szekrényeket, s a mi pótolni valót talált, sietett Tibolthhoz eljuttatni, a katalógusba való beik-tatás czéljából.

Nagyon kedve szerint történt, hogy a korrekturát Tibolthra bizta a gróf, mert tudta, hogy így lehetőleg kevés sajtóhiba marad benn a munkában.

Nem volt azonban meglegedve Tibolthtal, hogy még mindig nem kapta meg a kért könyveket, sem pedig nem nyilvánította véleményét az indexre vonatkozólag.

S főleg elégedetlen volt saját egészségi állapotával. Gyakran volt éjjel láza, fülzúgása stb. Csupán főfájása vált ritkábbá; a tél-től azonban már a nyár derekán előre rettegett.³

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² Miller levelezése XIII.

³ Millernek július 8-án és augusztus 5-én Tibolthhoz intézett levelei. Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám. II. csomag, 88. szám.

Június elején egyéb körülmények is merültek fel, a melyek alkalmasak voltak arra, hogy betegségéből eredő kedvetlenségét fokozzák. Egy lelet lett volna átveendő Szőnyben, a tulajdonos Zichy gróftól s Millernek nem volt az intézetben embere, a kit a kiküldetésre a nádornál javaslatba hozhatott volna. Tehel, a természetrajzi gyűjtemények őre már régebben távol volt hivatalától; Haliczky pedig folyton betegeskedett, úgy hogy minden teher a másik kanczellistára, Kutserára nehezedett, ő maga pedig anynyira el volt foglalva a könyv- és régiségtár ügyeivel, hogy — mint a nádornak jelentette — még arra sem ér rá, hogy egészségét gondozza. Azt ajánlotta tehát, hogy ismét Horvát István küldessék ki a lelet átvételére. A nádor azonban — nem tudjuk mi okból — Tehelt bízta meg ezzel.¹

Ugyancsak június első napjaiban történt, hogy a Múzeum előtt eddig örökdő katonaságot, a katonai helyőrség létszámának csekély voltára való hivatkozással, minden előzetes értesítés nélkül, egyszerűen beszüntették. Ennek legközvetlenebb következménye az volt, hogy mindjárt az első éjjel 1—2 óra közt be akartak törni az intézetbe, a hol — Miller szerint — nagyobb érték őriztetett, mint az összes pesti közpénztárakban. Sőt e gonosz szándékú kísérletezések ismétlődtek még akkor is, a mikor Miller elrendelte, hogy a könyvtári szolga és a háziszolga felváltva őrködjének éjjelenként a folyosón.

Miller, hogy a felelősséget magáról elhárítsa, jelentést tett a történetekről a nádornak, a kitől június 22-én azt az értesítést vette, hogy megkeresésére a hadparancsnokság intézkedett, miszerint a helyőrség létszáma megengedi, a Múzeum ismét visszakapja az őrséget.²

Augusztus havában Horvát István több becses régiséget szerzett az intézetnek. Midőn Miller ezek jegyzékét a nádorhoz augusztus 26-án felterjeszti, újból alkalmat vesz magának elpanaszolni a tisztviselők elégtelenségét és Horvát István kinevezését kérelmezni. Hivatkozik arra a buzgalomra, a melyet Horvát a Nemzeti Múzeum érdekében mindenkor kifejtett, a saját előhaladott korára, 40 éves hűséges szolgálataira és kéri ő fen-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1813. Nr. 890.

² Igazgalósági irattár. A. 1813. Nr. 33—39.

ségét, adja végre melléje segítségül, mint a könyvtár örét. Oly szerencsétlen helyzetbe jutott a kellő munkaerő hiányában, hogy immár képtelen a vállaira nehezedő terhet elviselni. Ha Haliczky kanczellista nem lenne oldala mellett, kétségbe kellene esnie. Reggeltől estig vendégeket fogadnak a könyv-, érem- és régiség-tárban és néha még a természetrajzi osztály embereit is ők kénytelenek helyettesíteni. Ez által halasztást szenvednek az oly munkálatok, a melyeket az intézet érdekében már meg kellene kezdeni. Ide számítandó első sorban a katalogusok megszerkesztése, a melyeket a közönség türelmetlenül vár s a melyek a szükséges rend szempontjából is nélkülözhetlenek. A mi ebből megvan, azt ő készítette. Ő neki kell ezenfelül minden ajándékot, vételt, cserét jegyzékbe vennie. Többre már nem képes. Ő nem egyéb, mint címzetes igazgató, a ki miben sem különbözik a többi tisztviselőtől. Ennek daczára nem merészkednék a nehéz viszonyok miatt panaszkodni, és továbbra is minden segítség nélkül viselné az egész intézet összes ügyeit, ha nem érezné, hogy a nyár folyamán helyreállott egészsége nem bírja ki a túlfeszített munkát. Ez az egyedüli oka, hogy Horvát kinevezése érdekében ismét kéressel járul ő fensége elé. Szorgalma, képzettsége még az ő egészségi állapotára is kedvező hatással lenne; első sorban azonban az intézetnek válnék javára és dízére. Ha netalán a pénzalap elégtelensége akadályozná a kinevezést, biztosíthatja a nádort — éppen a tegnapi postával értesült effelől — hogy úgy az esztergomi, mint a nagyvárad i káptalan rövid időn belül tekintélyes összegű alapítványt készül tenni az intézet céljaira.¹

Miller panaszait a munkaerők elégtelensége miatt annál inkább teljes mértékben indokoltnak látjuk, mert tagadhatatlanul nagymérvű elfoglaltsága mellett még a múzeumi építkezéssel kapcsolatos nagy fontosságú tárgyalások is sok idejét emésztették fel.

E tárgyalások főleg az 1813. év nyarán vették igénybe, a mikor a telek kérdése végre szerencsés megoldást nyert.

Amann János császári királyi udvari építész felsőbb meghagyásból még az 1812. év január havában lenn járt Pesten, hogy megtekintvén a Nemzeti Múzeum telkét, ennek megfelelő

¹ Fogalmazvány az igazgatósági irattárban. A. 1813. Nr. 47.

voltáról véleményt mondjon. Felmérvén a herceg Grassalkovich által ajándékozott régi fűvészkert területét, Amann nem késett kijelenteni, hogy ezt egyáltalában nem tartja alkalmasnak nagyobb szabású építkezésre; mert ha a tűzveszedelem elhárítása céljából mindkét oldalon legalább 9 öl széles utcát nyitnának, nem maradna elegendő hely a gyűjtemények és a tisztviselői lakások számára, sőt az ablakoknak is folyosóra kellene nyílniok. Azt ajánlotta tehát, adják el a területet és más alkalmas telket vásároljanak az intézet céljaira.

Nem sokkal ezután történt, hogy Batthyáni Antal gróf a Királyúton, a Hatvani és Kecskeméti kapuk közt fekvő, elől 100 öl és befelé ugyanily nagyságú telket, a melyet mind a négy oldalról utca szegélyezett, s a mely Batthyáni József gróf bíbornok primás után örökség útján szállott reá, a rajta levő kerti házzal együtt áruba bocsátotta. A telek egyes részei már vevőre is találtak 43.850 forintért, midőn József nádor közbelépett és az egész területet, összes épületeivel, megvásárolta a Múzeum céljaira. Mindenekelőtt visszaváltotta a már eladott részeket és miután a közalapítványi ügyigazgatóság is hozzájárult, megkötöttet a szerződés, a melynek értelmében az intézet a 43.850 forinton felül lefizetett még 56.150 frtot, 120.000 forint után pedig 6 százalékos kamat fizetésére kötelezte magát. A Grassalkovich herceg ajándékából nyert hatvani-utczai telket pedig, a város szépitészeti bizottságának tanácsára, 8 háztelekre osztva adták el október 11-én nyilvános árverés útján 94.670 frt és 35²/₅ krajczárért oly kikötéssel, hogy a vevők tartozzanak a telkekre egy, vagy kétemeletes házakat építeni, a vételárt pedig egyharmad részben azonnal, kétharmad részben pedig 10 év alatt törleszteni.

November 17-én Pest város hatósága számos vendég jelenlétében ünnepélyesen bevezette a Múzeum igazgatóját az újonnan vásárolt telek birtokába. November 22-én pedig elrendelte a nádor, hogy a természetrajzi gyűjtemények, a kézművek tára és a köemlékek eddigi helyükről az új telek megfelelően átalakított épületébe vitessenek át, a tisztviselők pedig a számukra ugyanitt kijelölt lakásokba költözzenek.¹

Miller egyik, október 5-én kelt, s a nádorhoz intézett fel-

¹ Az Acta Musaei Nationalis II. kötetének kézirata. Múzeumi kéziratár, Quart. Lat. 18.

terjesztésében panaszosan említi, hogy öneki csak egy hasznavehető embere van, Haliczky, miután van úgy, hogy a többieket egy hétig sincs szerencséje látni.¹

Úgy látszik, ennek a panasznak az éle első sorban Tehel, a természetrajzi osztály őre ellen irányult, a kivel már régebben feszült viszonyban élt.

A kölcsönös neheztelés oka a hatáskör feletti versengésre vezethető vissza. Tehel több önállóságot akart magának biztosítani, mint a mennyit Miller mint igazgató megengedhetőknek tartott.

Millert legutóbb az is bántotta, hogy a nádor a szőnyi lelet átvételére az ő javaslata ellenére nem Horvát Istvánt, hanem Tehelt küldötte ki. Annyira nem titkolta ezt, hogy midőn a nádor jelentéstételre szólította fel, mi történt a lelettel, azt válaszolta, hogy Tehel közvetlen utasítást nyervén erre nézve ő fenségétől, ő mitsem tud az egészlől.

Az 1814. év elején Miller újabb panaszszal állott elő. Tehel, a nádorra való hivatkozással, Miller tudtán kívül, több székrenyt rendelt meg a természetrajzi osztály részére, a melyeket Miller teljesen feleslegeseeknek tartott. Miller az igazgatói tekintély megalázását láttá e háta megetti intézkedésben, és január 30-án a nádor előtt is szóvá teszi az ügyet, nem hallgatván el, hogy a városban már úgy is el van terjedve a hír, hogy a természetrajzi tár legközelebb különválík az intézettől, és ennek élére, mint igazgató, Tehel jön, úgy hogy kettőjük közt minden hivatalos összeköttetés megszakad.

A nádor azonban nem adott igazat Millernek, bár utasította Tehelt, hogy felterjesztéseit a jövőben az igazgatóság útján eszközölje. Ellenkezőleg, kijelentette, hogy Tehel az ő parancsára járt el a megrendelésben; Millernek pedig azt ajánlotta, hogy ne hallgasson holmi alaptalan mende-mondákra, mert ez nem válík állása tekintélyének öregbítésére.²

Miller a leiratot nagyon szívére vette; annyira, hogy lemondott hivataláról. A nádor azonban nem fogadta el lemondását, hanem — így mondja el Miller az esetet Széchenyinek — a

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1813. Nr. 2361.

² U. o. A. 1814. Nr. 305. Igazgatósági irattár. A. 1814. Nr. 18. 24.

következőket válaszolta neki. Uraságod lemondását nem fogadom el, ha mindjárt elveszíti is, a mitől óvja meg a Mindenható, látását, hallását. Nekem szükségem van arra a képzettségre, okosságra, szakbeli jártasságra, a melylyel oly nagy mértékben rendelkezik. A jutalmazás az én gondomat képezi. Igérem, hogy tetszése szerinti kitüntetésben lehet része, csak egy kis béketűréssel legyen és elnyeri jutalmát.

Ennek a nyilatkozatnak, természetes dolog, nem szegülhetett ellen és saját akaratával szemben kénytelen volt az ő jó főherczegének óhaját teljesíteni, bár a czeni Tusculanumot, Széchényi társaságában, mindezen ígéreteknél többre tartotta volna.¹

Sőt a nádori kegy ezen megnyilatkozása oly nagy életkedvet öntött belé, hogy másodszor is megnősült, elvevén Appanauer Ferencz özvegyét.

A küldött marczi bor — kissé későn — akkor köszöni meg, a mikor házasságáról értesíti Széchényit, hálasan említvén, hogy semmi sem hatott rá oly jótékonyan, mint a jó bor. Már közel volt a kétségbeeséshez, látván, hogy semmiféle orvosság nem képes visszaadni egészségét, midőn végre a tokaji és marczi bor megtette hatását. Beteljesedett rajta a közmondás: »vina parant animos, faciuntque caloribus aptos.« Feleségét, a kit a gróf is pártfogol, magával együtt további kegyeibe ajánlja. Annál kevésbé akarta e váratlan eseményt a gróf előtt eltitkolni, mert mindjárt kezdetben azzal a kéréssel kénytelen nála alkalmatlankodni, hogy az iránta és felesége iránt tanúsított jóindulatából kifolyólag, tűrje meg nejét sz. Györgyig házában, mert az ő mostani lakásában nem képesek mindketten elhelyezkedni. A nádor jóságából az új múzeumi épületben 10 szoba van részére fenntartva, de két hónapba is beletelik, míg ezek kiszikkadnak és berendeztetnek. A metszetek katalógusához már hozzáfogott és reméli, hogy mire a kéziratkatalógus megjelenik, ezzel is elkészül. Nagyon örül, hogy a Batthyáni-féle telek megvásárlásával a grófnak is kedve szerint cselekedett.

A mit a gróf kíván, hogy t. i. könyvtára elkülöníttessék a többi adományoktól, azt ő már rég tervbe vette és szentül igéri,

¹ Millernek 1814 márczius 4-én Széchényihez intézett leveléből. Széchényi levéltár I. kötet, 13. szám, II. csomag, 89. szám.

hogy keresztül is viszi. Ha megengedi, a nyár folyamán nejével együtt tiszteletét fogja tenni.¹

Széchényi örömmel üdvözölte őt egészségének helyreállta és házasságának megkötése alkalmából, Isten áldását kívánván mindkettőjükre és szíves készséggel adta beleegyezését, hogy új lakása elkészültéig házában a már egykor használt helyiségeket igénybe vegye. Nagy megnyugvással vette a hirt a metszetek stb. katalógusának készültéről. Ő is értesíti Millert, hogy a kéziratkatalogusból 10 ív már ki van szedve. Biztosítja, hogy nem fogadván el ő fensége az igazgatóságról történt lemondását, az ő kívánságának is eleget tett. Reméli, hogy a felség kellő jutalomban fogja részesíteni kiváló érdemeit. Abbéli biztosítását, hogy az ő adománya a többi ajándékoktól különválasztatik, halás köszönettel veszi. A kilátásba helyezett czenki látogatást pedig örömmel várja.²

A nyár derekán újból négy láda kéziratot és nyomtatványt küldött Széchényi a könyvtárnak, kérvén Millert, hogy ezeknek lajstromát aláírva küldje vissza neki. A Moniteur megküldését, részint mert a néhány hiányzó számot még be akarta szerezni és az 1814-iki emlékezetes, eseményekben gazdag év ujságait is össze akarta gyűjteni és a könyvtárnak ajándékozni, a jövő év tavaszára halasztotta. E helyett a kéziratkatalogus eddig kinyomtatott íveit küldi meg használatra Millernek, azzal a kijelentéssel, hogy rajta lesz, miszerint a munka még ennek az évnek a folyamán megjelenhessék.³

Miller viszont egy általa írt és a kéziratkatalogus elé szánt értekezését küldötte el július 24-én Széchényinek, megjegyezvén, hogy nem akart a grófról ebben dicséreteket zengeni, nehogy hízlelgni látszassék. Ezt az előszó írójának engedi át. Külömben ha nem felelne meg dolgozata a célnak, küldje neki vissza. Együttal kénytelen arra kérni a grófot, értesitse őt, hogy mit határozott a könyvtári katalogus példányaira vonatkozólag. Némelyek azzal gyanúsítják, hogy a gróf által számukra már 3 évvel ezelőtt kilátásba helyezett példányokat elsikkasztotta. Ő ugyan mindenkit

¹ Széchényi levéltár I. kötet. 13. szám. II. csomag, 89. szám.

² Széchényinek 1814. ápril 7-én kelt levele. Miller levelezése XIII.

³ Széchényinek július 22-iki levele. U. ott.

a grófhöz utasított, ennek daczára még is tőle várják a könyveket. Könnyű belátni, mennyire kellemetlen ez reá nézve.¹

Az értekezést Széchényi köszönettel fogadta és gondoskodott róla, hogy az mielőbb kinyomassék. De mint rendesen, most is felemlíti Millernek a metszetkatalogust. Tartsa meg őt — úgy-
mond — a Mindenható, hogy ennek megjelenését is megérhessék.²

Miller a kéziratár katalogusának megküldött íveit átnézte és a talált sajtóhibákat kijavította. Nem volt azonban megelégedve a kötetek beosztásával. Jobb szerette volna, ha az első kötet már a B. betűvel bezáródik, mert célszerűbbnek látta a munkát több kisebb kötetben megjelentetni, mint megfordítva.

Midőn ezt szeptember 2-án kelt levelében megírja Széchényinek, nem állhatja meg, hogy a következő dolgot is ne közölje vele. Elhalálozván a besztercei egyházmegye főpásztora, a püspökség javainak átvételére Fridmanszky kamarai titkár küldetett ki. Ez az elhunyt püspök hagyatékában Bocskay István elég számos levelére akadt, a miről nem mulasztotta el Millert értesíteni. Miller jelentésére a nádor felhívta Semsey kamarai elnököt, hogy engedje át a leveleket az országos könyvtár céljaira. Semsey ennek megfelelően intézkedett, hogy a leveleket küldjék Budára. Közbejövén azonban halála, az ügy elintézése Majláth gróf kamarai alelnökre háramlott, a ki nem törődven a kamarai tanácsosoknak a nemzeti könyvtár érdekében leadott szavazataival, az okleveleket felküldötte Bécsbe. Miller nem késett erről a nádornak jelentést tenni, s most kíváncsian várta a fejleményeket.³

Az ősz folyamán igen magas látogatói voltak a Magyar Nemzeti Múzeumnak.

József nádor október 5-én kelt leiratában értesítette Millert, hogy a bécsi kongresszuson tanácskozó fejedelmi személyek 20-ika táján Budára készülnek és nincs kizárva annak lehetősége, hogy a Múzeum gyűjteményeit is meg fogják tekinteni; gondoskodjék tehát róla, hogy minden olyan állapotban legyen, miszerint a magas vendégek megtekinthessék. Készítsen egyúttal az összes gyűjteményekről táblázatos kimutatást és ezt terjessze fel hozzá.⁴

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 91. szám.

² Széchényi augusztus 10-iki levele. Miller levelezése XIII.

³ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 93. szám.

⁴ Igazgatósági irattár. A. 1814. Nr. 116.

Millernek első teendője volt egy kis üdvözlétet szerkeszteni és a nádornál kieszközölni, hogy ezt kinyomathassa, nehogy — úgymond — valaki mulasztással vádolhassa az intézetet.

Október 25-én érkezett meg Budára I. Ferencz király, Sándor orosz czár és Frigyes Vilmos porosz király. Még a nap folyamán utasította a nádor Millert, az uralkodóknak a Múzeumban történő fogadtatására vonatkozólag.

Október 26-án reggel 8 óra tájban Ferencz király, a nádor és különféle udvari és katonai méltóságok kíséretében, lehajtatott a várból az egykori József-féle papnevelő épületéhez, a hol a kapuban Miller által fogadtatott. Az ő kalauzolása mellett ment a felség a könyvtár helyiségeibe, a hol mindent megismerlén, elismerését nyilvánította a hét év alatt elért fejlődés felett.

Tíz óra tájban érkezett meg az orosz czár és porosz király nagy kísérettel, a kik szintén megtekintették a fegyvergyűjteményt, az éremgyűjteményt és a könyvtárt. Beírván az uralkodók neveiket a vendégekönyvbe, a Kecskeméti-utczán keresztül az újonnan

Franciscus
Amadeus — *Don. a. Sp. 14no 1814no 26no 1815no*
Amadeus
Amadeus f. 16. 8. 1814

A HÁROM URALKODÓ NÉVALÁÍRÁSA A KÖNYVTÁR VENDÉGKÖNYVÉBEN.

vásárolt múzeumi épülethez hajtattak, a hol a természetrajzi tárgyakat vették szemügyre. Mielőtt a felségek az intézetből távoztak volna, Miller az általa szerkesztett üdvözlét egy-egy nyomtatott példányát ajánlotta fel nekik.¹

József nádor november 6-án értesítette Millert, hogy ő felsége az intézetben tapasztalt rend felett legteljesebb megelégedését nyilvánította és megbízta, hozza ezt az igazgató tudomására.

¹ Az Acta Musaei II. kötetének kézirata, p. 77.

A nádor a maga részéről is hozzájárult ehhez, meghagyván Millernek, hogy ezt a többi tisztviselővel is közölje.¹

Nem kapván vissza Széchényi még három hónap múlva sem a július 22-én elküldött könyvek aláírt jegyzékét, már október 21-én felkérte Millert, hogy miután már mindenesetre elhelyezte szokott gondosságával a küldeményt, a jegyzéket juttassa el hozzá, nehogy újból megvásároljon már meglévő könyveket.²

Miller azzal menti magát november 26-án, hogy sokkal jobban el van halmozva teendőivel, mintsem hogy szándéka szerint azonnal eleget tehetett volna a gróf kívánságának. Ritkán tér nyugodni éjjel előtt. Azért reméli, meg fogja neki bocsájtani a gróf, hogy a küldött könyvek jegyzékét csak most adhatta postára. Ily munkára csak akkor marad ideje, ha nagyon is ráér. Levelezése ebben az évben meghaladja a 248 számot; a nádori leiratok, saját felterjesztései és jelentései pedig elérték a 297-iket, eltekintve a hatóságokkal váltott hivatalos iratoktól, ami szintén nem lesz kevesebb. Sokszor maga is csodálkozik, hogy egymagában képes ennyi munkának megfelelni, és hogy betegsége, mely két évig kinozta, még ki nem újult. Azonban a kit erre szánt a Gondviselés, annak a bajt el is kell viselnie. Már mint gyermek megtanulta, hogy míg az utókor hálás elismeréssel fogja hasznát venni a király és haza érdekében kifejtett fáradozásainak, addig az életben elesik minden dicsőségtől. Ez volt az oka annak is, hogy nem ért rá a jegyzékben megjelölni a könyvtár részére megtartott munkák czímeit, de abban bizakodott, hogy Tibolth a visszaküldött munkákból ezt is megtudja állapítani.³

Ennek a nagymérvű elfoglaltságnak kell kétséggkívül tulajdonítanunk, hogy Miller az 1815. év kezdetével egyszerűen beszüntette a gyarapodási napló vezetését. A legutolsó bejegyzés 1814. december 28-áról keltezve, ekként szól: »comes Széchényi misit MSSta Izdencziana«.

Ebből is kitűnik, hogy Miller az utóbbi időben nem iktatta be azonnal a naplóba az egyes szerzeményeket. De ha e tekintetben engedett is az öregedő ember a régi pontosságból, az 1813. és 1814. év eseményei a mellett tanuskodnak, hogy az egyes becse-

¹ Igazgatósági irattár. A. 1814. Nr. 129.

² Miller levelezése XIII.

³ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag. 56. szám.

sebb nyomtatványok, kéziratok megszerzése, a köteles példányok beküldése még mindig régi gondját képezték.

Tagadhatatlanul az ő érdeme, hogy József nádor tudomást szerez arról, miszerint Hartvic püspöknek sz. István életéről írt XII. századbeli legendája Frankfurt városában, a sz. Bertalan apátság könyvtárában őriztetik, s hogy a nádor kérdést intéztet a város polgármesteréhez, nem lennének-e hajlandók a nagybecsű kéziratot a pesti magyar nemzeti könyvtárnak átengedni? A városi hatóság erre 1814 február 7-én kelt levelében nemcsak elismerte, hogy a kódex legméltóbb helye a magyar nemzeti könyvtárban lenne, hanem azt a nádornak nagylelkűen rendelkezésére is bocsátotta. Mire a nádor márczius 21-én személyesen vitte el a kódexet a könyvtárba.¹

Miller jelentette a nádornak azt is, hogy a besztercebányai káptalan az elhalt püspök hagyatékából egy XIX. századból származó és sz. Domonkos életét tárgyaló kéziratnak van birtokában. S a nádor, bár a királyi kamara emberei mint fundus instructust tekintik ezt, miután a megboldogult püspök könyveit utódjára hagyományozta, kieszközli a királynál, hogy a könyvtár ne csak sz. Domonkos életét kapja meg, hanem a Bocskay-féle okleveleket is.²

Kovachich Márton György még 1811-ben megígérte Millernek, hogy megküldi neki az esztergomi káptalan régi és új könyvtárában őrzött kéziratok lajstromát. Igéretét azonban csak két év múlva válthatta be, mert csak ekkor kapta meg ő is Palkovich György könyvtárostól (a későbbi esztergomi kanonoktól) a lajstromot. Miller azonnal jelentést tett a dologról a nádornak, elmondván, hogy átvizsgálta gondosan a jegyzéket s bár azt tapasztalta, hogy a könyvek nagyjából hittudományi munkák, mégis kiválasztott a régi könyvtárból 22, az újból pedig 32 kéziratot, mint a

¹ Az Acta Musaei II. kötete kéziratban. Fol. 65. Bécs tudományos köreiben az a hír volt elterjedve, hogy a könyvtár a névtelen jegyző egy kódexéhez jutott és rendeletet eszközöltek ki a királynál, hogy ez küldessék fel Bécsbe, az udvari könyvtár példányával való összehasonlítás céljából. A nádor azonban november 10-én felvilágosította a kancelláriát, hogy tévedés van a dologban. Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1814. Nr. 1709.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1813. Nr. 2455. 2771. A. 1814. Nr. 154. 1957.

melyeket meg kellene szerezni a könyvtár részére. József nádor két ízben is irt ez ügyben a káptalannak. Ez azonban 1814-ben azt felelte a nádori leiratra, hogy a megjelölt kéziratokat nem engedheti át a Múzeumnak, miután nincs abban a helyzetben, hogy az érseki szék üresedése idején valamit elidegeníthessen a káptalan tulajdonából.¹

Miller Tibolth útján lépéseket tett Sopron városánál, hogy az itt először 1726-ban megjelent névtárból a még hiányzó évfolyamokat, a melyeket sehol sem bírt megszerezni, küldjék meg az intézetnek. A városi hatóság azonban úgy nyilatkozott Tibolth előtt, hogy csakis a nádor felszólítására engedhetnék át a schematismusokat. Miller kérésére a nádor csakugyan elküldötte a felhívást, mire a város is beszolgáltatta a névtárt.²

Hasonlóképen az ő javaslatára hívta fel József nádor Fehérmegye alispánját, hogy Andrassy Ignác alezredest, szentpéteri lakost bírja rá, miszerint a kezei közt lévő Biblia Pauperumot ajándékozza a Múzeumnak. Az alispán nem sokára jelentette, hogy Andrassy ünnepélyesen megígérte, miszerint ezt legközelebb személyesen fogja az intézetbe elhozni.³

Ugyancsak Miller buzgólkodásából jutott a könyvtár az ágostai hitvallású evangélikus egyház soproni konventjének ajánlókából 7, a besztercebányai városi levéltárból ugyanennyi kézirat birtokába stb.⁴

De figyelemmel kísérte Miller a köteles példányok ügyét is.

Még 1813 február 11-én jelentette a nádornak, hogy 1807-ben abban egyezett meg Trattner pesti nyomdatulajdonossal és az egyetem budai nyomdájával, hogy ezek minden félév elején jegyzék kíséretében elküldik a Múzeumba a nyomtatványokat, ő pedig az aláírt jegyzéket felterjeszti a helytartótanácsához. Így volt ez évekig, a nélkül, hogy a helytartótanácsnak valami kifogása lett volna az ellen. Most egyszerre azt akarja a helytartótanács, hogy a nyomdák ne a könyvtárba, hanem közvetlenül hozzá küldjék fel a köteles példányokat. Így azután nemcsak későn kapják meg a könyvtárban a nyomtatványokat, de az ellenőrzést sem képesek

¹ Országos levéltár, Acta Musaei. A. 1813. Nr. 656. 2771. A. 1814. Nr. 351.

² U. ott. A. 1813. Nr. 2946. A. 1815. Nr. 495.

³ U. ott. Nr. 505.

⁴ U. ott. Nr. 8. 140.

— a jegyzék hiányában — teljesíteni. Nem volt elég, hogy nem fogadták el az ő javaslatát a köteles példányok ügyének rendezésére vonatkozólag, hanem még ezen az úton is akadályozták az intézet fejlődését.

A nádor erre június 20-án leírt a helytartótanácsához, hogy miután Miller jelentéséből arról értesült, hogy a köteles példányok egy idő óta nem érkeznek be az országos könyvtárba, intézkedjék, miszerint ez a jövőben pontosan megtörténjék.¹

A helytartótanács nem tudott egyebet tenni, mint ismételte, hogy a mint a nádor 1811 június 19-iki felszólítására 1812. márczius 17-én 4057. szám alatt jelentette, az összes censoroknak újból és külön meghagyta, hogy minden, az ország területén megjelent nyomtatványból négy példányt küldjenek fel hozzá, hogy ebből kettőt a legfelsőbb helyre lehessen felterjesztetni, a másik kettőt pedig az országos könyvtár és az egyetemi könyvtár közt megosztani. S e rendeletnek meg volt a hatása, mert nem volt úgyszólván helytartótanácsi ülés, a melyre ne érkezett volna be egy. vagy más köteles példány, a miből egyet az országos könyvtár szokott megkapni. Minthogy azonban a múzeumi igazgató panaszos jelentéséből az tűnik ki, hogy talán a censorok figyelmetlenségéből, vagy pedig a nyomdák mulasztásából még mindig elmaradnak egyes köteles nyomtatványok, hogy ezen rendetlenségnek eleje vétessék, az látszanék legczélszerűbbnek, ha a Múzeum igazgatója esetről-esetre bejelentené a helytartótanácsnak, hogy az ország területén megjelent nyomtatványok közül mi nem érkezett be az országos könyvtárba, hogy az illető censor, vagy esetleg a mulasztást elkövető nyomdász ellen érdem szerint eljárni lehessen.²

Miller, a kit a nádor 1813 július 19-én kelt leiratában ily értelmű utasítással látott el, átnézte a könyvtári anyagot, és a mennyire ez lehetséges volt, megállapította, mely munkák azok, a melyek az utóbbi évek köteles példányai közül nem érkeztek be az intézethez. Ebből, a mit lehetett, megszerezte maga. Volt azonban olyan 41 munka is, az 1803—1814. évekből, a melyeket hasztalan keresett a könyvkereskedésekben, vagy egyes magánosoknál. Ezeknek czimeit összeírta és 1814. márczius 22-én fel-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei A. 1813. Nr. 659.

² U. ott. Nr. 1123.

terjesztette a nádorhoz, hogy beszerzésükről a helytartótanács intézkedjék.¹

Fáradozásainak volt némi sikere. A helytartótanács június 7-én több oly könyvet küldött meg a nádornak, a melyeket a pozsonyi tankerületi igazgatótól kapott, mint olyanokat, a melyek még nem lettek beszolgáltatva a könyvtárba. Azt is jelentette azonban az igazgató, hogy a Kis Tátos című munka már nem volt megkapható az időközben elhalt nyomdász özvegyétől.²

Nem feledkezett meg Miller a könyvkötés ügyéről sem. Kétségekívül az ő befolyásának kell tulajdonítanunk, hogy Valero Tamás az 1810-ben tett 1666 frt 40 kr. alapítványt, a mely a devalvatio következtében fele értékre szállott le, 1814 márczius 6-án 1000 frtra egészítette ki, oly kikötéssel, hogy ezen összeg kamatai könyvkötésre és könyvvásárlásra fordíttassanak. Valero István és Antal testvérek pedig ugyanezen napon, ugyanezen rendeltetéssel 833 frt 20 kr. alapítványt tettek le.³ 1814-ben pedig azt jelenti Miller a nádornak, hogy az Illésházy gróf által rendelkezésére bocsátott 100 frtból 70 frtot könyvek és kéziratok kötetésére fordított, mert már 2 éve elmúlt, hogy a Pruzsinszky-féle alapítvány kamatait írószerekre, a Valero Tamás-féléét pedig kötési czélokra nem vette fel, a meddig csak lehet a pénztárban akarván hagyni a pénzt.⁴

E szigorú takarékoskodást teljesen érthetőnek fogjuk találni, ha tudjuk, hogy midőn egy ízben Rajtsányiné több kötetnyi kéziratot ajánlott fel vételre a könyvtárnak, a nádor azt írta Millernek, hogy ez időszerint minden nem feltétlenül szükséges kiadás-tól tartózkodni kell.⁵

Az 1815. év elején Miller ismét kísérletet tesz a Széchényi gróf soproni könyvtárában meglévő régészeti és érmészeti munkák megszerzésére. Azt írja a nádornak, hogy Tibolth közölte vele, miszerint a gróf, ő fensége egy szavára a legnagyobb készséggel

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1814. Nr. 573. Igazgatósági irattár. A. 1814. Nr. 33.

² U. ott. N. 1229.

³ Protocollum Donationalium et Fundationalium Literarum Musei Nationalis Hung. Igazgatósági irattár. p. 37.

⁴ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 75.

⁵ U. ott. A. 1814. Nr. 920.

átengedné e munkákat a Múzeumnak; kéri ennél fogva a nádort, járjon közbe e célból Széchenyinnél.¹

József nádor azonban ezúttal — talán egyetlen ily eset — nem teljesítette Miller kérelmét. Bizonyára nem találta megengedhetőnek oly embertől kívánni újabb áldozatot, a ki önszántából, minden felszólítás, ösztönzés nélkül, évek óta nem szünt meg az intézet érdekében minden lehetőt megtenni. A nádor inkább azzal a gondolattal foglalkozott, hogyan lehetne a fontosabb külföldi magyar vonatkozású dolgokat megszerezni a könyvtár részére, és február 28-án meghagyta Millernek, hogy írja össze a Németországban található, Magyarországot érdeklő kéziratok és nyomtatványok jegyzékét.²

Még el sem járt Miller e megbízatásban, s a nádornak már is újabb alkalma nyílt az intézet iránt való nagy jóakarátát tanúsítani.

1814. márczius 29-én elhalt Bécsben az első magyar bibliografus, Sándor István, a *Könyvesház*, a *Sokféle* érdemes szerzője. 1793. aug. 12-én irt végrendeletében »az egész ország és minden jó Hazafiak Kivánsága szerint a Hazánk Nyelvének kiművelésére erigálandó Akadémiának vagyis Társaságnak, melynek Pesten a széke lenne, elébb való felállítására s felsegállítására« 10.000 forintot hagyományozott, valamint könyveit, régi pénzeit, mappáit, képeit.³

A Tudományos Akadémia azonban még mindig nem létesülhetett. Mi történjék tehát a hagyománynyal? Ez volt a kérdés.

József nádor abból kiindulva, hogy a végrendelező által örökösül megjelelt Tudós Társaság nem létezik, a Nemzeti Múzeum céljai pedig teljesen azonosak az Akadémiáéval, május 6-án folyamodott a királyhoz, hogy addig is, míg az Akadémia létrejön, engedje át a hagyományt ideiglenesen a Múzeum céljaira. A mihez a felség hozzájárulván, a 10.000 forint kamátja a tisztviselők fizetésére rendeltetett, a könyvek stb. pedig a könyvtár őrzetére bizattak.⁴

¹ Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 20.

² U. ott. Nr. 27.

³ Id. Szinnyei József. Az első magyar bibliografus. Bpest, 1901. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XVII. kötet, 10. szám.

⁴ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 620, 880. Az Acta Musaei II. kötetének kézirata p. 92.

Egy másik, körülbelül ugyanezen időből származó alapítvány még ennél is közelebből érdekelte az intézetet.

Az 1810-ben elhunyt Marczibányi István végrendeletében megbizta testvérét, Imrét, hogy halála után az egész család nevében 70.000 forintot tegyen le alapítványként. Imre 1815 április 20-án adta ki az alapítólevelet, melyet 29-én a nádorhozelterjesztett.

Ennek második pontja a következőleg hangzik: »Nemzeti Múzeumnak, mely országunk ékessége, illendő fent maradására, úgy édes hazánk született nyelvének gyarapítására rendelek esztendőnként a szerént ezer forintot, hogy ezekből ötszáz forint a felséges nádor ispány ő császári és királyi főherczegségének, úgy mind ezen intézet főigazgatójának kegyes rendelkezéséhez képest ezen summa pénz vagy a felvigyázóságoknak jobb tartására, vagy a megkivántató műveknek megszerzésére, vagy egyéb tőkepénzre fordíttasson; nemkülönben dicső nyelvünk nagyobb virágzására kívánom, hogy azon Nemzeti Múzeum minden esztendőben három kérdést vagy a hibás szóknek javítására, vagy kétséges némely állításoknak megfejezésére anyai nyelven közre bocsásson, s a ki tekintetes nemes Pesth vármegyének kinevezendő biztossága által megvizsgálendő kinyilatkoztatását anyai nyelven legjobban beadja, jutalmul kapjon száz forintot. A ki továbbá legbecsebb s jó erkölcsöket tárgyazó, vagy históriákban, vagy törvényes s orvostudományokban, vagy classicusok fordításában hazai nyelven készült munkát ki fog adni, annak szintén tekintetes nemes Pesth vármegyének biztosságának, a szükséges tudósok egyetértésével való ítélete szerint adattasson négyszáz forint.«¹

Az alapítvány gondnoka Millerrel is közölte az alapítólevelének a Múzeumot érdeklő részét, hogy esetleges megjegyzéseit erre megtegye.

Millernek többféle kifogása volt az alapítólevél szövegezése és rendelkezése ellen. Először is nem találta ebben határozottan kifejezve, hogy az kapja-e meg a 100 frtos pályadíjat, a ki a Múzeum által kitűzött mind a három pályakérdést megoldja, vagy ha az egyik kérdést is más, meg a másodikat, harmadikat is más-más egyén fejti meg a legjobban, megosztandó-e a pályadíj

¹ Acta Musaei II. kötetének kézírata. p. 90. Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 1264.

ezek között? Másodszor az sem volt az alapítólevélben világosan kimondva, hogy a négyszáz forintos díjjal jutalmazandó fordított munka megválasztása az írók tetszésére bizassék-e, avagy a Múzeum jelölje ki ezt is? És végre harmadszor sérelmesnek tartotta, hogy egy tisztán tudományos kérdés elbírálásában a pályabírák közt Pest vármegye megbízottja vigye az elnöki tisztelet.

Miller ezen észrevételeit június 13-án a nádornak is bejelentette, a ki közölte ezeket Marczibányi Imrével, mint István végakarátának végrehajtójával.

Ez abban a véleményben volt, hogy annak kellene kiadni a 100 frtnyi jutalmat, a ki valamennyi kérdést megoldotta, nem véve figyelembe, hogy más ezek közül egyiket vagy másikat szintén jól feldolgozta. A négyszáz forintot pedig az kapja meg, a ki abban az évben a legkiválóbb magyar munkát írta, tekintet nélkül a tárgyra, a melyet feldolgozott, miután az alapítványnak a czélja a magyar nyelven irandó tudományos munkák megjutalmazása. Ha pedig megtörténnék, hogy valamelyik évben nem jelennék meg ily jutalomra érdemes munka, a következő évben a megjutalmazandó mű után viszonylag legjobb munka szerzője is kaphat jutalmat. A mi a bírálóbizottság elnökét illeti, nem volt kifogása az ellen, hogy annak kinevezése az ország nádorára bizassék.

Marczibányi ezen nyilatkozatát azzal az utasítással küldötte le a nádor október 17-én Millernek, hogy a pályakérdések kihirdetésének és megbírálásának módozataira nézve tegye meg javaslatait.

Miller a következő eljárást ajánlotta. A pályakérdéseket a budai, pesti, bécsi magyar lapokban és — ha meg fognak jelenni — a Múzeumi Aktákban kell kihirdetni, miután a nádor ezeket megelőzőleg jóváhagyta. A határidő egy év legyen. A dolgozatok a szerző nevét, lakását rejtő jeligés levél kíséretében küldendők be a Nemzeti Múzeum igazgatóságához. Az igazgató jelöli ki a bírálókat, a kik közt az alapító akaratának megfelelően Pest vármegye alispánja is szerepeljen, ezek neveit tudomására hozza a nádornak, a ki az elnökléssel valamely előkelő állású egyént fog megbízni.

A pályadolgozatok megbírálása a nyilvánosság előtt történjék, akként, hogy a Múzeum egyik öre felolvassa a kitűzött pályá-

kérdéseket s az ezekre beérkezett dolgozatokat. A bírálók többséggel döntenek. A legtöbb szavazatot nyert dolgozat jeligés levélkéje felbontatik és a szerző neve kihirdtetetik. A Múzeum igazgatója az egész ülésről jelentést tesz a nádornak, a pályanyertes szerző nevét közli a hírlapokkal és felszólítja az országos pénztárt a 100 frt kiutalványozására. Ugyanezen ülésen történik megállapodás a jövő évre kitűzendő pályakérdésekre vonatkozólag is, a melyek kell hogy a csekély jutalomdíjnak megfelelőek legyenek; pl. a magyar helyesírás köréből, vagy kívántassék 12 új szó oly fogalmakra, a melyeket nyelvünk még nem tud kifejezni.

A négyszáz forint odaítélését illetőleg mindenekelőtt azt kellene megállapítani, vajjon a magyar nyelven írt legjobb eredeti munka, vagy pedig a legsikerültebb fordítás lenne-e megjutalmazandó? Valamelyik római mesét vagy színjátékot nagyon szépen át lehet ültetni a magyar irodalomba a nélkül, hogy ebből valakire haszon háramlanék. De a nemzeti intézethez sem lenne méltó, ha tréfás tárgyú irodalmi termékeknek íteltetnék oda a jutalom. A legigazságosabb, a leghasznosabb eljárás lenne a görög, római remekírók, vagy a francia, angol, német irodalom elsőrangú tudományos termékeinek fordításait megjutalmazni. És ekkor is a Múzeumra kellene bízni a fordítandó munkák megválasztását, mert csak így lehetne elérni, hogy a kiválóbb külföldi irodalmi termékek magyar nyelven megjelenjenek. Minthogy azonban az alapító nem a tudományos értéket, hanem a nyelvet tartotta első sorban szem előtt nem lehet egyebet tenni, mint a szerzőket a hírlapok útján felhívni, hogy munkáikat küldjék be a Nemzeti Múzeum igazgatójához, a ki ezeket egyes tudósoknak fogja bírálatra szétosztani és a nádornak az eredményről jelentést tenni.

A nádor mindezt elfogadta, jóváhagyta és megbízta Millert, hogy ez értelemben járjon el.¹

Nemcsak a Sándor István-, hanem a Marczibányi-féle alapítványnál is jóval nagyobb jelentőségűnek kell tartanunk azonban könyvtárunk szempontjából — a későbbi fejlemények miatt — egy magánember irodalmi vállalkozását, a melyet ő maga hozzákapcsolt az intézet érdekköréhez, József nádor jóakarata, támo-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 1692. Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 63, 98, 112.

gatása pedig valósággal beillesztett a könyvtár által megoldandó feladatok sorozatába.

Az eperjesi származású Kriebel János, kerületi kapitány és kormányzékai tanácsos Galicziában, a nyár derekán Przemislből felkereste soraival a nádort és előadta, hogy a mellékelt tervezet alapján összeállítja a magyar nemzet évkönyveit, ősrégi emlékeit és a Nemzeti Múzeum javára kiadja, ha sikerül ő fensége magas támogatását megnyernie.

A nyomtatott tervezet czimlapján ez állott: *Prospectus operis sub titulo Historia Hungariae ad annales universos adstructa, serie monumentorum in ordine chronologico illustrata. In emolumentum Musaei Hungarici consecrati.*

A 14 ívrétű oldalra terjedő Prospectus sok és nagy dolgot ígért. Az ország olyan történetét, a milyen eddig még nem volt. A vezérek és katonák tettei helyett a nép életének rajzát; az öldök-lés és vér helyett a közművelődés képét.

Szerzője azzal indokolta meg a hatalmas vállalatot, hogy a legközelebbi múltban történt óriási rázkódtatások, a melyek az általános európai szerencsétlenségben úgyszólván egyedül hazánkat kimélték meg minden nagyobb változástól, figyelmeztetésül kell hogy szolgáljanak arra, miszerint unokáink számára minden történelmi emlékünket összegyűjtsük. Ezeket az emlékeket a következő módon akarta tíz kötetben elrendezni, feldolgozni. Az I. kötetben hazánk földjének történetét adta volna Herodottól Augusztusig. A II-ban Krisztus Urunk születésétől a római császárság megszűléséig. A III-ban az V—IX., a IV-ben IX—X. századok eseményeit. Az V-ben jött volna a magyarok története sz. István királytól a tatárdúlásig. A VI-ban a tatárdúlástól a hitújításig. A VII-ben a reformáció kezdetétől a karloviczi békéig. A VIII-ban a karloviczi békekötéstől a XVIII. század végéig. A IX. kötet a betűrendes, a X. az időrendi tárgymutatót foglalta volna magában. Minden kötet végén az illető korból fenmaradt kő- stb. emlékek rajzai, képei lettek volna feltüntetve.

A munkából négyféle kiadást tervezett. A folió-kiadás előfizetési ára 10 arany, a negyedrétté 5 arany, a nyolczadrétté kötetenkint $1\frac{1}{2}$ arany lett volna. Az összes előfizetési díjak a Nemzeti Múzeum pénztárába folytak volna be; és a költségek levonása után fenmaradt összeget az intézet céljaira fordították volna.

A nádor Kriebel ajánlatát, a melytől egyrészt tudományos eredményt, másrészt anyagi előnyöket várt az intézetre, a legnagyobb jóakarattal karolta fel, és kívánságához képest felhívta a hatóságokat, hogy az országban található összes történelmi és műemlékeket irassák össze. Hasonló felszólítást küldött Millerhez is, meghagyván neki, hogy a múzeumi tisztviselők közremunkálásával tegyen meg mindent, a mivel az intézet a munka tökéletességéhez hozzájárulhat, és kikeresvén a gyűjteményekből a felhasználandó anyagot, terjeszsze fel ezt hozzá, a ki a vállalatot pártfogásába vette.¹

Millert éppen nem örvendeztette meg a nádori parancs. A reárakott újabb terhet csakugyan nem bírták már meg az ő öreg vállalai. Azután meg a vállalat pénzügyi oldala sem tűnt fel előtte oly rózsás színben. A munka nagy arányai, a melyeket a Prospectus ígért, nemcsak nem lelkesítették, hanem valósággal bizalmatlanná tették. Mindezt tartózkodás nélkül feltárja a nádor előtt, 1815 szeptember 10-iki felterjesztésében.

Meg lévén róla győződve — írja — hogy alig van Európában nemzet, mely hasonló méretekben megírt történelemmel dicsekedhetnék, gondosan latra vetve Kriebel terveit, megjövendölheti, hogy az ily széles alapokra fektetett feladat megoldására egy emberélet nem elegendő.

A mennyire 42 évi szolgálata alatt elkoptatott testi ereje és kora engedi, ő készségesen közre fog működni, egyrészt, mert ő fensége védnöksége alá fogadta a munkát, másrészt pedig, mert esetleg anyagi haszon származhatik belőle az intézetre. Pest vármegye szeptember 4-én már bizottságot is küldött ki ez ügyben, a melyre kivüle meghivattak Schwartner, Schedius és Jankovics Miklós.

Úgy látja azonban, hogy ha a szerző kívánságait és ő fensége parancsait teljesíteni akarják, nem csekély terhet kell a Múzeum tisztviselőinek magukra vállalni. Erre nemcsak nem érzi magát képesnek, hanem az igazat megvallva, oly helyzetbe jutott, hogy Haliczky kivételével senkinek a segítségére nem számíthat. Ez a körülmény arra indítja őt, hogy, ha a hazának és az intézetnek még valamely szolgáltatokat akar tenni, alázattal kérje ő fenségét,

¹ Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 91.

adjon melléje egy tudós, munkás és a magyar történelemben kellő jártassággal rendelkező segítőtársat, nehogy ennek hiányában minden igyekezete hiábavaló legyen. Hogy tehát a czélt nagyobb idővesztés nélkül el lehessen érni, kegyeskedjék ő fensége Horvát Istvánt, a kit már régebben javaslatba hozott, s a kit igen előkelő egyének ajánlanak, és a ki nagyon jóhangzású irodalmi névvel bír, kinevezni a könyvtár őrévé, a hová egyedül vágyódik, azon szolgálatok jutalma fejében, a melyeket az alkalmaztatás reményében az intézetnél eddig teljesített. Fizetésének egy részére már meglenne a szükséges pénzforrás. A Marczibányi-féle alapítvány kamatai július 1-jétől az intézetet illetik. Azt az évi 500 forintot tehát, a mely ő fensége szabad rendelkezésére bocsátatott, ideiglenes fizetés gyanánt azonnal megkaphatná. A mi pedig Horvátot illeti, már nem egyszer kinyilatkoztatta, hogy a múzeumi alap megnövekedtéig csekélyebb fizetéssel is kész lenne beérni. Jót áll érte, hogy ez a kinevezés a Múzeumnak nemcsak hasznára, hanem dicsőségére is válnék. A kor, a balsors már annyira ránehezedett, hogy érzi végét közeledni; és ha az Ég úgy akarja, meg fog történni, hogy minden jutalom nélkül hagyja oda állását.¹

Miller csakugyan megkérdezte Horvátot még a nyár elején, hogy elfogadná-e az állást — legalább egy ideig — kisebb fizetéssel, eddigi állásainak megtartásával?

Erre a kérdésre Horvát István július 10-én a következő hálálkodó sorokban válaszolt: »Visszajöven a napokban Nyitra vármegyéből, hol uraságommal három hétig tartózkodtam, kezembe adatott a Tettes Úrnak kegyességgel tellyes levele. Újra tapasztaltam ebből, a miről már régóta meg valék győződve, hogy a Tettes Úr érdemetlen létemre is igen szíven viseli jövőndő állapotomat, és semmit el nem mulat, a mi engemet boldogíthat, vagy a Tudományoknak, melyektől régóta elszakasztva vagyok, újra visszaadhat. Az ilyen nemesszívű jótételnek magában bent vagyok érdeme s jutalma, de engedje meg mégis a Tettes Úr, hogy azt részemről azon kinyilatkoztatással megköszönhessem, hogy míg élek, a hozzám viseltető kegyességnek emlékezete keblemből soha ki nem fog enyészni. Egyebet a hálánál nem adhatok, ezt pedig vegye a Tettes Úr tőlem oly érzékenyen, a milyen indult szívvel

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 1448.

nyujtom. Első kimiveltetésemben a Tekéntetes Úrnak tudományos oktatásai és közlései leginkább kormányoztak, vigyen utóbb is a Tettes Úrnak jó szíve és ápolgatása egyetlen egy óhajvásomnak nyugvó helyére!

Örömet elfogadom én a Tettes Úr javaslasát a Museum Custosságnak felvállalásában, örömet elfogadnám azt az Actuariusi és Secretariusi hivatal megtartása nélkül is, ha feleséges állapotom és a mostani éktelen drágaság komor gondokkal nem ijesztenének a tsupa ötszáz forint füzetés mellett. Úgy azonban, mint a Tettes Úr gondolkodik előmenetelemről nem lészen helyek a gondoknak, én pedig a Tudomány szeretetéből örömet félre vetek minden vármegyebéli vagy egyéb hivatalt, melyre sokan erőltetve erőltetni akarnak! De különösen az Ország Biráját, mint régi Jóltevőmet sem fogom öregségében elhagyni, a Tettes Úr gondoskodása szerént, míg magam helyett alkalmas embert melléje nem készítendek. Igaz, hogy a Secretarius Custossal egy ideig nagy békeséges türésének köll lenni a Tekéntetes Úrnak, mert az Ország Birája igen eltudja foglalni embereit; de a Tettes Úr ebben is fog nagylelkűséggel — reménylem — lenni egy ideig erántam. Mihelyest egyéb hivatalaimtól megmenekedhettem és rendes fizetésem kijár, örömet elhagyom azokat, és egészen a Nemzeti Múzeumnak szentelem életemet. Méltóztassék tehát a Tettes Úr úgy elintézi ügyemet, a mint legjobbnak tartani fogja. Én megnyugszom jószívűségének eszközléseim.«¹

Azonban hasztalan volt Miller sürgetése, Horvát István önzetlen vállalkozása, a nádor még mindig nem mutatkozott hajlandónak a könyvtárőri állás betöltésére. Pedig más részről minden nehézség nélkül szokta teljesíteni Miller ily természetű kérelmeit. Így pl. az 1814. év folyamán három embert nevezett ki a Múzeumhoz. Ápril 29-én kinevezi Jónás Józsefet adjunctussá a természetrajzi osztályhoz, a február 28-án délután 6 óra tájban szélhűdés következtében hirtelen elhalt Kutsera János helyére; július 8-án Jany Pál áldozárt az állattár gondnokává, és végre november 25-én Haliczky Antalt a régiségtár örévé.² Igaz, hogy csak Jany alkalmaztatása jelentett újabb kiadást, és ez sem volt sok, hisz mind-

¹ Miller levelezése XIV.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1814. Nr. 785, 1223, 1870.

össze 365 frtot kapott; Jónás megkapta Kutsera fizetését, Haliczky pedig régi fizetése mellett lépett előre örré.

A nádornak a jövedelem fokozása képezte ez idő szerint legfőbb gondját. Ez a cél vezeti őt akkor is, a midőn 1815 július 27-én jelentést kíván Millertől, miként lehetne a Múzeumi Aktákat mielőbb kiadni.

Miller szeptember 2-án részletes javaslatot készít erre nézve. Azt akarta volna, hogy a Múzeumi Akták egyrészt — mint külföldön történik — a múzeumi alap növelésére szolgáljanak, másrészt pedig a létesítendő Tudós Társaságnak mintegy előhírnökei legyenek. Bemutatta az első kötet tervezetét, beosztását, cikkeit stb. Hogy pedig a közönség érdeklődése a munka iránt felkeltessék, azt ajánlotta, hogy köriratilag szólíttassanak fel a hatóságok, káptalanok, intézetek az előfizetésre. A munka terjesztését az alispánokra kellene bízni, a kik minden 10 előfizető után egy tiszteletpéldányt kapnának. Az összes kiadások levonása után fenmaradt összeg a Múzeumé maradna. Miután Miller ezt körülbelül évi 1000 forintra tette, a nádor természetesen jóváhagyta az egész tervezetet, sőt az I. kötet beosztását is, csupán azt jegyezte meg, hogy az előfizetők gyűjtésére, miután az alispánok és tankerületi igazgatók úgy is túl vannak terhelve egyéb hivatalos teendőkkel, másokat kellene megnyerni.¹

Sőt Millernek mindjárt egy másik javaslata is volt az intézet pénzerejének gyarapítására. Szeptember 15-én azt ajánlotta ugyanis a nádornak, hogy adjon ki a Múzeum évenként valamit a könyvtár gazdag kéziratgyűjteményéből. Itt lenne pl. Pray György két kötetnyi kézírata, mely Bethlen Gábor korára vonatkozó okleveleket tartalmaz. A kéziratot még Pray cenzura alá adta, és így már ez sem lenne szükséges. A nádor természetesen ebbe is örömmel beleegyezett.²

Hogy azonban a túlhajtott takarékoskodás és a rendelkezésre álló anyagi eszközök folytonos aggodalmas mérlegelése, nem képezheti az intézet egyetlen és legfőbb érdekét és 500 frtos fizetésekre nem lehet tanult és egyúttal megelégedett egyéneket kapni, erre nézve igen üdvös figyelmeztetésül szolgált József nádornak Jónás adjunctus esete.

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 1444.

² U. ott. A. 1815. Nr. 1449. Igazgatósági irattár. 1815. Nr. 96.

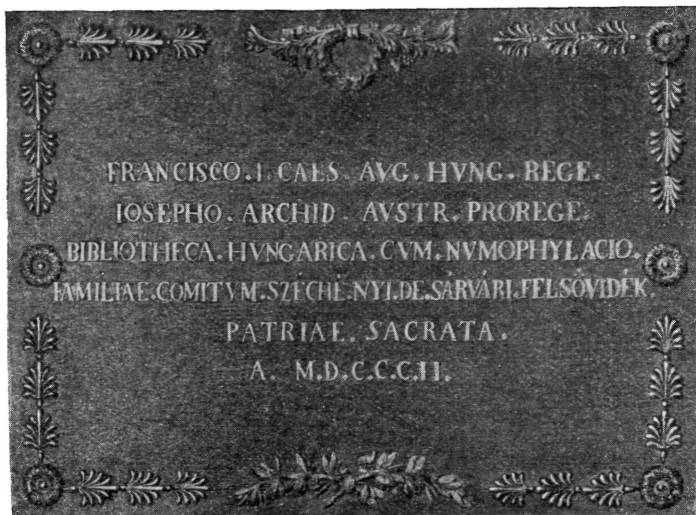
Ez az 1815. év őszének elején folyamodott hozzá, hogy engedélyezzen neki egy évi Selmeczen töltendő szabadságidőt. A nádor természetesen kiadta a folyamodványt Millernek, véleményadás-céljából; a ki nem késett a leghatározottabban állást foglalni Jónás kívánságával szemben, tekintettel arra, hogy az ily szokatlan kérelem teljesítése oly színben tüntetné fel az intézetet, mintha ott a tisztviselőknek egyáltalában semmi dolguk nem lenne. Jónás különben is többet volt Selmeczen, mint Pesten. De Jónás hosszas csűrös-csavarás után végre megvallotta neki, hogy nem is ezt akarta ő voltaképen elérni, hanem, nem lévén képes 500 frtos fizetéséből megélni, és nem tűrhetvén tovább Tehel őrnök tudatlanságát, fenhéjazó modorát, haza akart menni Selmeczre és onnan lemondását beküldeni. Miller nagyon sajnálta volna, ha ily kiváló erőt elveszít az intézet; és abban a nézetben volt, hogy ha ez bekövetkezne, nem maradna egyéb hátra, mint a természetrajzi osztályt bezárni. A megélhetés nehézségeivel valamennyien küzködnék. Sőt ő is kénytelen volt már régebben elnézni Tehel hatalmaskodó fellépését és hálátlanságát. Azt ajánlotta ennélfogva a nádornak, ne adja meg a kért egy évet, hanem helyezzen neki kilátásba a tavaszra hat heti szabadságidőt.¹

Mialatt a nádor mindent megkísérlett, hogy az intézet pénzügyeiben kedvezőbb helyzetet teremtsen, Széchényi szorgalmasan nyomatta a kéziratkatalogus íveit Sopronban. Oly szépen haladt a nyomás előre, hogy abban reménykedett, miszerint a kész munkát még ez év folyamán szétküldheti, és azonnal hozzáfoghat a metszetek katalogusának nyomtatásához. Abban a hiszemben, hogy Miller úgyszólván szorgalmasan dolgozgat ezen, nem sürgeti őt. Sőt egyáltalában nem is ír neki, sem az 1814. év telén, sem a rá következő tavaszon. Csak az 1815. év augusztus második felében szólal meg, midőn arról értesíti Millert, hogy a könyvtár-bejárat fölé szánt s a királyi diplomában engedélyezett márványtábla elkészült ugyan, de nem felel meg teljesen az általa küldött méreteknek, a menyiben hossza 4 láb és 8 hüvely, szélessége pedig 2 láb és 7 hüvely; kéri ennélfogva, értesítse őt, nem kell-e esetleg új táblát készíttetnie!²

¹ Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 100, 111.

² Miller levelezése XIV.

Miller megnyugtatta őt, hogy ámbár szerette volna ha a márványtábla a küldött méretek szerint készül, nehogy aránytalan legyen, mégis, ha egyébként megfelel a czélnak, és mindaz rajta van, a mi hivatva lesz kifejezésre juttatni a grófnak minden magyar ember előtt örökké felejthetlen nagylelkűségét, egyre megy, kisebb vagy nagyobb alakban hirdeti-e az örök időkre szánt emlékmű az utódoknak a hazaszeretet ritka példáját.¹

A SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR JELENLEGI EMLÉKTÁBLÁJA.

Az 1812. évi kellemetlen levélváltás óta sem Széchényi, sem Miller nem hozta szóba többé a könyvtárőri állás betöltését; mindketten gondosan kerülték a kényes tárgy érintését. Legalább egymás előtt. Mert Miller — mint láttuk — a nádornál nem szünt meg sürgetni Horvát kinevezését.

De nemcsak Széchényi hallgat mélységesen a dologról, hanem József nádor is, a ki sem a gróf három év előtt írt, s emlékezete előtt már jóformán elmosódott levelére nem felelt mindeideig, sem Miller kérelmére vonatkozólag nem nyilatkozott. Pedig kétségtelen, hogy foglalkozott a többé már alig odázható kérdés megoldásával.

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

Végre — úgy látszik — egy teljesen jelentéktelen és alárendelt kérdésből kifolyólag nyert lökést a kinevezés ügye.

A tél közeledtével Kámánházy László váci püspök nagyobb mennyiségű tűzifát ajánlott fel a Múzeum céljaira, azon ígérettel, hogy ez adományt minden évben megismétli. Miller, felosztván a fát az intézet egyes osztályai és tisztviselői között, négy ölet szánt az olvasóterem, négyet pedig a könyvtárőr használatára. A nádor azonban, hivatkozva arra, hogy a könyvtárőr nincs kinevezve és az olvasóteremben is kevés ember szokott megfordulni, november 21-én számonkérte Millertől, mi történik a 8 öl fával, és nem lehetne-e — legalább részben — az intézet javára értékesíteni? Mire Miller november 25-én azt jelentette ő fenségének, hogy a fát Haliczky gondjaira bízta, miután már napok óta kénytelen a szobát őrizni rheumatikus fájdalmai miatt, sőt úgy látja, ezen a télen már nem is látogathat el a könyvtárba.¹

József nádort gondolkozóba ejtette ez a kilátás a jövőre. A régiségtár ügyeivel nagy mértékben elfoglalt Haliczky, a ki gyakran végzett kiküldetéseket is, alig szentelhetett időt a könyvtárra. S ha most még Miller sem foglalkozik hónapokon keresztül a könyvtári teendőkkal, akkor csakugyan nem marad más hátra, mint az egész gyűjteményt elzárni a közönség elől, az ügykezelést pedig a legnagyobb zavarnak kitenni.

Belátta a nádor, hogy a könyvtárőr kinevezését, ily körülmények közt, még tovább is halogatni, vétkes mulasztás lenne. Félretevén tehát minden takarékoskodási elvet, annyira, hogy még a Miller által ajánlott 500 frtos ideiglenes fizetést sem fogadta el, 1815 deczember 7-én értesíti a Nemzeti Múzeum igazgatóját, hogy Horvát Istvánt, a kit nemcsak több előkelő állású egyén, hanem maga az országos könyvtár alapítója, gróf Széchenyi is különösen ajánlott neki, kinevezi a könyvtár őrévé, és addig is, míg idővel a tisztviselők fizetése rendezve lesz, fizetését évi 1000 forintban állapítja meg, a mit 1816 január 1-jétől a Magyar Nemzeti Múzeum alapjából kiutal.

Miután ez által Miller buzgó és a magyar történelmi kérdésekben teljesen jártas segítséget nyer, az ő kívánságának is elég lesz téve. Most már csak az van hátra, hogy Horvátot értesítse a kineve-

¹ Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 113.

zésről és a nádori hivatalban leteendő eskü idejéről. Tekintettel azonban Horvát István kinevezésére, újból felhívja őt a Kriebel-féle munka támogatására. A hatóságoktól beérkező anyagot is hozzá fogja időnkint leküldeni, hogy ezeket összegyűjtve juttassa el Kriebelhez.¹

A kinevezés általános meglelégedéssel találkozott az egész országban.

Az örvendezők közt a legelső sorban Miller állott, a kinek régi óhajtaása teljesült: Horvát István a könyvtár élére jutott, és nem Széchenyi helyezte őt ide. Ez mindenképen az ő győzelmét jelentette.

Midőn a nádornak köszönetet mond a kinevezésért, egyzersmind affeletti fájdalomának is kifejezést ad, hogy Horváttal már nem fog sokáig együtt működhetni. Szeptember 2-án belépett 43. szolgálati évébe, a mikor e sorokat írja, december 15-én pedig életének 68. évébe. Mindazonáltal örvend, hogy öreg napjaira ily kitűnő munkaerőt kapott, és az intézetnek is szerencsét kíván a tanult, munkás, képzett tisztviselőhöz, a kivel legalább közölheti a Múzeum javát célzó eszméit, s a kinek személyében nem kellett csalódnia. A könyvtár kulcsait azonnal átadta neki, s a könyvek, kéziratok átadását is befejezte már. Nincs tehát egyéb hátra, mint hogy ő fensége az ő és többi ör szolgálati szabályzatát kiadassa.²

Maga Horvát István bizonyos nyugodt meglelégedettséggel fogadta a kinevezést. »A napokban — írja december 14-én Horváth Endrének — anélkül hogy eránta legkisebb lépést tettem volna, a nádor ispány a Nemzeti Múzeum mellett ország bibliothecariusává tett. Miért cselekedte ezt a jó herczeg, azt csak maga tudja. Én annyit mondhatok neked, hogy Fehérvárott már 7 darab földet, Pátkán pedig egy szőlőt vevén, gazdává lenni s egy hajlékot szerezni iparkodtam, hogy csendességben dolgozhassam nemzeti nyelvünk esmérteit. Az új hivatal célaimat egészen megváltoztatta. Viszem azt, míg úgy mint hazafiúhoz és becsületes emberhez illik vihetem, de egy perczentéig sem tovább.«³

¹ Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 117.

² U. ott. Nr. 117.

³ Irodalmi levelezések a Múzeum kéziratárában.

Csak Széchényi lelke nem nyílik meg előttünk, hogy egy pillantást vethetnénk az ő érzelmeibe.

A rideg valóság, hogy a nádor megfeledkezve ígéretéről, nem vévén figyelembe a királyi kiváltságlevelet, hallgatással mellőzván felterjesztéseit, kinevezte Horvátot, fagyos keménységre váltotta szíve finom érzékenységet. Nem szól többé a dologról. Nem panaszkodik a rajta esett sérelem miatt és nem keresi a maga igazát. De hallgatása minden szónál ékesszólóbban hirdeti nekünk, mennyire föléje tudta helyezni minden személyes érdekének a köz javát.

Az ő nemes szívében valóban nem volt szenvedély, nem gyűlölség, nem bizalmatlanság. Minden cselekvését az a kiapadhatlan vágy vezette, hogy használni tudjon másoknak, az országnak.

Ha ő vesztett is most jogaiból, a könyvtár kétségkívül nyert a kinevezéssel.

Ez elég volt neki.

A KÖNYVKÖTÉS TECHNIKÁJA.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

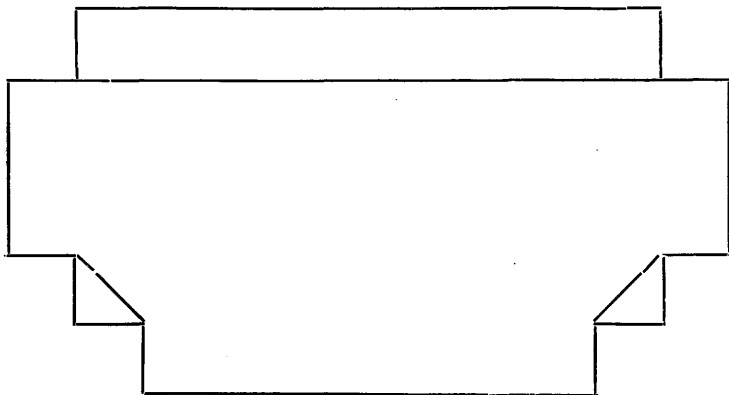
(Második, befejező közlemény huszonnégy ábrával a szövegben.)

Egészen más szempontok voltak az irányadók e kérdésben a bibliofilek körében. Ez utóbbiaknál az az általánosan elfogadott szabály, hogy a külső boríték színének bizonyos összhangban kell lennie a könyv tartalmával, általános hangulatával. Minthogy ennek a szín és hangulat közti kapcsolatnak a megállapítása jórészt a megrendelő egyéni temperamentumától függ, a részletekre nézve nem állíthatunk fel örökérvényű normákat. Azért is inkább csak kuriozum kép ismertetjük *Uzannenk* a következőkben megállapított szín-skáláját: I. a theologiai művek színei: fekete, ibolya, sötétbarna és gránátvörös; II. a jogi munkáké fekete és gesztenye barna; III. a tudományok és művészeteké sötét zöld és kék, komor vörös és fekete; IV. a szépirodalom- és költészeté égszínkék és smaragdzöld; V. a földrajzi és történeti műveké vérvörös és olajzöld, végül VI. a hadászati tudományoké piros, kék vagy zöld. Más gyűjtők ismét a különböző államokkal kombinálják a színeket. Így a vöröset Anglia és Törökország, a világos kéket az osztrák-magyar monarchia, a sötét kéket Poroszország, a sötétzöldet az orosz birodalom, a narancsot Spanyolország, a sötétsárgát Hollandia, a chromsárgát Belgium, a világoszöldet Itália s a fehéret a pápa számára tartogatják. Ime két egymástól merőben eltérő színrendszer, melyeket mással, mint az összeállító szeszélyével alig ha lehet megokolni. Közelebbi megbeszélésükbe azért nem is bocsátkozunk s beérjük *Richard*¹ talpraesett észrevételével, a ki szerint a könyvek olyanok mint az asszonyok: a vastagabbak jobban főszenek a sötét színekben, míg a sylphidekre pompásan illik a világos. E korláton belül, mindenki saját kénye-kedve szerint válto-gathatja meg a színeket.

¹ L'art de former une bibliothèque 59. l.

Ha a külső boríték anyagát már kiválasztottuk, a munkás hozzáfoghat a borításhoz, mely lényegében mindig egyforma, de részleteiben a kiválasztott anyag természete szerint változik.

Egész, vagy félbörkötéseknél — miután a munkás a szükséges anyagot már kiszabta — előbb a behajtandó szegélyeket kellőkép meg is kell lappasztania (l. tábl. *c* és *d*). Vastagabb bőröknél, minő a szattyán, chagrin-, bagaria- és disznóbőr, nemcsak a jórészt igen széles és megaranyozandó behajtásokat, hanem még az egész gerincz-részt is meg kell lappasztani. Hogy ez a tartósságra s művészi hatásra nézve egyként fontos művelet kellőkép sikerüljön, ahhoz

39. ábra. A FÉLBÖRKÖTÉS BORÍTÁSA.

nemcsak jó élű kés és roppant ügyesség, hanem a bőr szerkezetének pontos ismerete is szükséges. Minthogy a marokkoi és chagrin bőr ikrázata a lappasztás folytán kissé elnyomódik, a munkásnak azt fel kell frissítenie, ha csak a kötés nem lesz amúgy is simítva. Ez a felfrissítés abban áll, hogy az illető helyeken kissé megnedvesített bőrt a márványlapra téve, egy parafa darab segítségével az ikráknak megfelelő irányban apró ránczokat nyom a bőrbe, a mi a szemcséket újra felszínre hozza. Az ily módon kikészített anyaggal azután hozzáfognak a bebőrözéshez.

Mindenekelőtt a bőr egész visszáját jól becsirizelik s a hátfödőt a neki megfelelő helyre erősítve, a könyvet a bőrbe illesztik; most az oldalszéleken kiálló szegélyzetet behajtva, a könyvet egy pár percze becsukják, a mi által a bőr a táblákon tükör-

simára feszül; azután az alsó és felső szegélyt is behajtják s a háton kiálló bordákra a bőrt fogóval (l. tábl. 7) leszorítják; végül a gerincz felső és alsó részén mintegy két milliméternyire kiálló bőr felületet oly módon lelapítják, hogy az a szegőket szinte teljesen elfödi. A festetlen borjú- vagy birkabőrt sokszor nedves állapotban basználják a borításhoz; a munka azért itt is ugyanaz, csak hogy a behajtás után a táblák és a könyv közé néhány ív itatós papírost is tesznek, hogy a nedvesség átszivárgását megakadályozzák.

A félbörkötésekkel jórészt hasonlóképp bánnak. Először is a jó szélesre vett s kellőképp lecsiszolt sarkokat csirizelik a földelre, majd a két oldalt egyforma hosszan kinyúló hátrészt erősítik a táblákhoz s végül a födeleknek még csupaszon maradt részeit vonják be vászonnal vagy papirossal (l. 39. ábra).

Ha a borításra használt anyag nem bőr, hanem pergamen úgy azt előbb a könyv tábláinak megfelelő nagyságú pabirbéléssel látják el, azután izületi részein a simító csonttal törést ejtenek rajta s így kikészítve erős enyvvel a könyvtáblához ragasztják. A kellőképp ellapított szegélyeket csirizzel puhítgatják s azután a táblákra ráhajlítva, jól lenyomkodják.

Ha a könyvek bevonásához bársonyt választunk, a munkás-teendői ismét módosulnak egy keveset. Miután a bársonyt kellő alakban kiszabták, előbb a hátfödőt, majd a táblákat, híg, de nem vízes enyvvel jól bekenik s a bársonyt erősen rájuk simítják. A behajtásnál arra kell ügyelni, hogy a sarkaknál a szövetrészek pontosan találkozzanak, de egymást ne fődjék, mert ettől csúf kis dudorodások keletkeznének. Az áthajtásnak a jobbára erősebb kartonból készült, sokszor selyemmel átvont őrlap alá eső részét a meleg simító vassal jól ellapítják. Ezzel a bevonás elkészült. Ha munka közben a bársony itt-ott kissé megtükrösödött, ezen úgy segítenek, hogy előbb vizgöz fölé tartják egy perczre, s aztán jó erős kefével többször kikefélik.

Míg a bársonyt ép úgy mint a bőrt vagy a pergament a kötés tábláihoz ragasztják, addig a selymet csak rájuk feszítik. Kivételt csupán a gerinczre eső rész képez, melyet hideg enyvvel óvatosan a hátfödre ragasztanak. A födeleket gyakran egész külön készítik s csak azután egyesítik az összekötő kapocsul szolgáló gerinczrészszel. A selyem lágy fogásának megfelelően, a kemény táblákat nagyságuk s a megrendelő ízlése szerint többé-

kevésbé vattázzák. E bélelésnél ügyeljünk arra, hogy a munkás kellő mértéket tartson, mert különben a könyvet egészen kiforgatja eredeti jellegétől s valami díszes párnához teszi hasonlóná. Megemlítjük még, bár épen nem osztjuk, egyes szakferfiak azon véleményét, hogy a *moiré* mintázatát, vizét, lehetőleg vizirányosan alkalmazzuk könyveinkre. Ez helyes lehet a nagyobb arányú s nyugodtabb rajzú *renaissance moirénál*, míg a szeszélyesebb, változatosabb *moiré antique* természetének inkább a merőleges irányzat felel meg.

E pepecselő eljárásoknál sokkal egyszerűbb a könyveknek vászonral való borítása. A szabás és borítás egészen úgy történik, mint a bőrkötéseknél, csak arra kell ügyelni, hogy az áthajtások kibolyhosodott széleit jól lesimitsák, mert különben ez a vékony őrlapokon könnyen átverődik. Néha a hátbetét a táblákkal szoros egészet alkot; ilyenkor előbb a vászonnak a gerinczre eső részét ragasztják oda s csak azután borítják be a táblákat. Utóbbi esetben a gerincz fejéhez és lábához jövő behajtásnál — könnyebség okáért — rendesen bevágják egy kissé a vásznat. Miként a bőrkötésnél, itt is nagy gondot igényel a hátszélek behajtása (*coiffure*) s noha ezt a szerény anyagot nem lehet oly jól idomítani mint a bőrt, csinos alakot itt is adhatunk neki.

A félvászon kötés készítése ugyancsak egyezik a félbőrével. Itt főleg arra kell ügyelnünk, hogy a könyvkötő a vászonnak papírral fődött részét egyenesre messe, mert semmi sem sérti úgy szemünket, mint ha a látszólag egyenesen lemetezett vászonrészek igazi, ferde szélei a papir alól kinyomulnak. Mint a félbőr-kötéseknél, itt is hangsúlyozzuk, hogy a vászonrészeknek a könyv méreteivel kellő arányban kell lenniök, mert szűkre szabva kellemtelen, szegényes érzést keltenek a szemlélőben.

Utoljára említjük fel a legszerényebb borítékot, a papirost, melynek kezelése a vászonéval mindenben megegyezik.

A tábláknak külső borítása után a munkás hozzálát az őrlapok beragasztásához, a mi egyrészt a könyvtest és táblák közti kapcsolatot teszi véglegessé, másrészt az áthajtás szélei körül von egyenletes határt. Ha az őrlap egy színű, közönséges papirosból áll, akkor annak a táblákra kerülő oldalait egyszerűen becsirizelik s a fődeleket rájuk csapva, néhány órára besajtolják. Finomabb, színes nyomású papirokat a simítócsonttal nyomkodják a fődelekhez

s a könyvet azon nyitott állapotban hagyják megszáradni. Drága bőrkötésekhez sokszor selyem- vagy bőr-tükröt készítenek, melyet három oldalt a behajtások, a negyedik oldalt pedig a külboríték anyagából készült s a könyvhöz fűzött leffentyű határolnak. A selyem-tükröt úgy készítik, hogy a kellő nagyságú szövetet vékony karton lapra feszítik, s azután e lappal együtt a könyvfedél megfelelő helyére enyvezik. Ugyanígy készül a szabadon álló másik őrlap is, melyhez a kartonra húzott selyem felragasztására szolgáló fehér lapot már a fűzéskor beillesztették. A bőrtükrő készítése a külső bőrmunkával mindenben megegyezik: miután a bőrt kellő alakban kiszabták s meglappasztották, egyszerűen a belső táblára csirizelik.

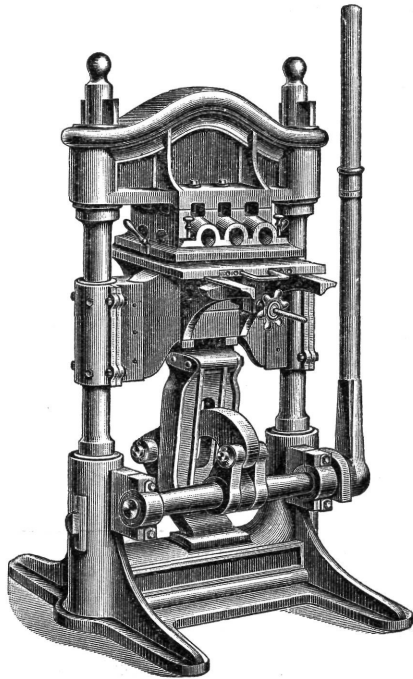
Ezzel a könyvkötés merőben technikai része véget ért. Az eszthetikai hatás fölkeltésére ugyan e műveletek is nagyban befolyanak, de a kötés szorosabb értelemben vett művészi characterét a külső díszítés adja meg igazán. A következő, utolsó fejezetben erről fogunk szólani.

V. A KÖNYVKÖTÉS KÜLSŐ DÍSZÍTÉSE.

Az eddigiekben azt tapasztaltuk, hogy a könyvkötés elkészítése jóformán független a külső borítás anyagától; a mi csekély eltérésre akadtunk is egyik-másik részletben, azt vagy belső szerkezeti okok, vagy tisztán eszthetikai szempontok tették szükségessé. A külső boríték díszítésének, ékítésének roppant változatoságát ellenben főképp az anyag minősége, természete szabályozza. A ragyogó színekben pompázó *maroquin écrasé*, e fejedelmi anyag, díszítése sokkal pazarabb, változatosabb lehet, mint a nyers borjú- vagy birka-bőré; a könnyed, vidám színű angol vásznaké sokkal légiesebb, mint a vaskos disznó-bőré; a lágyan omló puha selymeké sokkal intimebb, nőiesebb mint a rideg, kemény pergamené... A díszítés módjának nagy számát már az anyagnak ez a felületes párhuzamba állítása is sejteti velünk s mennyire megnő e szám, ha egyrészt meggondoljuk, hogy a hangulatoknak mily változatos tömege jut kifejezésre a létező és létezendő írásművek millióiban s másrészt figyelembe vesszük azt a sokféle módot és eszközt, mely az emberi fantázia szeszélyes csapongásait, művészi törekvéseit uralja. Azért nem is kísértjük meg, hogy *valamennyi* lehet-

séges disztó módról számot adjunk, hanem beérjük azzal, hogy a leggyakoribb s legtermészetesebb eljárásokat ismertesük főbb vonásaiban.

Ezek elseje, mely szinte minden anyagon egyforma sikerrel alkalmazható, melynek elemei nélkül még a legszerűebb könyvtári kötés sem képzelhető, az *aranyozás*. Ez a könyvkötő legérdekesebb, de legnehezebb teendői közé tartozik. A munkásnak jól kifejlett művészi érzéssel, ügyességgel s gyakorlott szemmel kell bírnia. Mint *Bauer*¹ mondja, az aranyozás legegyszerűbb fajtái, valamely filétának, bélyegzőnek vagy poncznak a nyomása alkalmával a munkásnak tisztán kell látnia célját, mert az aranyozás nem áll pusztán a nyomás mechanikai munkájából, hanem első sorban annak a művészi gondolatnak a visszaadásából, mely munkaközben előtte lebegett. Ha a kész munkából ez a gondolat világosan ki nem olvasható, vagy ha rajza a könyv szellemével ellenkezik, úgy a kivitel minden finomsága értéktelenné válik. Hisz maga a technikai rész, mint minde-
nütt, itt is aránylag könnyen elsajátítható, csak egy kis kedv, sok türelem s még több gyakorlat kell hozzá. Tényleg nincs is olyan valamire való könyvkötő-műhely, melyben technikailag ügyes aranyozóra nem akadnánk s mégis, ha könnyelműen rábízzuk könyveinket, sokszor még a legegyszerűbb dolgokban sem tudnak egészen kielégíteni, mert a jóízlést, mely technikai tudásukat kormányozná, elfeledték kifejleszteni magukban. A következőkben azért a technikai eljárást csak röviden

40. ábra. ARANYOZÓ SAJTÓ.

¹ Handbuch der Buchbinderei, Weimar, 1881. 70. 1.

ismertetjük s inkább azokra az eszthetikai szempontokra terjesztjük ki figyelmünket, melyektől leginkább függ a munka sikere.

Az aranyozáshoz szükséges eszközök, az aranyozó párnán és késen, (l. tábl. z) a hevítlámpán s betűfogalón kívül a különböző aranyozó vasak, melyeknek domború mintázata sárga rézből készül. E vasak négy osztályba sorolhatók. Ezek: a *sávozók* (l. tábl. s), melyeknek holdasan kerekűlt talpára egy vagy több hajszálvékony egyenes

41. ábra. KÉZI ARANYOZÁS ÉS KÖTÉS,
GÉPPEL NYOMOTT KÖZÉPRÉSSZEL.

vonat, geometriai alakzatok, virágfüzerek, ismétlődő minták, szeszélyes csipkézetek vannak erősítve; azután a *bélyegzők* vagy *ponczok*, (l. tábl. r) ezek a pecsénymó alakú szerszámok, melyek talpába a legkülönfélébb, önálló rajzok, sarok- és középrések, vagy emblémák vannak vésvé; továbbá a *görgetők* (l. tábl. p), melyeknek villás nyélen forgó kerek tarajáról pontok, vagy szalagos ékítmények emelkednek ki; végül az u. n. *ívkészlet* (Bogensatz), 20–30 különböző nagyságú körívből, melyek átmérője 2–300 milli-

méter közt váltakozik. Mind e változatos alakú és rajzú szerszámok kézi használatra szánvák, melyeket úgy kell a munkásnak összeválogatnia s belőlük, mint megannyi művészien faragott téglából a harmonikus egészlet fölépítenie. Ez az összeállítás igen sok időt és munkát igényel, miért is a csekély értékű, gyári »diszkótesekhez« az egész táblát, illetve gerinczet borító diszítéseket nagy dűczokra vésetik. melyeket az aranyozó gép egyetlen nymoással a födelekre varázsol. Persze az ilyen gépi aranyozás korántsem versenyezhetik a kézi munka finomságával. Az arany, az egyetlen

nyomás következtében mindenütt egyforma rétegben rakódik le, ami a finomabb csipkézetek légies báját egészen eldurvítja s az azuros¹ részek éles rajzát végkép eltompítja. Igazán artisztikus kötéseknél azért gondosan kerülük a nagyságuk miatt csupán géppel nyomható

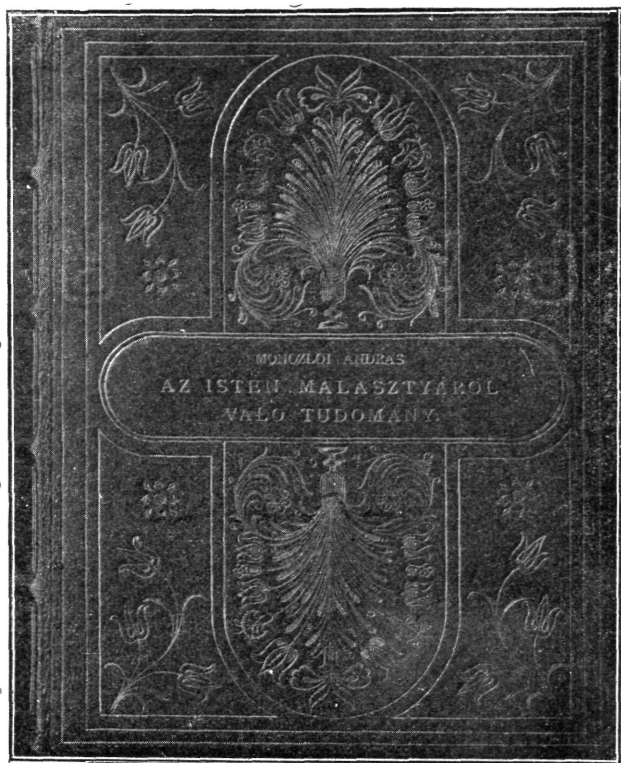

42—47. ábra. MODERN BÓRHÁTAK.

bélyegeket s inkább apró, egyenes és görbe vonalakat, csillagokat vagy virágmotivumokat ábrázoló vasakból állítják össze a nagyobb rajzokat. Igaz, hogy az ilyen pepecselő eljárás a kötés árát roppant megrágítja, de szépségre, művészi becsre s a kötés tartósságára

¹ Azurosoknak az olyan aranyozó vasakat nevezik, melyek rajzát a kék szín (*azur*) heraldikai jelzéséhez hasonló sávozás borít.

nézve végtelenül fölötte áll a gépi aranyozású födeleknek. Igen, a kötés tartósságára nézve is káros befolyással van a gépi aranyozás, mert ilyenkor a födeleket előbb teljesen elkészítik, mint a népszerű füzetes munkákhoz készen kapható gyári kötéstáblákat, melyekbe a könyvet egyszerűen beakasztják, akár csak a leghitványabb félvászon- vagy papiros-kötést! Inkább mondjunk le az

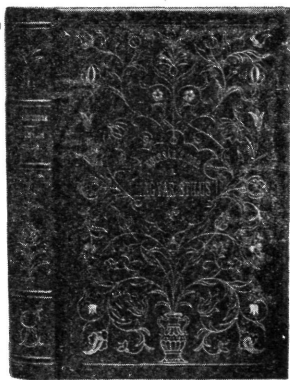
48. ábra. KÉZI ARANYOZÁSÚ BŐRKÖTÉS.

az ilyen dúsaranyozású kötésekről s elégedjünk meg egy pár egyenes léniával és szerény sarok diszszel. Az igazi nagy költők és gondolkodók úgy sem igen kívánják meg a cifra köntöst: a valódi nagyság mindig egyszerű, mindig kerüli a hiú csillogást. — Ezzel azonban korántsem mondjuk azt, hogy a ki a dúsan aranyozott *kézi* munkát megfizetheti, kedves költőit, íróit díszesebben ne ruházza; csak arra ügyeljen, hogy műveik szellemével merő

ellenkezésbe ne kerüljön. »Igaz, — írja *Rouveyre*¹ — hogy nagyon kényes dolog a kötés és könyv jellegét kellő összhangba hozni egymással. De föltéve, hogy van némi ízlésünk, könnyen beláthatjuk, hogy az efféle analógiákat túlzásba hajtani nem tanácsos»

Sokan, úgy magyarázzák például a kötés és könyv közt létesítendő összhangot, hogy bizonyos számú banális emblemát készítenek, melyeket a megfelelő munkák hátára vagy felső lapjára egyszerűen rányomtatnak. Így *Mercur* szárnyas botját az ipar és kereskedelem, a szigonyt a tengerészet, a baglyot a bölcsészet, az álarczot a színészet, a phrygiai sapkát a forradalom körébe vágó művekre nyomatják, úgy hogy a könyvek tartalmáról még címük elolvasása előtt tudomást nyerhetünk. A szimbolizmusnak e kezdetleges módja persze nem elégítette ki a kényesebb ízlésű s tömöttebb erszényű *amateur*öket; még pedig annál kevésbé, mert mint legott látni fogjuk, az aranyozás csak egyik szerény eszköze a díszítésnek.

E kis kitérő után ideje már röviden ismertetnünk azokat a technikai eljárásokat, melyek az aranyozásnál fölmerülnek. Mindenek előtt az aranyozandó felületet kell kellőkép elkészíteni, alapozni. Ez az alapozás az alkalmazott anyag minősége szerint változik. A juh-bőrt pl. vízzel kimosásák, azután híg csirizzel beecsetelik s végül halenyvvel és tojásfehérjével alapozzák. A chagrinbőrt eczetes vízzel mossák ki, azután bekenik tojásfehérjével; ugyanígy tesznek a szattyánbőrrel is; ha azonban a bőrök simított állapotban használtatnak úgy kettős alapozásra van szükség. Nagyon dús aranyozáshoz enyv-alapot alkalmaznak. A pergament kettős, tojásfehérjéből álló alapozással látják el, miután felületét előbb timsós vízzel kétszer jól lemosták. A timsó — mint *Paul Adam* írja² — elszappanosítja a pergamenben rejlő enyvrészeket s tisztán tartja

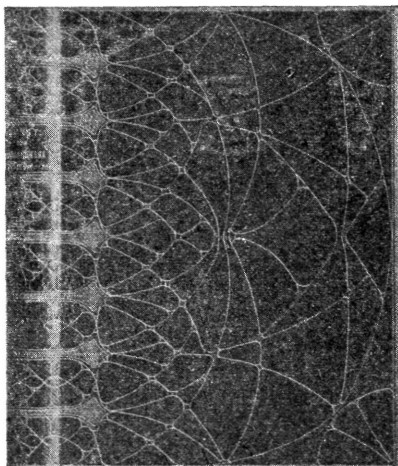

49. ábra. KÉZI ARANYOZÁSÚ
BŐRKÖTÉS.

¹ *Connaissances necessaires à un bibliophile* c. IV. p. 120—123.

² *Paul Adam*: *Der Bucheinband*. Leipzig, 1890. 124. l.

felületét. Mind ez alapokat nedveseknek nevezzük, szemben a szövetféléknél használt száraz alappal, mely finom mézgapor s egy kevés arzén keverékből áll. Miután az alap egyik vagy másik módon elkészült, hozzáfognak az aranyozáshoz, mely mindig a gerincrészszel kezdődik, sőt egyszerű félbőr-, egész- vagy félvászonkötésnél csakis erre szorítkozik. Tudjuk, hogy a hátrész kétféle lehet: vagy vannak rajta bordaszerű kiemelkedések, vagy síma felületet képez. Ez utóbbiak aranyozása többféle. A legszebb, mint már említettük, az egészen üresen hagyott gerincrész, melyet legfőljebb egy vagy két hajszál vékony aranyávval szegnek be:

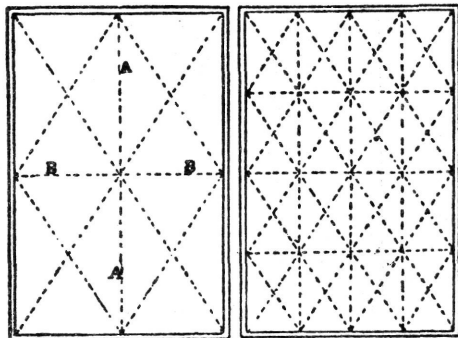
50. ábra. KERSTEN-FÉLE KÖTÉS.

ilyenkor az aranyávok a táblákon is folytatódnak, még pedig egészbőr-kötéseknél az egész födelet, félbőr-kötéseknél ellenben csak a bőrrészeknek papirossal találkozó széleit futva körül. Ily kötésekre a cím — angolosan — a gerincz felső részére kerül, míg az évszámot egész alatt nyomják. — Egyszerűbb, sötét színű vásznakat dúsabban aranyozhatnak, mert itt a díszítésnek az anyag természetes fényét és nemességét kell pótolnia. Ilyenkor a gerincz fej- és lábrészét csip-

keszerű, vagy leveles ékítményekkel látják el, melyek a sötét felületről élénken kiemelkednek s a különben egyhangú könyv sorokat változatossá teszik. Világos, pasztelszínű angol vászakra ellenben nem illik az aranyozás, sőt alig is látható. Ezért a hátat rendesen minden dísz nélkül hagyják s a cím helyére egy kis négyszögű vékony bőrlapocskát, ú. n. pajzsot ragasztanak, melyet szimpla vagy kettős aranyávval szeghetnek körül.¹ Ily pajzocs-

¹ A pajzsokat, melyek hátrányáról alább szólunk, újabban még az ily esetekben is fölöslegessé teszik *Wilhelm Leos Nachfolger* stuttgarti cég papirlaphoz hasonló festék masszái, melyek a legkülönbébb színekben kapkátók s könnyen kezelhetők.

kákat különben a bőrkötéseknél is szoktak alkalmazni, még pedig, ha kötet jelzés is fordul elő, két különböző színben. E pajzsok színét úgy kell választani, hogy az alapról kellőkép kiemelkedjenek, véle bizonyos harmonikus ellentétben álljanak. »Itt — mondja *Richard*¹ — az a szabály, hogy a pajzsok ne legyenek világosabbak mint maga a hát. Mindazonáltal — teszi hozzá ez a finom ízlésű bibliofil — vannak amatőrök, s én is hozzájuk tartozom, a kik nem vetnek meg egy-egy zöld, vörös vagy kék pajzsot sem fekete alapon«. Látjuk tehát, hogy az egyéni ízlés itt is bátran áttörheti a konvenczió szűk korlátait s egy kis ügyességgel igen kedves és új hatásokat érhet el. Praktikus okokból megemlítjük azonban, hogy sokat használt könyveknél, melyek kötése amúgy is rendesen sötétebb színű, jobb ha a színes pajzsok élénkítő hatásáról lemondunk, mert ezek a gyakori forgatás következtében hamarosan leleválnak a könyv hátáról, a mi ép oly csúf mint kellemetlen. — E művészibb aranyozásokon kívül a legtöbb műhelyben erősen divatozik a síma gerincznek mezőkre osztása egyszerű vagy komplikált sávozók segítségével.

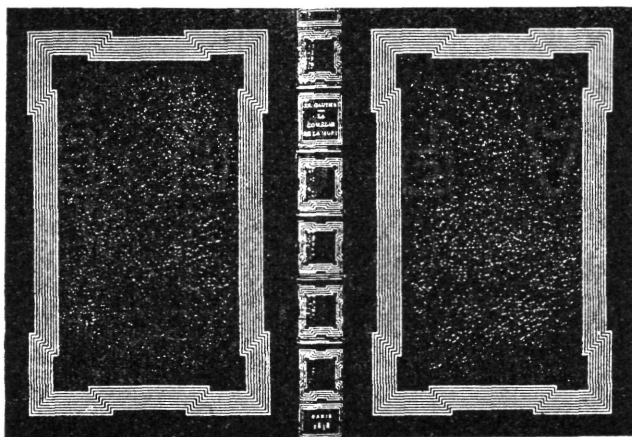
51. ábra. AZ ARANYOZANDÓ KÖNYVTÁBLA TERÜLETÉNEK BEOSZTÁSA.

Igazán kedvező hatásokat az ilyen sávozott hátakkal csak ritkán érnek el, mert vagy nagyon ridegek, vagy túl vannak halmozva cizfrasággal és diszszel, a mi az áttekinthetőség rovására esik. Szerintünk a hát dúsabb díszítésének csak ott van értelme, a hol a táblák is megfelelő díszesek. Ily esetben célszerű a táblák ékitményének miniature utánzatát vagy vezérmotívumainak egy újabb, harmonikus szövedékét a hátan is fölhasználni, mert ez mintegy előkészít arra a hatásra, melyet a könyv födelei fognak kelteni bennünk.

Finomabb bőrkötéseknél tudvalevőleg kiemelkedő bordák

¹ L'art de former une bibliothèque. 60. l.

vannak a háton. Ezek diszítése ép azokkal az eszközökkel történik, a melyeket a síma hátaknál alkalmaznak. A könyvkötőnek itt is igen sok alkalma nyílik izlésének és ügyességének a kifejtésére. A diszítő motívumok minőségének s mennyiségének megválasztásában ugyanazok a szempontok az irányadók, melyeket a síma hátaknál hangoztattunk: csak az a különbség, hogy míg a síma háthoz legjobban a folyondárszerű mintázatok illenek, itt meg a határolt négyszögekbe illő ékitmények a legmegfelelőbbek. Gyakran a kiemelkedő bordákat sem hagyják azon csupaszon,

52. ábra. SÁVOZÓVAL ALAKÍTOTT DISZÍTÉS.

hanem pontozott vagy szalagos görgetők segélyével azokat is megaranyozzák.

Mind ezeket a mintázatokat előbb a kellőképp fölmelegített vasakkal előnyomják az aranyozandó felületen s az így keletkezett vak nyomást egy kis tojásfehérjével s olajjal beecsetelvén, az aranyozó párnán kellő alakúra vágott aranyfüstöt a vasak segítségével fölrajkák. A vasak melegítésekor arra kell ügyelni a munkásnak, hogy a kellő hőfokot gondosan betartsa, mert ha nagyon langyos a vas, akkor az arany nem tart s fényesítéskor lekopik, ha pedig nagyon forró, úgy meg könnyen elégeti a bőrt. Minthogy minden bőr másképp reagál a melegre, legjobb, ha a munkás előbb egy darabka bőrhulladékon kipróbálja a vasakat. Miután az aranynyomás az egész háton, vagy annak egy részén

elkészült, a fölösleget egy puha ronggyal jól letörölik és a még esetleg visszamaradt apró részecskéket egy hegyes fapálczikával óvatosan eltávolítják.

A czimnyomás mindenben azonos a hátaranyozásnál kövendő eljárással. — Miután a kellő számú sorokba osztott felíratot mozgó betűkből kiszedték, egy-egy sorát a betűfoglalóba erősítik s előbb vakon, majd arannyal a kijelölt helyre nyomják.

53. ábra. MODERN VÁSZONKÖTÉS.

A czimfelirat fontosságát ismerve, óvakodjunk azt elég könnyelműen a könyvkötő tetszésére és belátására bízni. Ha az olyan furesaságok minőket *Rouveyre* említ¹ csak nagy ritkán fordulnak elő, a czimek értelmetlen rövidítése — főleg idegen nyelvű munkáknál — elég gyakori. A minap pl. egyik legjobb könyvkötőműhelyünkben *Rouveyre* tízkötetes munkája ezzel a furesa címmel került ki: »*Connaissances à un bibliophile*«! A kellő utasítá-

¹ Pl. Oeuvres de Brantôme I., II. helyett Oeuvres de Bran t. I. t. II. stb.!

sokkal el nem látott munkás csupa kényelem szeretetből kihagyta a *nécessaires* jelzőt s ezzel úgy a cím értelme mint a franczia grammatika ellen súlyosan és szükségtelenül vétkezett. A ki tehát az ilyen bosszantó félreértéseket ki akarja kerülni, jól teszi, ha egy czédulára pontosan följegyzí az alkalmazandó címnyomást, sőt még a hozzá használt betűk fáját és nagyságát is, mert ezek stilszerűsége és kellő részarányossága ellen is gyakran vétenek a

54. ábra. MODERN VÁSZONKÖTÉS.

könyvkötők. A címre vonatkozó megjegyzéseink sorát a szerző nevét illető észrevétellel akarjuk bezárni. Általános szabály, hogy az író keresztnévét csak akkor kell kinyomatnunk, ha az vezetéknévvel mintegy összeforrott, hírben, dicsőségben mintegy osztályosa volt, vagy ha több hasonló nevű szerző megkülönböztetésére szolgál. *Petőfi*, *Vörösmarty* munkáira pl. fölösleges keresztnévüket is rányomatnunk, míg *Arany János*nál, már félreértések kikerülése miatt is, a teljes névnek kell szere-

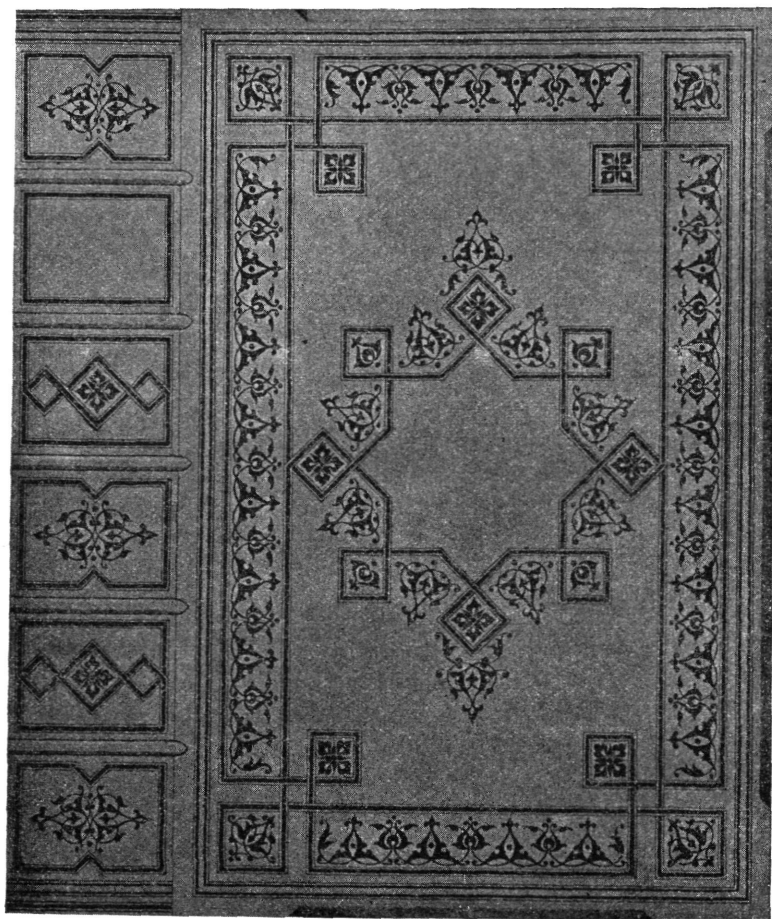
pelnie.¹ A címfelirattal függ össze némikép a nyomtatás helyének, keletének sőt a könyv kiadójának a hát legaljára való nyomtatása

25. ábra. RÉGI DIVATÚ TARKA GYÁRI KÖTÉS.

¹ Vékonyabb könyvekre, rendszeren a hát hosszában szokták felnyomni a címet. Ujabban, angol minták után indulva, még ilyenkor is vízirányos sorokban szedik ki a címet, ha mindjárt egy-egy szót 2—3 részre kell is tagolni. Sok értelme nincs ennek az újításnak, mert a szétforgácsolt vízszintes címfelirat elolvasása talán még több nehézséget okoz, mint a kényelmetlen helyzetű hosszanti soré.

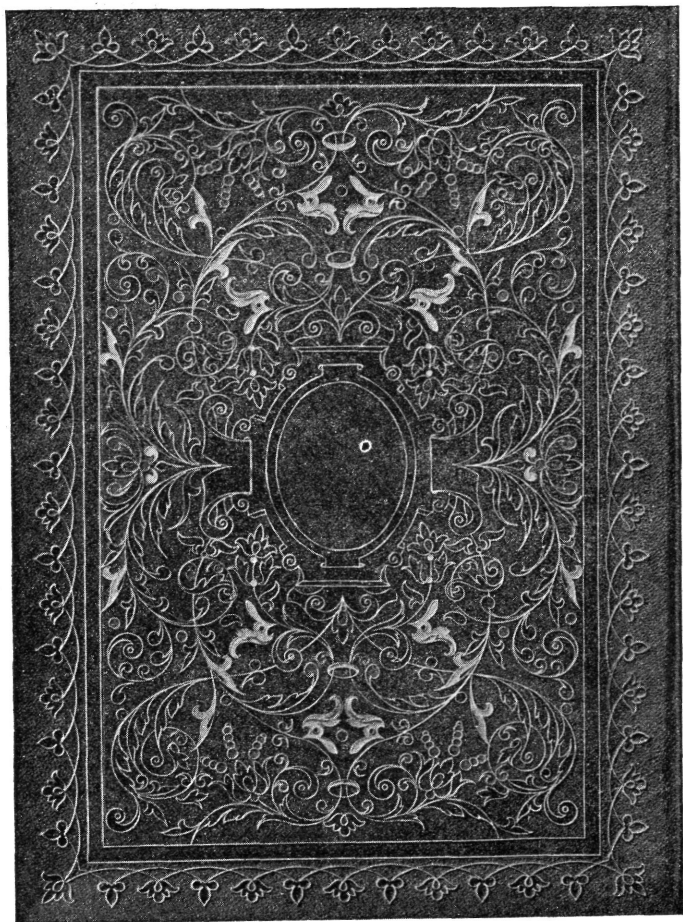
is, ami újabb időben mind általánosabb szokássá válik. Ez az üdvös ujtás, mint *Mouravit* mondja, beszédesebbé teszi a leg-egyszerűbb könyvkötést is s könnyen tájékoztat ugyanazon munka különféle kiadásai között.

56. ábra. VAKNYOMÁSÚ DISZNÓBŐRKÖTÉS.

Ha a könyvek egész bőrbe vannak kötve, gyakran megesik, hogy nem csak a hátat, hanem a táblákat is gazdag aranydíszszel látják el. Az ilyen értékes kötések födelének belsején rendszeren finom habos selyem vagy bőr tükör díszleg, melyet többé-

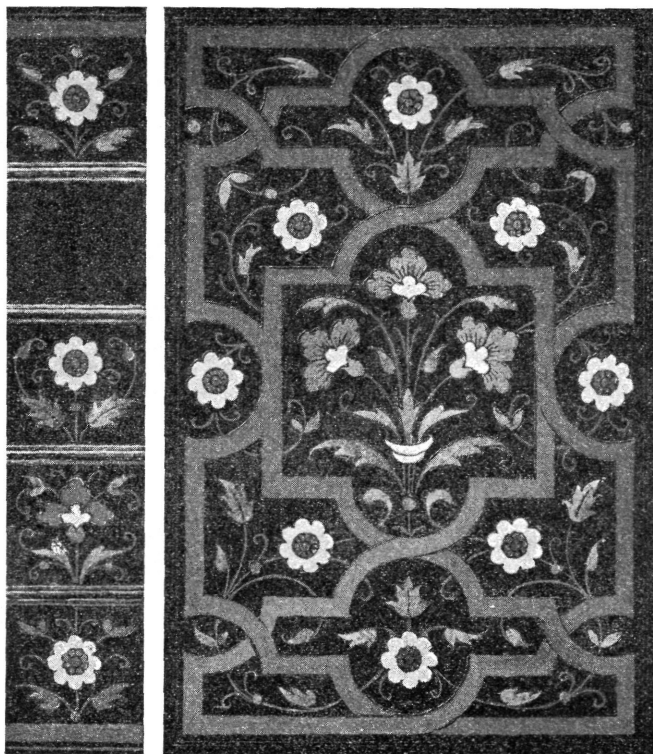
kevésbé széles arany kerettel látnak el. A hát aranyozásának befejeztével a belső keretek diszítése következik. Mint mindenütt, a hol aranyozásról van szó, úgy itt is előbb vakon előnyomják a kívánt rajzokat, melyeket a különböző nagyságú egyenes és hajlott

57. ábra. BÓRJÚBŐR MOZAIK.

sávozók- és bélyegzőkből állitanak össze előre tervezett minta után. Sokszor azonban ilyen eredeti s néha igen ötletes tervezet helyett görgetőkre alkalmazott kész szalagos mintázatot használnak. Ilyenkor a vak előnyomatás elmarad, mert pontos utánnyomása szinte lehetetlen. — Miután a többé-kevésbé széles

keret már elkészült, hozzáfognak a bőr esetleg pergamen tükör aranyozásához. A tükör diszítése nagyon változatos lehet. A filéták, bélyegzők s görgetők szeszélyes alakzatai hol geometriai idomok, négyszögek, egymásba fonódó háromszögek, körök symetrikus alapján csoportosulnak harmonikus egészzé, hol meg csokorszerű, asymetrikus kompozíciókká kristályosodnak ki, melyek bonyolult

58. ábra. PERGAMENKÖTÉS BÖRMOZAIKKAL.

rajzát a bőrre feszített papírmintán át másolják le előbb a rendnél kissé melegebb vasakkal; az aranyat aztán a szokott módon nyomják utána.

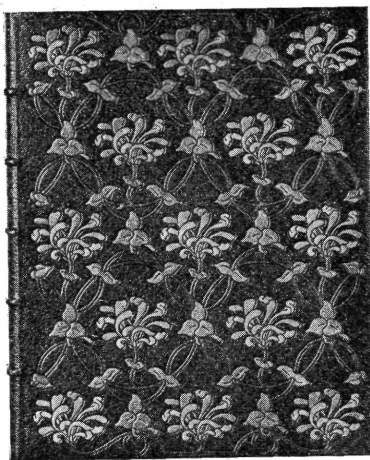
Ugyanigy készül a fedél külső részének aranyozása is, csak a használt minták beosztásában van némi különbség. A könyvtábla belső részén ugyanis szigorú határt vonnak a keret és

középrész között, míg külsején — *Paul Adam* szerint¹ — e határokat lehetőleg elkerülik s arra törekcszenek, hogy közvetítő vonalak vagy a sarokdíszek elhelyezése által bizonyos átmenetet létesítsenek a szélek s a rendesen ovális közép-rész között.

De azért számos, különben nagy gonddal készített fődéldísz szenved abban a stilistikai hibában, hogy az elülső lapot különálló terület gyanánt fogja fel a tervező művész s így a könyvet egészen kivetközteti eredeti jellegéből. *Gratoff* szerint az ékítés e módja csupán a súlyos és ormóttan díszmunkák bekötési tábláin engedhető meg. »A nyolczad, nagynyolczad is negyed-rétű, pár száz oldalas könyvek-nél — ugymond — melyek szép sorban állanak polczainkon, a dekorálásnak a könyv hátából kell kiindulnia s az elülső meg hátsó táblán szerte folynia.« Az egész táblát borító s ismétlődő mintázatú rajzok elhelyezése előtt az alapok geometriai vonalakkal több mezőre szokás osztani, a mint ezt az 51. ábra mutatja.

A mult század hetvenes éveiben kapott lábra, de egy-két maradi könyvkötőmester ma is szívesen alkalmazza a csupa hajszálvékonyságú parallel sávokból összeállított, rendesen keretszerű ékítményeket, melyeknek kisebbített mását, vagy rokon változatát a bordázott gerincz mezőiben is alkalmazták. E lát-szólag fölőtte egyszerű, de kivitelben roppant nehéz ékítményeknek igen előkelő, bár kissé rideg, hogy úgy mondjam *jansenista* ízű a jellege, miért is csak az egyházi remekírók és a bölcsészek munkáira illenek igazán.

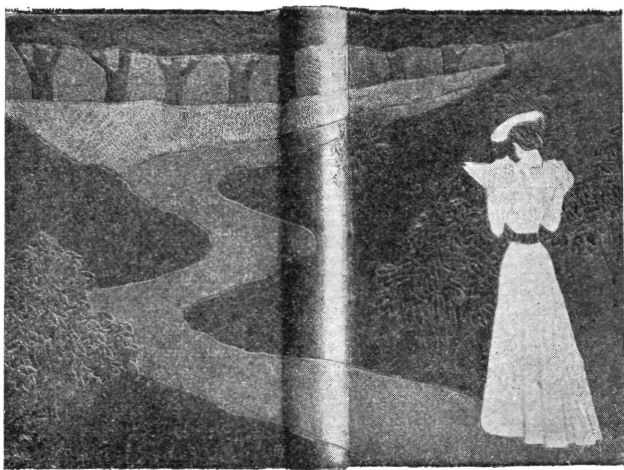
A csapongó költői fantázia ragyogó szövedékének, de meg *Gratoff* fentebb idézett díszítő elvének is, sokkal inkább megfe-

59. ábra. ÁRNYALATOS MOZAIK
ARANYOZÁS NÉLKÜL.

¹ I. m. 137 l.

lelnek azok az egész könyv külső felületét művésziiesen behálózó, egyenes és hajlott vonalakból összerakott síkdiszitmények, melyek legjellemzőbb s legsikerültebb példái a német *Kersten* műhelyéből valók. E kis remekműveket látva igazat kell adnunk készítőjüknek, midőn egyik szerfölkött tanulságos cikkében ¹ a kézi aranyozást a könyvkötő művészet legnehezebb ágaként említi. »Sok évi gyakorlat, mely a kivitel hajszál pontosságával s tisztaságával párosult, nagy rajzbeli ügyesség, jó izlési s eszmegazdag tervező képesség, végül (ha u. i. mozaikot is alkalmaznak) jól kifejelett

60. ábra. RENÉ WIENER EGY MOZAIK KÖTÉSE.

színérzék kell ahhoz, hogy olyan munka létesüljön, mely valóban művészi alkotásnak tekinthető.«

A kézi aranyozásnál jóval könnyebb, de értékre is csekélyebb az u. n. rajzolt aranyozás (*stiftvergoldung*), mely úgy készül, hogy az aranyfüsttel borított könyvtáblára fesztett selyempapíron lévő, nagy vonalas mintát egy, a rendesnél valamivel melegebb rézírónnal a bőr felületébe vésik. A rajzolt aranyozás csakis simított bőrökre alkalmazható. A simítás melegített simító doronggal (l. tábl. *t. u.*) történik, melyeknek kezelésénél főleg az egyenletes nyomásra és megfelelő hőfokra kell ügyelni.

¹ Paul Kersten: Der künstlerische Bucheinband. Zeitschrift für Bücherfreunde 1897—98. I. köt. 313

Végül megemlítjük a gépi aranyozást is, melyet a kiadók pazar kézzel szórnak gyárilag készülő tuczat kötéseikre. Bőkezűségükben azonban legtöbbször nem szorítkoznak az aranyozásra, hanem fekete mintákkal, sőt gyakran a szivárvány minden színében pompázó, jó részt otromba táj- és életképekkel is földiszítik olcsó s törékeny anyagból készült vászon táblaikat. Ujabban az angolok jótékony befolyása alatt, nálunk is mindinkább tért veszítenek ezek az izléstelen s a kötés eredeti rendeltetésének meg nem felelő ékitmények, bár a visszaesések még mindig kísértének. E gyári »diszkötések« bővebb leírásába nem bocsátkozunk, hanem csak röviden megemlítjük, hogy — miként a színes könyvnyomtatásnál — itt is minden színt külön-külön lemezzel nyomnak a táblára, még pedig hidegen. E szabály alól csakis az arany kivétel, melyet a többi színek előtt, melegített tégelysajton préselnek a vászonra vagy bőrre.

A kézi aranyozásnál láttuk, hogy a mintarajz minden egyes vonalát kétszer kell a bőrbe nyomni: előbb üresen, azután meg aranyfüsttel. Ha ez az arannyal való borítás elmarad, keletkezik a *vaknyomás*. Előállítására tehát — a simítóvason (l. tábl. o) kívül —

olyan forma eszközök szolgálnak, mint az aranyozásra. A különböző bélyegzőkből s egyenes vonalakból papirosra megtervezett diszítmenyt a simítócsont s körző segítségével a táblákra — illetve a gerinczen — kijelölik s a kellőképp megnedvesített bőrbe a meleg vasakat jó erősen belenyomják. A mélyedések szép barnás fényt kapnak, melyet utánnyomással még intenzívebbé tehetnek. A vaknyomást, noha aranyozással párosítva, igen szép hatásokra alkalmas, ma már csak ritkábban használják, a minek oka egyrészt

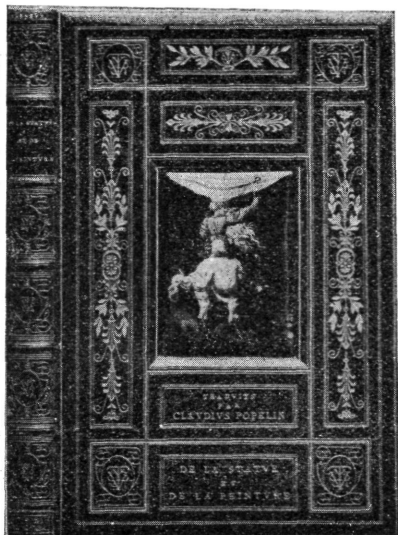
61. ábra. ÉGETETT MARHABŐR
BERAKÁS.

a hozzávaló anyag minőségében¹, másrészt formáinak merevségében rejlik.

Sokkal változatosabb, simulékonyabb diszítő eszköz a *bőr-mozaik*, melyet rendszeren maroquin écraséra alkalmaznak,² Nevét onnan nyerte, hogy az egy színű alapon a rajzot apró tarka bőrdarabokból, mozaikszerűen kirakják. Ez a kirakás kétféleképp történhetik; a kiszabott bőrdarabkákat vagy beleeresztik az alapba, inkrusztálják, akár csak az intarziós famunkákat, vagy pedig

selyempapír vékonyságúra kikészítve fölragasztják az alap sértetlenül hagyott felületére.

Az intarziós bőrkirakást ma már alig alkalmazzák, mert sem nem szép, sem nem célszerű. Nem szép mert — mint *Marius Michel* megfigyelte³ — a bőr idővel kiszárad s összezsugorodik, a minek az a természetes következménye, hogy a berakás és a kimélyített alap konturjai között hézag támad, melyet az összeillesztés elfödésére szolgáló aranyozás többé nem palástol. Nem célszerű, mert a bőr anyaga szinte lehetetlenné teszi, hogy éles konturokat vágjanak

62. ábra. ZOMÁNCZ BERAKÁS.

bele, pedig ez a rajz kellő kiemelkedéséhez okvetlen szükséges.

Ellenben fölragasztással igen szép és változatos, az anyag természetének megfelelő hatásokat érhetni el. Az e célra használt bőrdarabokat előbb selyempapírvékonyra ellapasztják, s aztán

¹ Vaknyomásra u. i. főleg disznóbőrt, de néha fénytelen borjúbőrt is használnak.

² De használhatunk hozzá más anyagot is. Az iparművészeti múzeum angol kiállításán pl. több nyers borjúbőr kötés volt látható, melyek simított borjúbőrrel voltak kirakva.

³ V. ö. La reliure française depuis l'invention de l'imprimerie jusqu'au XVIII. 3. Introduction.

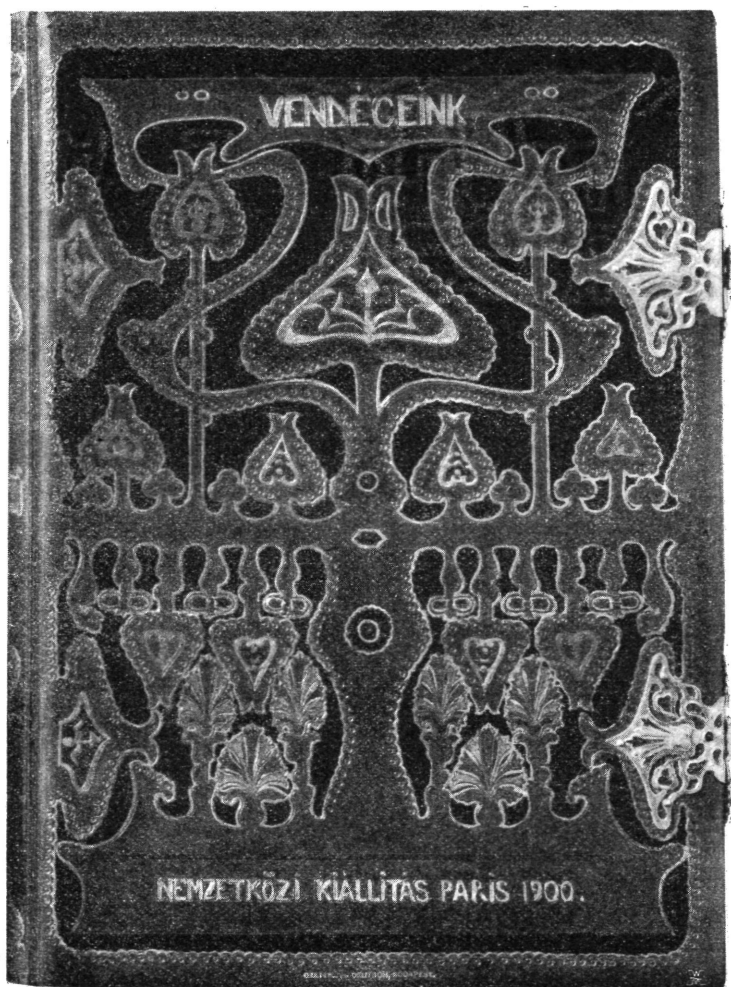
jobbfelelével vékony kartonra ragasztják, hogy a kirakandó tervezet megfelelő részeit hegyes kés segélyével könnyebben kivághassák belőle. Miután az összes bőrdarabkákat elkészítették ily módon, a rajzot meleg vasak segélyével a födelekre másolják s az illető bőr-

63. ábra. DOMBORÍTOTT BŐRKÖTÉS.

darabkákat megfelelő helyükre ragasztják. Ha így a fölrakással elkészültek, a könyvet néhány órára jól bepréselik, a minek következtében a mozaik a ráragasztott papir vastagságának megfelelően az alapba nyomódik. A présből kikerült kötést most vízben áztatják egy keveset, mitől a papir feloldódik s könnyen eltávolítható. Ezután

a könyvet staniolba burkolva újból lepréselik. Néhány óra múlva ismét kiveszik a kötést a sajtóból s a konturokat aranyléniával óvatosan megvonják, a mi arra szolgál, hogy a felrakás és alap

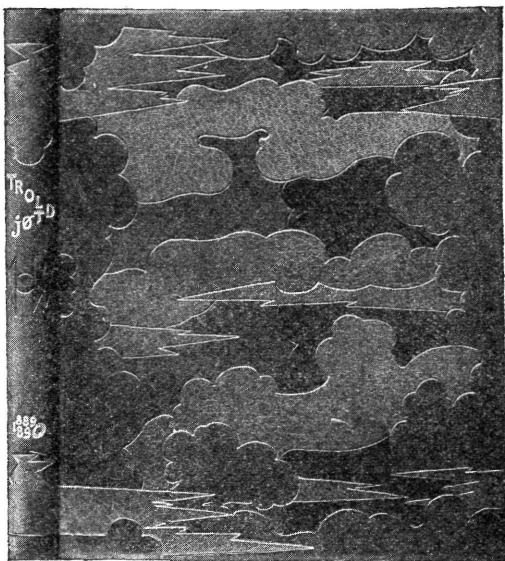
64. ábra. MAGYAR DEKORATIV MOZAIK KÖTÉS.

közti kapcsolatot növelje, s az esetleges apróbb hibákat elföldje. E nagy ügyességet igénylő eljárást újabban még megnehezítették az által, hogy a konturokat csak vakon nyomják utána, a mi

minden leplezgetést lehetetlenné tesz. Ily esetben a bőrök színe rendesen közel rokon egymással, miért is e mozaikot árnyalatosnak: (*mosaique ton sur ton*) nevezzük. Az árnyalatos mozaik igen szép példáját láttam *Musset* éjszakáinak egy kötetén melyet ifj. *Marius Michel* a fektetés sötét kéktől halvány mályva színig terjedő skála hat különféle árnyalatában állított össze (l. 59. ábra).

A mozaikkal bámulatos színhatásokat érhet el az ügyes és finom ízlésű könyvkötő. Valóban nem a szakember túlzott elragadtatásának ad kifejezést *Borgmann*,¹ mikor az aquarell művészetel méri össze. Csak-

hogy, az ecsetet itt a lappasztókés, a festékes dobozt a százféle színű bőrrel telt szekrényfiók, a színek keverésére szolgáló palletát pedig egy sima márványlap helyettesíti, s míg az aquarellnél egy-egy színfoit árnyékolását néhány csepp vízzel előállíthatjuk, addig itt a megfelelő tonusokat a bőrdarab különböző fokú ellappasztásával nyerik. Azonban — teszi hozzá *Borgmann*

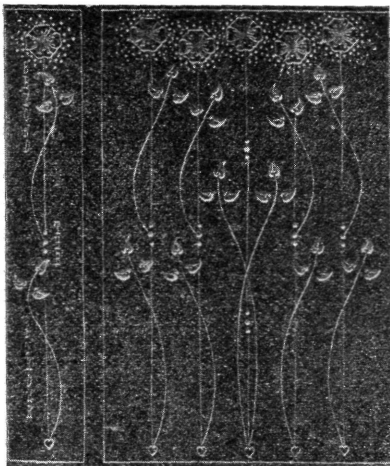
65. ábra. DÁN ÍZLÉSŰ KÖTES.

— a munkás, ha még úgy uralkodik is e technikán, nem adhatja mindig pontosan vissza a színes tervezet szépségét; különösen nem akkor, ha a színek gyöngéd egymásba oladásáról van szó.

A modern tervező művészek azonban, kiknek egyik főelve tudvalevőleg abban áll, hogy alkotásuk formáit mindig az anyag természetének vetik alá, nem igen juttatják ilyen helyzetbe a mozaikrakó bőrmunkást. A bőrmozaiakra nézve ma már ugyazon

¹ V. ö. *Borgmann*: Gedanken eines Buchbinders. Zeitschrift für Bücherfreunde 1901/2. évf. I. köt. 114. l.

szempontok az irányadók, írja *René Wiener*nek, a kiváló francia bőrhozzátók-művész egyik lelkes csodálója,¹ melyek az iparművészet egy másik ágában, a fali szőnyeg készítésénél érvényesülnek. Mindkét helyt bizonyos nagyarányú körvonalokra akadunk. Mindkét helyt, az anyag relatív vastagságának megfelelően, egyszerű de éles vonalak és világos, de határozott szélű területek útján kell elérni a hatást. Mindkét helyt erőteljes színek kellenek. Az aprólékos, részleteiben hatásos detail művészet ellenben nem jut szóhoz.

66. ábra. ANGOL ÍZLÉSŰ KÖTÉS.

Főleg ez indította arra a könyvkötők egy részét, hogy a mozaikot bőrégetés- és festéssel próbálják helyettesíteni. Ez abban áll, hogy a tájképeket, alakos jeleneteket vagy stilizált növényeket, sőt állatokat ábrázoló tervezet konturjait tüzes tűvel természetes színű bőrbe égetik s festékekkel kiszínezik. Minthogy az e célra használt anyag rendszeren vastag marhabőr, gyakran a rajzot külön bőrdarabba égetik bele s azután inkrusztaálják az egész könyvet borító maroquinbe.

Az égetett bőrkötések ez utóbbi faja már a *berakott* kötések gazdag és változatos csoportjába tartozik. A folyton újabb hatásokra, eredetiségre törekvő bibliofilek ugyanis minden elképzelhető anyagot berakatnak a maroquin kötések nemes anyagába. Így — *Uzanne* szerint² — a könyvtáblákba igen jól beilleszthetők az elefántcsont, a gyöngyház, a teknőcz, a japáni zománczművek, emlékérmek, kameák, könnyed porcelánok, bronzok, sőt még a himzése is. Lehet-e például valami eredetibbet és stilszerűbbet elgondolni, mint *Victor*

¹ V. ö. Pudor H. Französische Ledereinbände. Zeitschrift für Bücherfreunde. VII. évf. 1. köt. 82. l.

² Uzanne La reliure moderne. 207. l.

Hugo Napoléon le petit című szatiráját maroquinbe kötve, egy-egy a császár trónusáról való aranyhímzésű méhhele tábláiban? Mindazonáltal a józanabb bibliofilek, a kik belátják, hogy fantáziájuk szeszélyes játékát okvetlen alá kell vetniök, a kötés lényeges követelményeinek, kárhoztatják az ilyen berakásokat, bármily művészi becsű, vagy történeti értékű is a felhasznált anyag. Mint *Béraldi* mondja,² a művészi kötés legfőbb kelléke a tökéletes simaság s mindaz a mi ezzel ellentétben áll, mint meg nem felelő határozottan elvetendő. Elvetendő tehát mindennemű valódi s látszólagos kiemelkedés, a bronz vagy zománcz applicatio csak úgy, mint az árnyékolás vagy a perspectiva.

Ugyan ezen kifogás alá esik az újabban ismét felkapott bőrmetszés és domborítás is, melyet vastagabb, rendesen marha- vagy disznóbőrből dolgoznak ki a fafaragványokra emlékeztető módon.

A bőrmetszéshez az anyagot semminemű előzetes kikészítésnek sem kell alá vetni, mert a bemetszéseket tompahegyű, éles késsel eszközlik, egyszer vagy többször vágva meg mindenik vonalat, kivánt mélységük szerint.

A domborításhoz a bőrt előbb vízben áztatják, hogy megpuhuljon s kissé nyúlóssá váljék. Ily módon jobban enged a domborító vasak nyomásának, melyek mintegy tizenöt centiméter hosszú, de különböző vastagságú, négyszögletes rudacskák. A kivánt domborodást elérve, a bőr visszáján támadt mélyedéseket gyorsan keményedő anyaggal töltik ki, a mi a relief épen maradásához szükséges. A rajz hátterét gyakran apró csillag, kör, stb. alakú ponczokkal mintázzák. A domborító vasakkal majd mindig a bőr felületén dolgoznak s csupán a magas reliefeknél alkalmazzák a visszáján. Mindkét alkalommal,

67. ábra. FRANCZIA ÍZLÉSŰ KÖTÉS.

² V. ö. Henri Béraldi: Exposition de reliures du Musée Galliera. Revue de l'Art ancien et moderne. XI. köt. 373. l.

munka közben, a bőrsima márványlapra vagy kemény fa deszkára van erősítve. — Ha a kidolgozás elkészült, a bőrt páczolják és fényesítik, sőt néha színezik is. A rajz stílusára vonatkozólag, a *Studio* nyomán csak annyit jegyzünk meg, hogy annak a bőr természetével soha sem szabad ellenkeznie. Az e fajta munkák némelyikén annyi részlet terheli a felületet, hogy szemünk első pillanatra *papier-maché*-nak vagy famunkának véli. A bőrfelület minden porcikájának mintázása- és poncsolásával a remek anyag eredeti characterre teljesen kárba vész, holott a kellő sima felületek megőrzése az ékitmény dekoratív értékét is roppant emeli.

Végül nem sorozhatjuk a valódi kötések sorába azokat a pergamen kötések sem, melyeknek fehér táblákra kiváló művészek festenek néhány, a könyvből vett jelenetet. Az ilyen kötések a kivitel minden ügyessége daczára, mint *Schölermann*¹ mondja, azt a benyomást keltik az emberben, mintha a könyv belseje ki volna fordítva. E mellett az ilyen aquarelles pergamen kötéseknek még az a nagy hibája is megvan, hogy a festés, minthogy semmi sem védi, gyors kopásnak indul, ha csak nem tartjuk folyton üveg alatt, a mi pedig a könyveknek — bármily díszesek is — soha sem lehet a céljuk. Ujabban [az angolok úgy segítettek e bajon, hogy az aquarell színeket a födeleket borító vékony s átlátszó hártya alatt papirosra rakták föl, míg a külső felületre csupán az aranyozás került. Ezek az u. n. *vellucent* kötések, melyekből az Iparművészeti Múzeum legutóbbi brit kiállításán láttunk szép példányokat. Feltalálójuk *Chivers Cedrik*.

Ezzel végére értünk azoknak a diszító eszközöknek, melyek jelenleg a könyvet kedvelő közönség rendelkezésére állanak, hogy kedvenceiket méltóképp felruházhassák. Befejezésül röviden megemlékezünk azokról a módokról is, melyek újabb időben e diszító motívumok felhasználását irányították.

A modern könyvkötés terén, mint irányító, ujtó munkás, csupán két nemzet az angol és a francia jöhet számításba. *Borqm*ann szerint² a két nemzet diszító munkásságában az a legfőbb alapkülönbség, hogy az angol (és a dán) csupán dekorál s a könyv tartalmával nem sokat törődik, míg a francia szereti, ha a földélen

¹ Wilhelm Schölermann: Neues vom Bucheinband des Auslandes. Zeitschrift für Bücherfreunde 1901/2. évf. I. köt. 107. 1.

² I. h.

lévő rajz formái és lényege lehetőleg elárulnak valamit a könyv szövegéből is. Melyik helyesebb a kettő közül? Ezt a kérdést véglegesen eldönteni aligha lehet. A felelet reá mindig egyéni ízlésüktől fog függeni. E sorok írója például, szívesen látja az olyan kötést, mely már külsőleg is jelképezi a tartalom általános hangulatát. Nem szép és finom gondolat volt e például a *La pensée de l'espace* című munkát égszínkék maroquinbe köttetni, melynek stilizált felhőkkel borított előlapján aranyos léghajó lebeg? Csak az a baj, hogy az ily allegorizálás könnyen anecdotá szerű lesz s olyan festői hatásokra törekszik, melyek a szó valódi értelmében vett könyvkötő technikájával ellenkeznek. Ilyenkor a munka, túlbecsülve erejét, oly eszközökkel akarja elérni a kellő hatást, melyek a kötés tartósságán s használhatóságán boszúlják meg magukat. A mily művészi s egyéni ízű a jól felfogott s gondosan elkészített allegorikus, vagy mint *Uzanne* nevezi, beszédes kötés, melynek egyhangú felületén stilizált virágok, madarak, különböző jelvények sőt még emberi alakok is pompáznak, ép oly ízléstelen és erőltetett némely könyvkötő törekvése, hogy egész festményeket varázsoltjon könyve táblájára, melyek realisztikus jelenetben adjanak számot a könyv tartalmáról. Két példa legjobban megvilágosítja ezt a gondolatot. Ha *Amand Goethe Faustját Mephisto* stilizált alakjával diszíti, ez az embléma határait túl nem lépve, megengedhető; ellenben minden hangulatossága ellenére is furcsán érint *Ruban* mozaikja, melyet *Richépin La Mer* című verskötetén láttunk: hegyektől határolt tenger részlet, mely fölött a felhő borította égen sirályok keringenek. Az e féle, folyton ismétlődő, túlzások következtében ma már sokak előtt egészen hitelét veszítette az allegorikus kötés, úgy hogy azok is, a kik — mint *Uzanne* — ez irány legbuzgóbb előharczosai közé tartoztak, szinte ellenséges álláspontra helyezkedtek vele szemben. Ily módon jelenleg az angol diszító irány uralkodik a bibliofilek s könyvkötő mesterek józanabb részén. Ennek a pusztán dekoratív irányzatnak is megvan a maga nagy veszélye: az unalmasság. Ezt azonban könnyen elkerülhetjük, ha kellőkép ismerjük a külső természetet, mely az új és ötletes motívumoknak valóságos kincses bányája. Különösen a növényvilág tanulmányozására kell súlyt fektetnünk, mert — mint *Paul Kersten* helyesen megjegyzi, — minden jel arra vall, hogy ebből fog kialakulni az egész iparművészet jövőendő stílusa.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS- KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

AZ 1904. ÉV I. NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2886 db., ajándék útján 193 db., vétel útján 324 db., letétemény útján 1 db., összesen tehát 3404 db. nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezen felül köteles példány czímén beérkezett hivatalos irat 336 db., perirat 31 db., alapszabály 262 db., püspöki körlevél 151 db., gyászjelentés 1844 db., zárszámadás 418 db., falragasz 1060 db., műsor 600 db., szinlap 2358 db., vegyes 657 db., összesen 7717 db., apró nyomtatvány.

Vételre fordítottatott 2584 korona 43 fillér, 611 márka 50 f. és 66 hollandi forint.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Bács-Bodrogmegyei tört. társulat Zombor (4 db.), Bárdos György (2 db.), Berkovics Miklós (2 db.), Breznay Béla, Budai dalárda, Budapest székes főváros statisztikai hivatala, Budapesti kir. orvosegylet, Budapesti Szemle szerkesztősége (4 db.), Conduratu Gregor Bukarest, Csikmegyei Füzetek szerkesztősége Csikszereda, Direction der k. u. k. Haus-Hof-und Staats-Archivs Wien, Doby Antal Homonna, Egri egyházmegyei hivatal, Erdélyi Múzeum-egylet Kolozsvár, Földművelésügyi m. kir. miniszterium. Főrendiházi iroda (8 db.), Gagyhy Dénes, Gallovich Jenő (2 db.), Grafikai Szemle szerkesztősége, Hallock-Greenewalt M. Philadelphia, Hazánk szerkesztősége, Herczegprimási iroda Esztergom, Hermann Ottó (2 db.), Horváth Géza, Illésy János (2 db.), Izr. magyar irod. társulat, Kais. Akad. der Wissenschaften Wien, Kele József Szolnok, Képviselőházi iroda (19 db.), Kereskedelmi

m. kir. miniszterium, Kolozsvár város tanácsa, Kongl. Universitets-biblioteket Upsala, Kováts László, Közgazdasági Közlemények szerkesztősége, Kuun Géza gróf N. I. Németi, László Géza Szegszárd (2 db.), Lehr Albert (2 db.), Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, Magyar Iparművészeti Társulat, Magyar Jogász-egylet (2 db.), Magyar kir. állami számvevőszék elnöksége, Magyar kir. keresk. Múzeum, Magyar kir. közp. statisztikai hivatal, Magyar kir. országos vízépítési igazgatóság, Magyar Nemzeti Múzeum irodája, Magyar Néprajzi Társaság, Magyar Tudományos Akadémia (35 db.), Mahler Ede, Márki Sándor Kolozsvár, Meliorisz N. Eperjes, Munkácsi nőegylet, Oester Ung. Revue szerkesztősége Wien (2 db.), Országos magyar gazdasági-egyesület, Pozsonyi akadémia igazgatósága, Ranschburg Gusztáv, Reiner Zsigmond, Ribay Jenő Kis-Pest (2 db.), Salamin Endre (2 db.), Smithsonian Institution Washington (20 db.), Somlyói Ignác Nagyszöllős, Stadtbibliothek Zürich (9 db.), Statist. Central-Commission Wien (5 db.), Szalay Imre (5 drb.), Szent-István-Társulat, Szigligeti-társaság Nagyvárad (3 db.), Temesvár város tanácsa, Tóth Rezső, Vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium, Verein für Siebenbürgische Landeskunde Nagyszeben, Zirczi apát.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Epistolae Karsilii Ficini. Venetiis, 1495. (81 márka). 2. Osvaldus de Lasco. Sermones perutiles de sanctis. Hagenau 1497. (50 korona.) 3. Illyés András. Megrövidítettett ige. I. rész Nagyszombat. 1691. (20 korona.) 5. Polybios. Historiarum libri V. Venetiis, 1498. (118 korona.)

A könyvtár helyiségeiben 7288 egyén 17910 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 778 egyén 1157 kötetet használt.

Az elmúlt negyedévben 1136 mű osztályoztatott, a melyekről összesen 1739 czédula készült. Kötés alá készítettett 464 munka 607 kötetben. A köteles példányok átvételére szolgáló helyiségbe 585 csomag érkezett, ugyaninnen 475 levél expedíaltatott, a melyekben 77 elmaradt műnek beküldését sürgette meg. Az 1897: XLI. t.-cz. intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosok ellen peres eljárás megindítása 11 esetben kéretett.

A könyvtár történeti és irodalomtörténeti állandó kiállítását e negyedévben 7 látogató tekintette meg.

II.

A *kézirattár* gyarapodása 73 kézirat, 4 irodalmi analecta és 19 darab irodalmi levél volt.

Az ajándékok közül különösen kiemelendő az a 14 szláv codex, melyet Hodinka Antal ajándékozott a kézirattárnak. Ajándékozott továbbá Pap Károly egy újabbkori kéziratot s Petrovay György 12 irodalmi levelet és 1 analectát.

Vételre összesen 770'60 korona 235 b. márka fordítottatott. Szerzeményeink közül kiemelendő egy 1562. évi formularium, Solidus Kristóf 1594-ben írott műve a cillii grófságról, az 1603—1657-iki erdélyi diaeták iratainak gyűjteménye, egy másik gazdag gyűjtemény Mária Terézia rendeleteiből, Paget János emlékiratainak 6 kötete, Csiky Gergely »Nora« című színművének kézírata s 43 darab újabban szerzett sűgőkönyv Balázs Sándor, Dobsa Lajos, Feleki Miklós, Jakab István, Szigeti József, Tóth Ede, Tóth Kálmán, Vahot Imre, Vahot Sándor stb. kiadatlan eredeti, továbbá Bulyovszkyné, Csató Pál, Egresy Béni, Magyarai Károly, Kis János, Tóth Ferencz és mások kiadatlan fordított színműveivel. A levelestár gyarapodásának nevezetesebb darabjai Liszt Ferencz és Pettenkofen Ágost levelei voltak.

A negyedévi szerzemények feldolgozásán kívül folytatott a levelestár betűrendes átalakítása.

Az évnegyed folyamán 45 kutató 140 kötet kéziratot használt.

III.

A *levéltári osztály* a lefolyt évnegyedben ajándék útján 147, vetel útján 702 darabbal és letétemény útján 3 új családi levéltárnak és egy régebben elhelyezett levéltár kiegészítésére szolgáló küldeménynek még számba nem vett, de több ezer darabra tehető anyagával gyarapodott.

A megvásárolt darabok vételára 7223 K. 05 fillért és 236 M. 25 fillért tesz ki.

A törzsanyag gyarapodásából 42 eredeti és 14 másolat esik a középkori iratok, 535 db. az újkori iratok, 9 db. a nemesi iratok, 56 db. a cseh iratok csoportjára és 193 db. az 1848/49-es gyűjteményre.

Ajándékaikkal Földi Doby Antal nyug. m. kir. sőtárnok Homonnáról, Dr. Illéssy János, az orsz. levéltár kezelési hivatalának főigazgatója, Mukics Ernő volt országgyűlési képviselő és Pecsovay György jász-nagykőrösi földbirtokos, örök letéteményeikkel a Gosztony család, Hertelendy Ferencz Zala vármegye főispánja, kölcsei Kende Béla csekei földbirtokos és Kölcsey István cs. és kir. kamarás, huszárkapitány gyarapították gyűjteményünket.

Ez újabb gyarapodásból említésre méltók első sorban középkori okleveleink csoportjának szerzeményei, melyek közül 18 db. a Libercsey családra, 5 db. az Orczyakra vonatkozik. Az újkori iratok között egy 217 dbra menő gyűjtemény a szandai Sréler családra vonatkozó iratokat foglal magában, köztük számos eredeti levelet Forgách Ádámtól, a XVIII. századi jeles hadvezértől. Egy másik nagyobb, árverés útján megszerzett gyűjte-

mény 17 db. középkori iraton kívül, melyekből 6 db. a Berzeviczy családra vonatkozik, 1 db., XVI., 185 db. XVII. századi és 31 újabbkori elsőrangú köztörténeti fontosságú iratot foglal magában, legnagyobbrészt Beck-Widmonstetter Lipót és Kronos Ferencz osztrák történetírók hagyatékából. A cenzura történetéhez járúl érdekes adalékokkal egy 77 dbból álló gyűjtemény, mely az 1745/48. éveket öleli föl. A XIX. századi anyag becsebb gyarapodásai gróf Széchenyi István 1831 szept. 20-iki levele Metternich herceghez, melyben a Világ című munkáját figyelmébe ajánlja; és Deák Ferencznek az országgyűlésről 1834 május 29-én sógorához írt levele, melyek az előző évnegyedben megszerzett levelekkel együtt e kor reform mozgalmainak történetét világítják meg új adatokkal.

Nemesi irataink újabb szaporúlati: 1. a Beecz család 1456-iki címeres levelének és a festett címerképnek másolatai (2 db.), 2. a Dessewffyék 1525-iki címerének másolata, 3. 1598. aug. 19. Prága, Huszár Ferencz címeres levele Rudolftól, 4 1772 június 24. Bécs, Wellesz Nikolich Theodoziusz római sz. birodalmi címeres levele Mária Teréziától, 5. 1791 február 10. Bécs, Károly címeres levele II. Lipóttól, 6. 1795 június 25. Bécs, báró Tousseint Károly magyar morgenatusi oklevele I. Ferencztől, 7. 1807 aug. 21, Veszprém vármegye bizonyítványa Nagy Lázár nemesiségéről, 8. 1826 szept. 15. Veinsierl, báró Paumgarten Miksa Zsigmond címereslevele I. Ferencztől.

Czéhíratunk csoportja számára megszereztük a körmöcbányai mészáros czéh iratait, melyek az 1648—1866 évekből 9 nagyobb és 46 kisebb czéhíratot foglalnak magukban.

A levéltár legbecsebb szerzeményei ez évnegyedben az 1848/49-iki szabadságharczra vonatkozó gyűjteményt gyarapították oly fontos politikai tartalmú iratokkal, a minők megszerzésére a legritkább esetekben nyilik alkalom. Ezek között van a tervezete annak az előterjesztésnek, a melyet az 1848-iki magyar miniszterium a horvát lázadás ellen teendő intézkedések ügyében június 2-ik felében a magyar képviselőházban készült benyújtani; a gróf Batthyany Lajos által aláírt és Széchenyi István által láttamozott tervezet Kossuth Lajos sajátkezü betoldásaival van ellátva, továbbá Bemnek 1849 aug. 10-én és Csányi Lászlónak 1849 aug. 11-én Kossuthhoz írt levele, valamint a Görgey és Kossuth között aug. 11 és 12-én váltott két levél, melyek a főhatalomnak Görgeyre való átruházása előzményeit tárják fel az utókor előtt, s végül gróf Andrássy Gyulának egy 1849 szept. 7-én kelt és egy keltezetlen levele Kossuthhoz. Az 1848/49-iki kiáltványok gyűjteménye is értékes darabokkal gyarapodott egy 54 dbból álló gyűjtemény által, mely jobbára kassai nyomtatványokat foglal magában. S megemlíti még a nagykúnsági honvéd-

egylet 1861—1869. évi iratainak 125 dbot kitevő gyűjteményét, mely ajándék útján került hozzánk.

A családi levéltárak sorozata a kövesszarvi Goszthony, a Hertelendi és Vindornyalaki Hertelendy és a Kölcsény Kende családok levéltáraival gyarapodott; a korábban elhelyezett levéltárak közül a Kolosy család levéltárához kaptunk több száz db. iratot tartalmazó újabb kiegészítést.

A lefolyt évnegyedben 90 kutató 9939 iratot és 255 db. nyomtatványt használt. Külső használatra kikölcsönöztünk 171 db. iratot és 4 db. pecséthasonmást.

A törzsanyag újabb szaporúatainak feldolgozásán kívül folytattattott a középkori anyag czédulázása s megkezdett Kossuth Lajos iratainak revideálása.

A családi levéltárak közül teljesen rendeztettek a Ghyczy, Hertelendy, Kubinyi és Szerdahelyi családok levéltárai. A Ghyczy család levéltára a XIII. századból 3, a XIV. századból 7, a XV.-ikből 39, a XVI.-ikből 41 db. eredeti középkori oklevelet és 14 másolatot, 272 db. XVI. századi mohácsi vész utáni, 871 db. XVII., 3677 db. XVIII., 2033 db. XIX. századi iratot, 49 db. genealogiai táblát és jegyzetet, 15 rajzot, 5 halotti czímet és sírfeliratot, 111 db. elenchust, összesen 6972 darabot,

a Hertelendy család levéltára 2 db. XVI. századi mohácsi vész utáni, 1 db. XVII., 161 db. XVIII., 532 db. XIX. századi iratot, 10 db. genealogiai táblát és jegyzetet, 9 rajzot, 2 elenchust, összesen 713 darabot,

a Kubinyi család levéltára a XIII. századból 6, a XIV.-ikből 111, a XV.-ikből 241, a XVI.-ikből 65 db. eredeti középkori oklevelet és 3 másolatot, 87 db. XVI. századi mohácsi vész utáni, 324 db. XVII., 262 db. XVIII., 2 db. XIX. századi iratot, 4 genealogiát és 2 elenchust, összesen 1107 darabot,

a Szerdahelyi család levéltára 1 db. XIV. századi eredeti oklevelet, 6 db. XIV—XV. századi oklevél másolatát, 16 db. XVI. századi mohácsi vész utáni, 260 db. XVII., 3133 db. XVIII., 2818 db. XIX. századi iratot, 18 db. rajzot, 5 db. térképet, 203 db. genealogiai táblát és 345 db. elenchust, összesen 6805 darabot foglal magában.

Végül, mint már az előző évnegyed végén jelentettük, elkészült, és gondos felülvizsgálat után tisztázás alá adatott a Szent-Ivány család levéltárának lajstroma, mely 14 db. XIII. századi, 27 db. XIV., 79 db. XV., 7 db. XVI. századi mohácsi vész előtti, 80 db. XVI. századi mohácsi vész utáni, 289 db. XVII., 1984 db. XVIII., 2386 XIX. századi iratnak, 17 térképnek, 31 genealogiai táblának és jegyzetnek és 21 levéltári lajstromnak kivonatát, összesen 4935 regestát foglal magában.

IV.

A *hírlap-osztály* gyarapodása. a) Köteles példányokból: kimutatással csomagokban 5976 szám, számokban 214 évf. 15062 szám. b) Ajándék Kürthy Gyula úrtól Noviny 1850. 2 évf. 52 szám. c) Vásárlás Thurzó Ferencztől kiegészítések 8 kor. 5 évf. 62 szám, Mikutól román lapok 110 kor. 1855—71-ig lapok 10 évf. 702 szám. Összesen 231 évf. 21,854 szám.

Az évnegyed folyamán a könyvtárban 940 egyén 2062, használat házon kívül 23 egyén 45 kötetet. Összesen 963 egyén 2107 kötetet használt.

Czéduláztatott 65 hírlap és 561 évfolyam, átnézetett 231 hírlap 21,854. Kötés alá adatott 462 darab hírlap; a könyvkötőtől visszaérkezett 169 kötet hírlap; ezért fizettetett 524 korona 80 fillér.

A köteles példányok, melyek kimutatással (csomagokban) beérkeztek, a gyarapodási könyvbe irattak és a nyilvántartási lapokra vezettettek; ezeken kívül a számonként beérkezett hírlapok is összegezve hetenként beirattak, betűrendbe osztályoztattak és elhelyeztettek. A csomagküldeményekben hiányzó hírlap-számok azonnal reclamáltattak és ezek is följegyeztettek.

A BUDAPESTI MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNY- EGYETEM KÖNYVTÁRA 1902-BEN.

A budapesti m. kir. egyetemi könyvtár 1902. évi állapotáról dr. *Ferenczi Zoltán* a következő jelentést terjesztette a n. m. vallás és közoktatásügyi miniszter ur elé:

A budapesti m. kir. tudomány-egyetem könyvtárának 1902. évi működéséről és állapotáról szóló igazgatói jelentésemet mély tisztelettel a következőkben teszem meg:

E jelentésem az előbbiekhöz képest valamivel később jelenik meg s később jelenik meg pár hónappal az 1902. évi könyvtári gyarapodás jegyzéke is. Mindkettőnek oka ugyanegy, t. i. az, hogy Nagyméltóságod elrendelvé a nyomdai költségeknek az illető egyetemi intézetek általi fedezését, én oly kérést adtam be, hogy a tisztán hivatalos természetű nyomtatványokat igenis fedezze a könyvtár pénztára; de az évi gyarapodási czimjegyzék kiadását továbbra is méltóztassék Nagyméltóságod a könyvtár megterhelése nélkül eszközölni, mint előbb, a következő okokból: a gyarapodási czimjegyzék kiadása eddig sohasem terhelte a könyvtári átalányt, továbbá nem szorosan véve hivatalos kiadvány, hanem az egyetem és közönség tudományos céljait szolgáló általános érdekű nyomtatvány, a szűkre szabott átalányt aránytalanul megterheli, holott a jelenleginek fölemelése érde-

kében ismételt fölterjesztések történtek, eddigelé azonban eredmény nélkül. A kérdés máig eldöntetlenül maradván, tovább e gyarapodási jegyzék kiadását halaszthatónak nem véltem. Szerencsés volt azonban könyvtárunk elérni azt, hogy az egyetemi hallgatók által fizetett könyvtári illeték már 1903-ra teljes összegben vétessék fel a költségvetésbe s így az 1903-ki, még meg nem szavazott költségvetés az egyetemi könyvtári átalányt 4000 koronával többre vette fel az új ügyviteli szabályzat 7. §. c) pontja végrehajtása céljából.

Itt van helye annak, hogy pár szóban legalább említsem könyvtárunk helyzetét az egyetemi hallgatósággal és közönséggel szemben, tekintve a nem csekély számú és éppen nem igazságos támadásokat, melyek időnkint a hírlapokban olvashatók. Az olvasóteremre s általában a könyvtárra vonatkozó főbb megjegyzések a következők: az olvasóterem nem elég nagy, azért a hallgatóságnak várnia kell, hogy bejuthasson, nincs benne elég könyv s a belső teremből való kihozásra sokáig, esetleg egy napig is kell várni, a kiszolgálás nem elég gyors és az olvasóterem nincs elég ideig nyitva, a katalógus nyomtatott köteteinek átnézése sok időt vesz igénybe, nem kap mindenki elég szabadon ki könyvet. Ezekre a válasz a következő: Az olvasóteremben volt 102 hely eredetileg; ezeket már évek óta 124-re szaporítottam; több helyet csinálni nem lehet, hacsak minden munkásságot meggátolni nem akarunk, s az a megjegyzés, a melyet egy támadásban olvasni lehetett, hogy célszerű berendezéssel ugyane teremben 600 hely is volna létesíthető, komolyan nem vehető. Emellett azonban igaz az, hogy az olvasóterem kicsiny, mert mikor az épület megnyílt 1876-ban, volt 2532 hallgató s az 1902/3-ik év I. felében volt 6277 hallgató; tehát az egyetem ily növekedéséhez az olvasóterem nem épült és még kevésbé volt ilyennek tervezve, mikor a hallgatók száma 2200 körül volt. E bajon tehát csak új olvasóteremmel, esetleg termekkel lehet segíteni, melyeknek körülbelől 5—600 olvasót kellene együtt befogadniok; valamint csak a könyvtáráépület kibővítése fog a könyvtár összes egyéb bajain is segíthetni; mert az egész épület ma már szűk. Ugyanezek az olvasótermek fognak segíteni a panaszok többi részén is; mert akkor szakszerűen fog lehetni a termeket berendezni s a közönség gyorsabban jut nagymennyiségű könyv használatához. Viszont szükséges volna egy olvasótermet a tudományos kutatóknak berendezni, akik egyszerre számos könyvet óhajtanak használni; mert noha most is kikaphat bárki több könyvet is egyszerre, a komoly munkában már csak a hely szűke, a szomszéd olvasó tulságos közelsége is meggátolja a dolgozót. Abban, hogy valaki nem elég gyorsan jut a kért könyvhöz, a könyvtár több módon próbált segíteni. Így első sorban is azzal, hogy megnyitotta a kutatók számára a hivatali helyiséget és főleg azzal, hogy újabban legalább senkit, aki ide fordult, el nem utasított anélkül, hogy segíteni rajta ne próbált volna; de a legfőbb nehézség oka ebben is a könyvtár helyisége. Ugyanis egy-

egy könyv kihozatala egész kis utazással jár, 8—10 perczet vesz igénybe, holott 2—3 percznél nem volna szabad több időbe kerülnie; de ezen gyökeresen segíteni csak egy teljesen korszerű s e célra berendezett épülettel lehetne, mely éppen ezeknek az igényeknek volna megfelelő; azonban ha az épület kibővítése szakszerű irányban fog történni, a bajon már csak az is segíteni fog.

De való az is, hogy bizonyos igények kielégíthetetlenek lesznek jövőre is. Első sorban is mindig lesznek, akik a nyitvatartás idejével elégedetlenek maradnak. Jelenleg a könyvtár nagy olvasóterme nyitva van 9—12-ig és d. u. 3—8-ig; a hivatal s a hírlapok és folyóiratok helyisége 9—2-ig és 3—6-ig; tehát minden helyiség 8 óra hosszat. A tapasztalás azt mutatja, hogy 12—2-ig és estve 8 után nálunk senki vagy igen kevesen keresik és keresnék fel a könyvtárt, tehát 8—9-ig és 2—3-ig volna az a két óra, melyet még hozzá lehetne a mostaniakhoz adni, a mit lehetne is, hiszen lehetne még többet is. ez csak személyzetkérdés; azonban ekkor is volnának bizonyára olyanok, kik estve 8 után vagy reggel 8 előtt óhajtanának valamit sürgősen keresni.

Éppen így lehetetlen lesz a czimtárak kérdésében is a vára-kozást mindenben kielégíteni. Jelenleg az egyetemi könyvtárnak van általános betűrendes czédula és betűrendes czédula-szakeczimtára, a külön czimtárakon kívül. Emellett a szakeczimtári gyarapodást, 1877 óta, a könyvtár kiadja évenként; ki van adva az egész kéziratár és kodexek czimtára is. Már most igaz az, hogy aki a könyvtár szakeczim-tárait át akarja tanulmányozni, annak 1877 óta az összes köteteket át kell néznie; de erre más mód nincs és nem is lehet; hiszen mindenütt csak évi gyarapodást nyomtatnak ki, maga a német és francia könyvpiacz is, melyek a legjobb évi czimtárakat készítik, ilyeket adnak s a több évet összefoglaló kötetek csak számos évvel utóbb jelennek meg. De a ki még annyi tanulmányra is sajnálja idejét, hogy 20—25 kötet-nek az öt érdeklő részét legfőlebb egy órai munkával áttanulja, az csak azt bizonyítja be, hogy komoly tudományos célja nincsen. Mert minden pl. 10 évfolyamról újra összesített gyűjtő czimtárt nyomtatni ki, s az eddigiekről összefoglalva ugyanazt tenni lehetne s valami nagy munka nem is volna; de rendkívül költséges volna miatt tudunk-al sehol sem tettek vele próbát. Egyébiránt e hiányon is úgy segítetttem, hogy az eddig megjelent nyomtatott czimjegyzékekből szakok szerint kötettem be öt példányt az olvasóterem számára. E nyomtatott czimjegyzékek így is nagy pénzbe kerülnek s a költ-séggel hasznuk arányban alig áll; mert aki tudományyal akar fog-lalkozni, szakja irodalmát úgyis máshonnan, másképpen kell összeál-litnia s a könyvtárba csak azért megy, hogy megtudja, mi van meg belőle, amit nyomtatott czimjegyzék nélkül is könnyen megtudhat. Ezért is ennek tudatában sem a British Museum, sem újabban a Bibliothèque Nationale nem szak-, csak betűrendes czimtáraikat nyom-

tatták ki, sőt a szakberendezés iránti régi törekvés és követelés is apadóban van.

Az, a ki maga nem tudja a könyvtárban mit kell keresnie, hanem ezt a könyvtártól kívánja megkérdezni: az lehetetlen feladatot kíván és ahol a közönség kezén betürendes czimtár van, ez csak arra való, hogy kiki maga keresi ki a könyvet és így a hivatalnokokon könnyít vele; de természetesen minden esetben tudnia kell, hogy mit akar keresni. Ezen segítni, a közönséget szakszerű felvilágosítással ellátni csak egy mód volna megközelítőleg, az, ha minden tudományszakra külön-külön hivatalnok állna a közönség rendelkezésére. Ekkor bemehetne a tájékozatlan kutatni akaró s szólhatna így: én ezzel és ezzel akarok foglalkozni, kérek utasítást és könyveket. Ámde még ez is csak általános tájékoztatásra vonatkozhatik; mert ma a külön szakkérdések a legrészletesebb szakismeretekben oly tájékozást kívánnak, hogy oly hivatalnok, aki mindenben a tudományos kutatni akarónak rendelkezésére állhasson és segíthessen, teljes lehetetlen. Eszerint olyat állítani, hogy mert ily szaktájékoztatást nem mindenben nyerhetni a könyvtárban és ez már számos tudományos generációt tönkretett, a mint ezt valaki írta, könyvtárunkat is bele-sorolva, kevés lelkiismeretességre mutat.

Arra nézve, hogy nem mindenki kap elég szabadon ki könyvet, ebben van valami igaz; de egyfelől éppen alólírt tette bele az új szabályzatba, hogy indexe letevése mellett bármely egyetemi hallgató vihessen haza is könyvet s ha ezt nem oly arányban teszik, mint tehetnék, nem a szabály az oka; másfelől pedig, aki nálunk valaha könyvtárt kezelt, tudhatja, hogy a mi közönségünk egy rész, mily nehézkes, sőt megbízhatatlan a könyvek visszaszolgáltatásában. Ha tudnák az illető panaszkodók, hogy olykor tíz megintésre és házhöz küldésre is szükség van, míg a kivett könyvet vissza lehet kapni s néha még így sem sikerül: azok talán jobban megválogatnák a panasz és vád szavait. Hiszen könnyebb valamit megadni, mint megtagadni. És ha tanuik volnának az illetők, hogy a legtartósabb kötésekkel ellátott művek alig félév alatt milyekké válnak az olvasóteremben a használat következtében, talán kiméletesebbek volnának vádjaikban. Nekünk még nagyon sokat kell haladnunk a közvagyon kimélésében s e tekintetben Németországra való minden hivatkozás korai. Olvasni kell csak a műegyetem rector magnificusa szavait, melyekben arról a szükséges intézkedésről emlékszik meg 1902/3-iki beszámolójában, hogy a könyvtár látogatására nézve arczképes igazolványokat kellett behozni. Amint tehát a fentebbiekben kifejtettem, a bajokon és panaszokon még egy esetleg pár olvasóteremmel, az épület szakszerű kibővítésével lehet és kell segíteni s ezzel az indokolt bajok megszűnnének; az indokolatlanokon segíteni nem szükséges. Természetes az is, hogy e panaszok legtöbbször könyvtárunkat érik. Ennek főoka az, hogy ezt használják nemcsak legtöbben, hanem

többen, mint összes nyilvános könyvtárunkat együttvéve. A kinek nagyobb mennyiségű, szakszerűbb könyvgyűjtemény kell, az többnyire könyvtárunkat keresi fel és kell fölkeresnie. Ebből azonban természetesen következik, hogy könyvtárunkban kell oly helyzetet létrehozni, hogy a jogos igényeket ki lehessen elégíteni úgy, mint a fentebbiekben körvonaloztam.

Könyvtárunk személyzetének ügyeiben a következő változások történtek:

1. A könyvtár-őrök és tisztok magasabb korpótléka a könyvtári szervezeti szabályzat módosított 8. §-a alapján folyósított 36.306/902. vkm. sz. a. 2. Dr. Máté Sándor, első ór 45.154/902 vkm. sz. alatt a VII. fiz. oszt. első fokozatába lépett elő; magasabb négy korpótléka fejében 1600 korona utalványoztatott ki 54.532. vkm. sz. a.; végül az ötödik korpótléka is folyósítatott 64.935/902. vkm. sz. a. 3. Dedek Crescens Lajos I. oszt. tisztnek ő Felsége legkegyelmesebben a könyvtárőri czimet és jelleget adományozta 85.114/902. vkm. sz. a. 4. Dr. Dézsi Lajos II. oszt. tiszt a IX. fiz. oszt. első fokozatába lépett elő 8.649/902. vkm. sz. a. 6. Tetzl Lőrincz, III. oszt. tiszt a X. fiz. oszt. első fokozatába lépett elő 16.115/902. vkm. sz. alatt.

A szolgaszemélyzetben a következő változások történtek:

a) A múlt évben elhunyt Misell Jakab szolga helyébe 3.466/901 —2. rectori szám alatt Pintér József neveztetett ki egyelőre egyévi probaidőre. A kinevezés 20.958/902. vkm. sz. a. megerősített; b) Deim István kapus 4771/901—2. rectori szám alatt az altisztek második fizetési fokozatába lépett elő, mely előléptetés 43.350/932 vkm. sz. a. megerősített; c) a ruhatári napszámos díjazására 1902. évi július és augusztus hónapokra 2 korona napidíj utalványoztatott 44.150 vkm. sz. a.

A könyvtár bevételei tettek 1902-ben 29.000 koronát az állami átalányból, továbbá egyéb bevételekből (pénztármaradvány 1901-ből, időközi kamatok, beiratási és könyvtárilleték) 10.165 korona 37 fillért, összesen 39.165 korona 37 fillért. Ez összeg részben a fennálló kötelezettségek törlesztésére, nagyobb részben pedig új beszerzésekre fordított. A lefolyt évben könyvtárunk vétel útján szaporodott 2983 kötettel, ajándék útján 1663 kötettel és füzettel. E rendes évi gyarapodás tehát összesen 4646 kötetet tesz. Ehhez járul a Dr. Horváth Dezső kir. táblai bíró özvegye által ajándékozott könyvtár 168 kötettel, Dr. Elischer Adolf fővárosi orvos úr adománya 187 kötettel s végül a Budapesten főnállott Francziakör (Cercle Français reánk maradt könyvtára 510 kötetben. Ezekkel együtt az 1902. évi gyarapodás 5511 kötet.

Könyveket ajándékoztak: a) Hatóságok, intézetek, testületek és szerkesztőségek. M. Orsz. Képviselőház, M. kir. kormány. Cs. és kir. közös kormány, Amerika Egyesült Államok kormánya, Argentí-

nia köztársaság kormánya, francia, indiai, mexikoi, olasz, orosz, osztrák és román kormányoktól, továbbá az alsó-ausztriai, bosznia, cseh, dalmátiai, felső-ausztriai, galicziai és morvaországi tartományi kormányoktól; Fehér, Hunyad, Szabolcs és Szilágy vármegyéktől; Budapest székesfőváros, Kolozsvár, Ogulin, Senj, Sepsi-Sz.-György, Temesvár, Varasd, Vukovár, Zágráb, Zimony városoktól és Péczel községtől, továbbá: Boston, Buenos Ayres, Mexiko és Rosario de Santa Fé városoktól, M. kir. állami számvevőszéktől, Budapest székesfővárosi m. kir. állami rendőrség főkapitányától, Cs. és kir. hadilevéltártól, M. kir. államnyomdától, M. kir. államvasutak igazgatóságától, M. kir. központi statiszt. hivataltól, Budapest székesfőváros statiszt. hivatalától, K. u. k. statistische Central-Commission-tól, osztrák statiszt. hivataltól; Esztergomi és kalocsai érseki egyházmegyéktől, Magyar cisztercita-rendtől, M. Tud. Akadémiától, Académie royale de Belgique-től, Reale accademia dei Lincei-től, Budapesti és miskolci keresk. és iparkamráktól, Aradi első takarékpénztártól; Múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége, Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsa. M. Nemzeti Múzeum, Székely Nemzeti Múzeum (Sepsi-Szt.-György), Nagybányai Múzeum-Egylet, Honti Múzeum, Orsz. képtár, Bács-Bodrog vm. történelmi társulat, Nagyvárad Szigligeti-Társaság, Franklin-társulat, Izr. irod. társulat, Magyar jogászegylet, Orsz. magy. gazdasági egyesület, Magyar mérnök és építész-egylet, Szent-István-Társulat, Szent-Imre önképző-egylet, M. kir. földtani intézet, Meteorologiai és földmágnességi m. kir. közp. intézet, Természettud.-Társulat, Haynald-Observatorium (Kalocsa), Budapesti egyetemi növénykert, Magyar Aëro-Club, »Csak szorosan« egylet, Budapesti nemzetközi gyermekvédő congressus, Stefánia-gyermekekórház, Budapesti tud.-egyetemi orvostan-hallgatók segély-egylete; továbbá: U. S. Department of Agriculture, Commission impériale de Russie à l'Exposition universelle de Paris 1900, Verein für siebenbürg. Landeskunde (Nagy-Szeben), Matica Srpska, Société d'histoire contemporaine (Paris), Central-Bureau der internat. Erdmessung (Berlin), Comité international des poids et mesures (Paris), Association géodésique internationale, Smithsonian Institution, Asiatic Society of Bengal, Geograph. Society America, Société des antiquaires du Nord, Geological Survey of Canada, Pathological Society (London), Norwegivn North-Atlantic Expedition, Cammissioner of Education, John Hopkin's Hospital (Baltimore), Verband oesterreich. Gastwirte und Gasthofbesitzer. — A könyvtárak közül: Bibliothèque de Besançon, John Crerar Library (Chicago), Frankfurti városi könyvtár, Müncheni bajor kir. udvari és államkönyvtár, Stockholmi egyetemi könyvtár, Strassburgi császári és egyetemi könyvtár. — A szerkesztőségek közül a következők: Alkotmány, Aradi Közlöny, Néppárti Ujság, Pester Lloyd, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Veszprém vármegye, Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok, Ország Világ, Kakas Márton, Borsszem Jankó, Üstökös, Bolond Istók, Budapesti Közlöny, Orsz. Törvénytar,

Jogtud. Közlöny, Büntetőjog Tára, Orsz. középiskolai Tanáregyesületi Közlöny, Archaeologiai Értesítő, Erdélyi Múzeum, Turul, Magyar Nyelvőr, Corvina, Magyar Szemle, Politikai Szemle, Magyar Zsidó Szemle, Magyar Sion, Magyar Orvosi Archivum, Gyógyászat, Gyógyszerészeti Hetilap, Gyógyszerészeti Közlöny, Zenelap, Zenevilág, Magyar Ipar, Magyar Iparművészet, Technologiai Lapok, Magyar Nemzetgazda, Religio-Vallás; továbbá számos fővárosi és vidéki politikai, tudományos és szépirodalmi lap részéről érkezett tiszteletpéldány. A külföldi szerkesztőségek közül: Aarboger, Bollettino delle pubblicazioni Italiane, Chronique de France, Leopoldina (Halle a/S), Salesianische Nachrichten (Turin), Wiener Zahnärztliche Monatsschrift. — *b)* A magyar egyetemek és felsőbb tanintézetek közül: Budapesti egyetem, Budapesti egyetem rectori hivatala, Budapesti egyetem bölcsészeti kara, Kolozsvári egyetem, Egeri érseki jogliceum, Kecskeméti ev. ref. jogakadémia, M. kir. állatorvosi főiskola, Pozsonyi állami tanító-képző, Brassói ev. gymnasium. Azonkívül a beérkezett 217 drb iskolai értesítő egy részét közvetlenül az illető intézetek küldték be, másik részét a nyom. vallás- és közokt. m. kir. miniszterium útján kapta a könyvtár. — *c)* A külföldi egyetemek közül; Athen, Basel, Bern, Bonn, Catania, Coimbra, Edinburgh, Greifswald, Grenoble, Halle-Wittenberg, Harvard University, John Hopkins University, Jassy, Jurjev (Dorpat), Kopenhága, Königsberg, Krakó, Lausanne, Lyon, Marburg, Montpellier, Odessa, Páris. Scuola super. di agricoltura in Portici, Prága, Princeton University (New-Jersey), Toulouse, Tübingen, Utrecht, Wien. — *d)* A magánosok közül: Ábrányiné Katona Klementin (Budapest), Amberg Emil (New-York), Gr. Apponyi Sándor (Lengyel), Dr. Árkövy József egyet. tanár (Budapest), Balch Edwin Swift (Philadelphia), Almási Balogh Lóránd (Budapest), Dr. Baranyai Béla (Pécs), Berendy, Bihar Jenő Budapest, Bubits Zsigmond püspök (Kassa), Cantacusino G. Gr. (Bukarest), Chélu Bey, Czeizel Gábor (Nyitra), Dévay József, Dr. Dézsi Lajos (Budapest), Ifj. Entz Géza (Budapest), Fejér Ipoly főapát (Panonhalma), Dr. Ferenczi Zoltán egyetemi könyvtárigazgató (Budapest), Dr. Ferenczy Árpád (Budapest), Fest Aladár (Fiume), Fülöp Jenő tanárjelölt (Budapest), Gassner (Besztercze), Gielkens Émile (Hasselt, Belgique), Goppelsroeder Friedr. (Basel), Gronau K. Th. E. (Hagen i. W.), Gulyás Pál (Budapest), Hajnóczy R. József (Lőcse), Dr. Hegedüs István egyetemi tanár (Budapest), Horton-Smith (London), Dr. Horváth Ödön (Eperjes), Dr. Huszár Vilmos (Budapest), Illésy János (Budapest), Jorga Nic. egyetemi tanár (Bukarest), Jusinus (Budapest), Kadlec Kar. (Prága), Kalecsinszky Sándor (Budapest), Károly János kanonok (Székesfehérvár), Koller János (Arad), Koncz József (M.-Vásárhely), Dr. Kováts Gyula egyet. tanár (Budapest), Dr. Körösy József (Budapest), Dr. Kunz Jenő (Kolozsvár), Láng Nándor (Budapest), Lippich Elek (Budapest), Löw Immanuel (Szeged), Lunstedt (Stockholm), Mac Donald Arthur (Washing-

ton), Máday Adolf, Márffy Ede (Budapest), Dr. Márki Sándor (Kolozs-vár), Dr. Máté Sándor (Budapest), Merck E. (Darmstadt), Meyer Chr. Staats-Archivar (München), Mieck P. (Berlin), Mira G. M. (Palermo), Moese Gusztáv (Brassó), Mommsen Theodor (Berlin), Mutze Oswald, Nagy Lajos (Kolozs-vár), Nagy László (Budapest), Némäti Kálmán (Budapest), Niesen Max v. (Wiesbaden), Pálffy Gyula (Budapest), Pálfi Márton (Kolozs-vár), Dr. Papp Dezső (Budapest), Pertl András (Budapest), Pongrácz Elemér szerkesztő (Ipoly-ság), Praun Joh. (München), Reinhard J., Révész Géza, Réz Mihály (Budapest), Rieger Wilh. (Graz), Robinson Charles Alex. (Princeton), Schatz Dezső, Schlesinger F., Schmall Lajos (Budapest), Seemann kiadó (Leipzig & Berlin), Sennowitz Adolf (Budapest), Soulsby Basil (London), Stjenberg Nils, Szabó József (Arad), Szalay László (Budapest), Szemere Miklós (Budapest), Téglás Gábor (Déva), Dr. Than Károly egyetemi tanár, Tihanyi Mór, Tóth Mike (Kalocsa), Turchanyi Elemér szerkesztő, Vadász Imre (Budapest), Vajda Ödön zirczi apát, Dr. Vécsei Tamás egyetemi tanár, Villa Pietro őrnagy (Trieszt), Vusio E. M. (Wien), Dr. Walter Gyula (Budapest), Welcker Adair (San-Francisco), Welwart Béla (Budapest), Wiklund K. B. (Upsala), Zarándy Á. Gáspár (Budapest), Zimmert K. (Nikolsburg).

A külföldi könyvtárakkal és tudományos intézetekkel való érintkezéseinkről a következő jegyzék szól: Az admonti Stifts-Bibliothek, Cs. és kir. udvari könyvtár (Wien). Cs. és kir. egyetemi könyvtár (Wien). Cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár (Wien). Berlini kir. könyvtár. Czernowitzi egyetemi könyvtár. Frankfurti Rothschild-könyvtár. Göttingeni egyetemi könyvtár. Gráci egyetemi könyvtár. Hallei egyetemi könyvtár. Krakói Jagello-egyetemi könyvtár. Lembergi egyetemi könyvtár. Lipcsei egyetemi könyvtár. Müncheni b. kir. udvari és államkönyvtár. Müncheni egyetemi könyvtár. Strassburgi csász. egyetemi és orsz. könyvtár.

I. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár köz-olvasótermét látogatók foglalkozási ág szerinti kimutatása az 1902. évben.

	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Szeptember	Október	November	December	Összesen
Jog- és államtud. hallgató	87	65	29	32	18	4	658	464	131	55	1543
Orvostanhallgató	15	15	10	2	1	—	135	53	26	7	264
Bölcészethallgató	30	36	17	5	10	3	462	206	64	21	854
Gyógyszerészhallgató	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	3
Hittanhallgató	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	6
Műegyetemi hallgató	19	10	8	2	2	1	65	63	29	17	216
Közép- és szakisk. tanuló	—	—	2	—	—	—	27	65	5	1	100
Állatorvostanhallgató	1	—	—	—	—	—	7	7	1	—	16
Jog- és államtud. szigorló	2	4	—	1	1	2	21	4	—	6	41
Orvostani szigorló	—	—	—	1	—	—	3	3	—	—	7
Bölcészeti szigorló	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ügyvédjelölt és joggya- kornok	9	4	8	7	1	8	44	23	17	5	126
Tanár- és tanítójelölt	2	2	1	1	—	2	8	1	2	2	21
Magánzó	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Hivatalnok	4	2	6	5	4	5	16	24	8	5	79
Hírlapíró és író	—	1	—	—	—	1	1	2	1	—	6
Tanár és tanító	2	2	1	2	3	1	6	7	6	2	32
Ügyvéd	1	2	3	2	3	2	2	3	2	2	22
Orvos	1	—	1	1	—	—	1	2	4	—	10
Lelkész	1	1	—	1	1	—	—	—	—	—	4
Katonatiszt	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Kereskedő	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2
Mérnök	3	2	—	—	—	1	2	2	3	1	14
Művész	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vegyész	—	—	—	—	—	—	—	6	1	—	7
Műiparos	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Gazdász	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Közigazg. tanf. hallg.	—	5	1	—	—	—	—	—	—	—	6
Gyógyszerész	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Állatorvos	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	177	151	87	66	45	31	1462	938	300	127	3384

A 3384 látogatási jogosultsággal bíró olvasó 63,422 ízben vette igénybe az olvasótermet és itt 67,551 művet használt. Az erre vonatkozó részletes kimutatás a II. táblázatban foglaltatik.

II. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár köz-olvasótermének forgalma
az 1902. évben.

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A. Hitstudom.	B. Jogtudom.	C. Államtud.	D. Orvostud.	E. Mathem. és term.-tud.	F. Bölcsészet- és nevel.-tud.	G. Történelmi és földr.-tud.	H. Nyelvészet és irodalom	I. Egyet. encycl. és vegyesek	
Január	6200	22	2261	825	888	637	141	560	899	504	6737
Február ...	7750	15	3349	1023	827	566	174	635	1143	563	8295
Márczius ...	5860	16	2358	762	646	436	163	443	747	438	6009
Április	6365	10	3131	956	595	388	162	494	724	427	6887
Május	5610	11	2784	800	606	434	154	505	446	289	6029
Június	2187	2	1032	361	158	213	51	197	213	155	2382
Szeptember	3570	10	1313	308	396	532	131	459	485	268	3902
Október ...	9428	17	3895	1118	786	1016	221	1138	1311	487	9989
November	9513	11	4077	995	1047	783	287	1074	1238	408	9920
Deczember	6939	8	2805	749	790	722	264	786	837	440	7401
Összesen ...	63422	122	28005	7897	6739	5727	1748	6291	7043	3979	67551

Az olvasóterem július és augusztus hóban zárva volt.

III. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár tanári dolgozó- és folyóirati
termében a használati forgalom az 1902. évben.

Hónap	Az olvasók száma	A használt művek szakok szerint												A használt művek száma	
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	Újszemély	Folyóirat	Kézirat		Vegyes
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Mathematika és term.-tudom.	Biol. élet- és nevelés-tud.	Történelem és földrajz	Nyelvészet és nyelvtudom.	Egyetemes encycl.					
Január ...	239	16	36	23	8	13	122	54	79	14	—	262	—	—	627
Február ...	264	8	27	14	18	6	93	62	56	—	—	301	—	—	585
Márczius ...	192	10	33	39	5	31	5	29	2	57	—	167	—	—	378
Április ...	361	18	35	9	8	6	49	38	15	13	3	313	—	—	509
Május ...	254	19	29	16	22	12	66	23	28	28	2	304	—	—	549
Június ...	161	6	17	12	6	5	44	35	17	7	1	188	1	—	339
Július ...	35	5	9	1	1	1	—	11	6	—	—	112	—	—	146
Augusztus	11	4	1	5	1	—	—	4	3	3	—	28	—	—	49
Szeptemb.	182	3	28	14	2	10	10	13	—	26	—	116	—	—	222
Október ...	338	21	21	21	10	11	23	31	18	19	3	195	—	—	375
November	352	17	36	21	12	10	52	37	44	14	5	351	—	—	599
Deczember	245	10	30	20	13	3	58	24	70	9	1	228	—	—	446
Összesen ...	2434	137	302	195	106	108	522	361	338	190	17	2565	1	—	4842

IV. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár könyvkölcsönzési forgalma
az 1902. évben.

H ó n a p	A kölsönzők száma	A kölcsön- vett művek száma
Január	695	1008
Február	681	1032
Márczius	550	739
Április	571	877
Május	540	762
Június	402	548
Július	82	119
Augusztus	36	48
Szeptember	327	560
Október	593	942
November	485	824
Deczember	569	907
Összeg	5531	8361

SZAKIRODALOM.

Hungarica. *Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. Gyűjtötte és leírta gróf Apponyi Sándor. II. kötet. XVII. és XVIII. század (1720-ig).* Budapest, (1902. Franklin-társulat-nyomdája.) 8-rét 4, 423 lap.

Gróf Apponyi Sándor nagyjelentőségű bibliographiai munkájának¹ második, befejező kötete az 1601-től 1720-ig terjedő időközben megjelent 881 darab magyar-vonatkozású külföldi nyomtatvány könyvészeti leírását tartalmazza, egészen az első kötet részletező modorában. E, sokszor egész kis értekezésekké szélesedő, leírások tudvalevőleg nemcsak a nyomtatványok minden lapjára kiterjedő, minutiosus gonddal készült bibliographiai ismertetések, hanem a tartalom belértékére is kiterjeszkedő, kritikai fejtegetések. Innen van, hogy gróf Apponyi Sándor munkája nélkülözhetetlen segédeszköze minden történésznek, a ki a felölelt korszak eseményeinek külföldi visszhangját, főbb alakjainak egykorú arcképét és jellemzését nélkülözni nem akarja.

A tárgyalt időköznek megfelelően, a felsorolt nyomtatványok zöme a török elleni háborúk változatos eseményeit s a *Habsburgokkal* folytatott nemzeti küzdelmek egyes phasisait tárgyalja. — Hogy a magyarországi viszonyok e korban Európaszerte mennyire az érdeklődés homlokterében állottak, azt megkapó közvetlenséggel szemlélteti Apponyi gróf munkája; a nemzetesebb hadi tények, kimagaslóbb történeti személyiségek a vaskos, sokszor több kötetes munkákon kívül, a röpiratok s kezdetleges újságok egész özönét idézték néha elő, melyek a nemzetközi latin mellett, Nyugateurópa minden nevezetesebb idiomáján: angolul, hollandul, spanyolul, de főleg francziául, németül és olaszul tárgyalják a honi eseményeket.

Buda 1684-iki sikertelen ostromáról például gróf Apponyi gyűjteményében négy német, két holland, két olasz, egy francia

¹ Az első kötet ismertetését I. Magyar Könyvszemle 1900. évf. 210—214. lapjain.

s egy angol tudósítás található; egy 1685-iki lipcei nyomtatványa pedig »*Das Zeitläufftige Kriegs-Spiel christlicher und unchristl. Potentaten; oder curioses Staats-Gespräch von dem groszen Kriegs-Spiel der ieszigen Welt*« czímen érdekes dialogban fejtegeti az ostrom kudarcának okait. Az 1686-iki diadal persze még bővebben termette a majd történeti hűségre törekvő, majd a nép szája ize szerint összeférczelt tudósításokat. prózában és versekben írt panegyriseket, ódákat és szonetteket. Főleg az olaszok musáját ihlette meg ez, az egész kereszténységre döntő fontosságú esemény. *Barberio, Buonini, Cenni, Reitani, Tuoni, Maietto, Messerini, Pazzaglia* ünnepelte hol epikus stanzákban, hol mesterkélt szonettekben vagy dagályos ódáiban a nagy győzedelmet és hőseit. Sőt egy hollandus, *Jan Palenstein* Buda anders Offen czímen négyfelvonásos színművet követett el, melynek cselekménye Budán és környékén történik s szeptember 2-án reggel indul meg és 3-án végződik. A szomorújáték személyei: a Lotharingiai herczeg, a bajor választófejedelem, Schooing tábornok, »der jonge Straux«, trombitás, angyal, azután két pasa, a janicsárok agája, Zareyse és Zsófia nevű török nők, zsidóasszonyok, katonák stb. stb. — Az ilyféle alkalmi költeményeket is ideszámítva, Buda visszavételéről Apponyi gróf gyűjteményében összesen 72, részben 3—4 oldalas ujság, máskor meg 400—500 lapos értekezés található. Ezek közül az oroszánrészt, 39 darab Olaszországra esik, míg a németektől csupán tizenkettőt, a francziáktól hetet, a hollandoktól hatot, latin nyelven négyet, spanyolul és angolul kettőt-kettőt, találunk e gazdag sorozatban.

A többi fontosabb positiók sorsa hasonlóan kiterjedt érdeklődést keltett; habár a kiadványok száma korántsem éri el Buda visszavételét tárgyaló iratokét. Így Érsekujvár elestéről (1663) csupán tizenkét, visszahódításáról (1685) pedig — a mikor tudvalevőleg Nápolyban, Nürnbergben, Habsburgban, Bruxellesben s még számos más helyen is öröm és hálaadó ünnepeket rendeztek — tíz relatio van e jegyzékben felsorolva. Esztergom felszabadulását, a párkányi híres ütközet folytán, mintegy tizenhat, jobbára olasz és német nyelvű tudósítás képviseli *Apponyi* gróf könyvtárában. Stb. stb.

E hadi tudósításoknál feltűnő a francia nyelvű relatióknak viszonylag csekély száma, a mi a francia udvarnál *Richelieu* óta hagyományos törökbarát, helyesebben *Habsburg* ellenes politikának tulajdonítható. E tekintetben érdekes az 1683-ban Kölnben megjelent pamphlet: »*Entretiens dans le Royaume des Tenebres sur les affaires du temps entre Mahomet et Mr Colbert*«, mely Franciaország törökbarát politikájának csipős szatírája.

Annál inkább érdeklődött a francia közönség a magyarok

nemzeti küzdelmei iránt, melyeket tudvalevőleg XIV. Lajos is pártfogolt. *Vanel* három-, illetve hatkötetes munkájából: *Histoire des troubles de Hongrie* három kiadás is található *Apponyi* gróf könyvtárában. E munkát *Don Alvero Bernaldo de Quiros*, leg-alább részben, spanyolra, *Francesco Coli Luchese* pedig olaszra is lefordította. Maga *Tököly Imre* állandó érdeklődés tárgya. Ennek érdekes bizonyítéka, hogy *Prechac* történeti novellája. *Le Comte Tekely*, egyazon, 1686. évben két kiadást is ért. E mellett számos ellentétes irányzatú pamphlet s egy 1793-ban, majd kibővítve 1794-ben Kölnben megjelent részletesebb életrajz foglalkozik vele, mely utóbbit *Jean Le Clerc*nek tulajdonítanak. E munkának francia irodalomtörténeti jelentősége is van, a mennyiben *Lacroix* szerint *Pixérécourt*, a »boulevard *Shakspeare*«-je, a mint gúnyosan nevezték, »*Tekeli ou le Siège de Montgatz*« (Munkács) című háromfelvonásos melodrájának tárgyát innen merítette. E drámát a forradalom XII. évében játszották először a párisi Ambigu színházban s 35 év alatt vagy 500-szor adták elő. — Érdekes továbbá, hogy *Tököly* említett életrajzát még 1693-ban egy szenvedélyes *Orangeman* angolra is lefordította, hogy elriasztó például szolgáljon a Stuart-pártiaknak.

Tököly népszerűségével versenyez *Rákóczi Ferenczé*, a kinek 1707-ben Párisban *Claude Cellier*-nél kiadott életrajzát, az után-nyomást tiltó privilegium daczára, több ízben jogtalanul kiadták. E jogtalan utánnyomatok közt van egy 1707-ki »kassai« lenyomat is, melyet Szabó, talán otromba kiállításáért, tényleges hazai nyomtatványnak tart, míg *Apponyi* gróf *Weller* nyomán franciaországi vagy hollandi zugnyomda termékének tekinti.

Külön categoriába foglalhatjuk a XVII. századi útleírásokat, melyekből nem egy érdekes adathoz jutunk hazánk beléle-tére, kulturális állapotára vonatkozólag. E tekintetben különösen becses *Jean Le Laboureur*-nek 1647-ben megjelent *Relation du Voyage de la Roynie de Pologne et du Retour de Mme la Mare-schalle de Guébriant* cz. munkája, mely figyelmes szemlélő műve s az országról, népéről, szokásairól alaposabban tájékoztat, mint nem egy ma élő honfitársa. A birtokosokról, családi viszonyokról, régészeti emlékekről mindig pontos és beható tudósításokat nyújt s érdekesen írja le a hivatalos közegek, meg a nép viselkedését az utazókkal szemben. De a munka legfontosabb részei *Wesselényi* és *Széchy Mária* szerelmi története s egy a magyar politikai viszonyokat tárgyaló fejtegetés, melyben *Apponyi* gróf *Wesselényi* nézeteinek visszhangját véli felismerni. — Egy másik, szintén becses útleírás *Edward Brown*-nak 1673-ban Londonban nap-világot látott. *A brief Account of some travels in Hungary, Servia, Bulgaria etc.* című munkája, melynek főként a magyar bányavárosokat ismertető harmincz lapja érdekes. »Brown — írja

gróf *Apponyi* — finom, jóakaró megfigyelő volt, érdeklődött a régiségek iránt is és örül, ha egy feliratot közölhet. » Munkája, *Apponyi* gróf lajstroma szerint, 1674-ben *Mignard* remek cím-lapjával francziául, 1696-ban pedig hollandi nyelven is megjelent.

Ezekben ismertettük röviden gróf *Apponyi* gazdagtartalmú gyűjteményének történelmi vonatkozásait. Szorosan bibliographiai szempontból szintén nem egy érdekes adalékkal szolgál. Ezek közül csak mintegy találomra említjük *Verancsics: Machinae novae* cz. hely és kelet nélküli kiadását, melyről *Apponyi* gróf *Libri*-vel szemben,¹ a ki a XVI. század vége felé teszi, a 27. táblán látható püspöksüveges *Verancsics*-címer alapján s a szöveg egy passusa nyomán, melyből kitetszik, hogy Kelemen pápa nem ült már a trónon, kimutatja, hogy az a XVII. század elején, közelebbről 1605-ben látott napvilágot. Továbbá megemlítjük a 680. számú 1605-iki német ujságot, mely eddig ismeretlen nyomtatvány *Wolff Halbmeister* bécsi műhelyéből s több olasz nyelvű röpiratot, melyek eddig ismert kiadások alig-alig elütő variánsai, úgy hogy mindezideig kerülték az árgus szemű olasz bibliographusok figyelmét.

Befejezésül megemlítjük, hogy a kiváló munka ugyancsak 125 példányban s egészen a magyar nyelvű kiadás mintaszerű kiállításában német nyelven is megjelent és *Jacques Rosenthal* müncheni antiquarius útján kapható. Miként a magyar nyelvű kiadás, ez is a *Franklin-társulat* finom izlését, gondos munkáját dicséri s a nagymíveltségű magyar bibliofil széleskörű tudása mellett, a magyar nyomdaipar magas színvonalát is hirdeti a külföld előtt.

Dr. Gulyás Pál.

Houlbert C. *Les insectes, ennemis des livres. Leurs mœurs. — Moyens de les détruire.* Paris. 1903. Alphonse Picard et fils. 8°. XXXVIII., 296 l. és 3 melléklet. Ára 7 fr. 50 c.

Az 1900-ki párisi világkiállítás alkalmából megtartott könyvészeti kongresszuson tudvalevőleg behatóan megvitatták a könyvtárak leghatalmasabb ellenségei, a rovarok elleni védekezés kérdését is és elhatározták, hogy két pályadíjat tűznek ki oly tanulmány jutalmazására, mely e kérdést a mai tudományos eszközök birtokában s az eddigi kutatások eredményeinek fölhasználásával a lehető legjobban megoldaná. A pályázatra 23 dolgozat érkezett a bíráló bizottsághoz, melyek közül a címben leírt munka a második (500 frankos) díjat nyerte el s alaposságával, élvezetes, nem természettudósoknak is könnyen érthető előadásával, számos gyakorlatba vágó tanácsával minden könyvtárnok hasznára válik.

¹ *Histoire de mathématiques en Italie* IV. köt. 46. l.

Houlbert könyvét rövid történeti áttekintéssel nyitja meg. E szerint a legrégibb iratok egyike, melyben a könyveket pusztító rovarokról szó van *R. Hooke*-nak a londoni *Royal Society* költségén 1665-ben kinyomatott *Micrographiája*, a hol a *Lepisma domesticáról* van szó. Az első rationalis megfigyelés 1721-ből való s *Frisch* berlini lelkésznek köszönhető. A lipcei *Prediger* pedig 1740 körül egy három kiadást ért munkájában több oly óvó rendszabályról emlékezik meg, melyek, szerinte, elégségesek volnának ahhoz, hogy a köteteket a rovarok fogától megőrizték. 1754-ben a londoni *Gentlemen's Magazine* szintén foglalkozik e kérdéssel s több, jobbra kétes értékű óvintézkedést sorol fel. 1774-ben a göttingai könyvtárt hirtelen ellepték a rovarok, úgy, hogy az ottani akadémia díjat tűzött ki pusztításuk kérdésének legjobb megoldására. E felhívás három tanulmányt eredményezett, melyek az azóta megjelent, elég tekintélyes irodalom kiindulási pontjának tekinthetők. Ez irodalomból szerző a könyvéhez csatolt bibliográfiában 94-et sorol fel, melyek úgy értékre, mint terjedelemre igen különbözők.

A kérdés historikumának vázolása után szerző áttér a könyvtárakra nézve bármely szempontból veszélyes rovarok tüzetes leírására, mindenütt kitérve azokra az eszközökre, melyekkel pusztításuk a legbiztosabban elérhető. Összesen hatvanegy rovar leírását nyújtja, melyek a következőkép oszlanak meg: coleopterák 32 species, orthopterák 4 species, thysanurák 9 species, pseudoneuropterák 6 species, hymenopterák 1 species, lepidopterák 7 species, arachnoideák 2 species. E hatvanegy rovar különböző fejlődési fokozatában s különböző módon ártalmas a könyvtárakra nézve. A legtöbb, mint az anobiidák és dermestidák lárva korukban veszélyesek s faláncságukkal, gyors szaporodásukkal valóságos rémei a könyvespolczoknak. Mások, mint a termeszek és csótányfélék, kifejlett alakjukban végzik a romboló munkájukat. Néhányan, mint az anobiidák s dermestidák a fedeles szárnyúak között, vagy némely molyfajta a pikkelyes szárnyúak rendjéből, kizárólag a kötést támadják; mások, mint főkép a ptinusfélék, a csótányok és termeszek, úgy a kötést, mint a könyv lapjait megtámadják, míg ismét mások, mint a lepismák, psocusok s némely arachnoideák az enyvre és egyéb csirizes anyagra vetik magukat.

Valamennyi rovar közt az anobium paniceum a legveszedelmesebb s egyúttal a legelterjedtebb, úgy, hogy túlzás nélkül állíthatjuk, miszerint a megrongált könyvkötések $\frac{8}{10}$ része nekik tulajdonítható. Hogy pusztítása mily vészes, azt már azon statisztikai adat is bizonyítja, mely szerint egyetlen nőstény peterakásától számított négy generáczióon belül a kifejlődhető rovarok száma 810 ezerre emelkedik! Kártékonyságra és szaporaságra vetekszik

vele a ptinus fur, mely különösen a természetrajzi gyűjteményekben pusztít s innen harapodzik át a szomszédos könyvtárakra.

A mi a rovarok pusztításának módjait illeti, azok négy csoportba sorolhatók, u. m.: 1. mechanikai eljárások, minő a könyvek verése s a rovarok közvetlen föl kutatása; 2. vegyi eljárások, minő az izgató és mérgező anyagok alkalmazása; 3. fizikai eljárások, minő a hőség vagy hideg alkalmazása és 4. élettani eljárások, minő az állati vagy növényi élősdiek alkalmazása.

A mechanikai eljárások közül leghasználhatóbbak a csapdák felállításai, főleg a csótányok ellen, a madárlép alkalmazása, és a forró vízzel való leöntés, utóbbi főként a hangyák ellen. De általában véve megjegyezhetjük, hogy mind e mechanikai eszközök hatása lassú és korlátolt s csakis ott alkalmazandó, a hol egyéb mód nem áll rendelkezésünkre.

Még nagyobb nehézségbe ütközik a fizikai eszközök alkalmazása, minő a fagy és a gőz; amaz csupán az északi klíma alatt válik igazán hatásossá, emez meg nedvességgel jár, a mitől pedig ép úgy kell óvnunk a könyvtárakat, akár a rovaroktól.

A legtermészetesebb s leghatásosabb irtási mód volna a biológiai, mikor állati vagy növényi paraziták beoltásával küzdenénk a kártékony rovarok ellen; itt csak az a baj, hogy e biológiai hatásokról mindeddig nincsenek föltétlen megbízható ismereteink s az anobiidák vagy ptinidák ellen alig alkalmazhatók sikerrel.

Hátra van tehát, mint leghatásosabb s leginkább alkalmazható eszköz a kémia, melynek főbb eljárásait a következőkben ismertetjük:

A kémia nyújtotta subsztanciák halmazállapotukat tekintve háromfélék: szilárdak, cseppfolyósak és légneműek. Hatásuk szerint így csoportosíthatók: szagosak, fojtósak és izgatók vagy mérgesek.

Az elsők közt főlemlítjük a kámfort, a benzint, terpentinszeszt, dohányfüstöt s illatos füveket. Ezeket úgy alkalmazzák, hogy szövetdarabokat impregnálnak velük s a könyvek szomszédságába helyezik. Ha nagybecsű könyvekről s főként régi, fatáblájú kötésekről van szó, legcélszerűbb cédrusolajat alkalmazni, melynek konzerváló hatását már az ó-korban is jól ismerték. A kötések megőrzésére igen jó még a kakukfűből és levendulából nyert szeszkivonat.

A fojtós szerek közé tartoznak a mérges gázok és gőzök, minők a klór, a kéndioxid, széndiszulfid, benzingőz stb. Valamennyi igen hathatós és főleg a lárvák elölésére alkalmas. A megtámadt könyvek, légmentesen elzárt helyen, legalább is 24 óráig teendők ki e fojtós anyagok valamelyikének s ha kénvegyületet alkalmazunk, úgy előbb a könyv fémes részeit vékony vazelin réteggel kell bevonnunk, nehogy megfeketedjenek.

Végül az izgató és mérges szerek közül, melyek akár poralakban, akár feloldva alkalmazhatók, megemlíti a timsót, a boraxot, borsot, arzénvegyületeket, maró szublimátumot stb.

A leghatásosabb s legczélszerűbb, mert sem a könyv kötése, sem papirosára kártékonyan nem hat, de a lárvákat s kifejlett rovarokat egyaránt elpusztítja a széndiszulfid. A könyveket horganyozott bádoglemezekből készült, légmentesen záródó dobozba tesszük, melynek felső részén a széndiszulfid számára kis tartó van erősítve. A könyveket mintegy 36 óráig hagyjuk a dobozban, a mi elég arra, hogy az összes romboló elemek kipusztítsanak belőlük. A széndiszulfid egyetlen hátránya, hogy gőze mérges és gyúlékony, miért is kezelése sok óvatosságot igényel.

Egyes könyvtárnokok állítása szerint a könyvekre kártékony rovarok elterjedése a modern könyvtárakban, melyek száraz, világos és szellős termekből állanak s melyeknek berendezése jobbára fémből és kemény fából áll, sokkal nehezebb, mint a régi könyvesházakban, melyek jobbára nyirkos, sötét szobákban kaptak helyet s korhadozó, puhafa állványokon porladoznak. Ebben van némi igazság. Csakhogy ez optimisták elfelejtik, hogy viszont a modern könyvgyűjteményeknek is van egy óriási veszelmük s ez a mai papiros minősége. A modern papir nagyrészt farostokból készül, a minek folytán nemcsak hogy könnyen málik, hanem a rovarok és lárvák kész prédája. Azért szerző azt tanácsolja a gyárosoknak, hogy keverjenek a papírpéphez valamely mérges szubsztanciát, minő az arzénsav vagy a szublimát oldat, de csak oly mennyiségben, hogy a papir sejtjeinek kárára ne válják. A bőr megvédésére viszont azt tanácsolja, hogy cserzéséhez tölgyhás helyett krómsókat vagy szumak-kivonatot használjanak a timárok. Végül a könyvkötéshez szükséges enyvét és keményítő csirízt szintén valamely mérges növénykivonattal kell keverni, ha minden oldalról föl akarjuk vértetni könyveinket az apró ellenségek gyilkos támadása ellen.

—s. —l.

A pannonthalmi oklevél hiteléhez.

A *pannonhalmi alapítólevél* kérdéséhez kívánok hozzászólni azon fejtegetés kapcsán, a mely a Könyvszemle utolsó számában a pannonthalmi rendtörténet három kötetét jóakarattal bár, de csak futólagosan ismerteti, s iparkodik igazolni azok véleményét, a kik a pannonthalmi »kiváltságlevelet« hamisnak tartják.

A polemiákról általában nem sokat tartok; mert végük rendesen az, hogy a vitatkozók mindegyike megmarad a maga eredeti álláspontján, az olvasók nagyobb része pedig könnyen megnyugszik az ügyesen hangzó utolsó szó hatása alatt. Még szerencse, ha személyeskedésekbe nem fulad bele az ily vitatko-

zás, a mely azt a fogást sem veti meg, hogy addig-addig kocz-káztatja merész támadásait, míg csak — a hazardjátékoshoz hasonlóan — magának nem biztosítja az utolsó szó sikerét.

Ily hatásokra én nem pályázom, ilyenek ellenében álláspontomat nem is védem. De appellálok azon olvasókra, a kik ráérnek és szeretnek olvasmányaik fölött gondolkozni, s mérlegelni tudják a merész szavak mögött rejlő érvelés súlyát.

A pannonhalmi alapítólevél kérdése eddig így áll. Fejérpatakynak 1878-ban megjelent nagy diplomatikai tanulmánya ma is klasszikus becsű, s alig van állítása, a melyet módosítanunk kellene, és sok bizonyítékából alig egy-két hamis oklevélből vett érvet ejthetünk el. Ezen komoly, rendületlen alapon mondotta ki Pauler azon meggyőződését, hogy Fejérpatak művével a kérdés körülbelül eldőlt, az alapítólevél hitelessége igazolva van teljesen a modern tudomány magaslatán álló eszközökkel. Tizenhárom évvel utóbb Karácsonyi is meghajolt a levél hitelessége előtt, csak nevét és utóiratát kifogásolta a hitelesnek vélt pécsváradi alapítólevél és egy 1137. évi levél alapján. Ez az érvelés megváltoztatta Pauler meggyőződését s egy vitatkozás hevében Karácsonyi ellen fordította saját érveit és megtagadta az egész alapítólevél hitelességét. Hozzájárult Baróti pecsétvizsgálata. Végre Pauler összegezte »kisebb« nehézségeit és Karácsonyi igazat adott neki.

Két ily tekintély szava után Fejérpatak hiába tartotta fönn álláspontját, mert ott állott a két nagy akadály: a pécsváradi és az 1137. évi pannonhalmi levél. Megvizsgáltam e leveleket s — mint egy szaktudós kifejezte — »frappáns« bizonyítékok döntötték meg ezen oklevelek hitelességét. Még könnyebb volt elhárítani a »kisebb« nehézségeket.

Mi volna ebből a természetes következmény? Az, hogy térjünk vissza a Fejérpatakytól megállapított klasszikus eredményhez. De miután a főtekintély — fájdalom — meghalt, s a másik kiválóság egyszerűen fönntartja Pauler nyomán támadt második álláspontját: a solo-énekesek elhallgatván, a chorus éneкли a refraint s a kisebb szerzők ujakként frissítgetik föl a régi reminiscentiákat.

Szó nélkül hallgatom két év óta a dilettáns ötleteket; de most egy érdemes nyelvtörténet-tudósunk emeli föl szavát megint csak a pannonhalmi alapítólevél ellen. Nem sokat remélek a polemiciától, de nem akarok struczmadár lenni, mely homokba dugja fejét az üldözők elől.

Rövid akarok lenni, de nem homályos.

Tudja-e Melich ur, hogy privilegium, kiváltságlevél igen sok van Panonhalmán s általában a középkori oklevelek közt? A függő pecsétés levelek nevök szerint privilegiumok. Elismeri-e, hogy a pécsváradi alapítólevél hamis, tehát a pannonhalmi levél-

nek nem kell ehhez hasonlónak lennie, ha igazi alapítólevél akar lenni? Nevezhetjük-e alapító levélnek az oly kiváltság- és birtokadományozó levelet, a melyet az alapítás befejeztekor, a templom első fölszentelésén ünnepélyesen felolvasnak? A sok pannonhalmi kiváltságlevél közt bizonyára jogosan nevezzük alapítólevélnek az 1001-ik évit.

Baróti pecsétvizsgálatával a pannonhalmi alapítólevél hitelessége annyira nincs eldöntve, hogy most, az én hozzászólásom után is, amaz alapítólevél pecsétje újra igen gondos tanulmány tárgya. És ha ez kedvezőtlen eredményre vezetne is, a szakemberek példákkal igazolhatják, hogy ez még nem döntené el az oklevél hitelességének kérdését.

Röviden végezhetek Melich ur módszerével is. E módszernek alapelve, hogy a magyar királyság első két századában a latin helyesírás vaskövetkezetességű. Meglehetősen ismerem a tatárjárás előtti okleveleket és óvást emelek a tudomány nevében ily féle alapelvek ellen. Épen mostanában foglalkoztam tüzetesen az 1211. évi tihanyi nagy nép- és birtokösszeírással. Ebben több mint 2000 tulajdonnév van, s ez az oklevél két, teljesen egyidős oklevél-lepedőn maradt ránk. Egyik a fogalmazvány törlésekkel és betoldásokkal, a másik szépen letisztázott és teljes formaszerűséggel, pecséttel stb. hitelesített példánya, az igazi eredeti oklevél. És e két oklevél helyesírása közt, a mely tökéletesen egy időben készült, nem kevesebb mint 400 eltérést találtam. Sőt ugyanazon oklevélen belül is ugyan azon névnek kiírásában egészen ellenkező helyesírási elv érvényesül. És ez elég természetes, mert hiszen semmiféle iskolázottságnak sem sikerült még az embereket tökéletesen azonos helyesíráásra szoktatni és kényszeríteni. És vajjon miért akar Melich ur a XI. században teljesen egyöntetű helyesírást föltételezni? Megmondom: mert csak három, kétségtelenül hiteles oklevelet fogad el, a melyek közül kettő rövid, s mind a három a XI. század második feléből való (1055, 1079, 1095?). E három oklevélben csupán néhány szó fordul elő közösen, a helyesírásnak néhány esete egyezik; de elismeri, hogy van kivétel is, és hogy Cseh- vagy Olaszországban olyformán írtak akkor, mint a pannonhalmi levélben látjuk; hangoztatja, hogy ezt a levelet idegen ember írta; és mégis Melich ur pálcát tör a pannonhalmi alapítólevél hitelessége fölött, jöllehet ama levél dátuma szerint épen félszázaddal előzte meg írásával a biztos alapul felvett 1055—1095. évi leveleket.

Melich ur tehát néhány adat alapján oly szigorú inductiót végez, oly biztos nyelvtörvényt alkot, a mely tulajdonképen egyetlen oklevélben sem érvényesül következetesen, s a mely még kevésbé követelhető egy félszázaddal korábbi idegen fogalmazótól és másolótól.

Ha Melich ur jobban ismerné a pannonthalmi alapítólevél irodalmát, nem melegített volna föl ujakként rég letárgyalt ellenvetéseket, a melyek sokkal inkább bizonyítják ezen oklevél primitív, kezdetleges, régi voltát, mint késői hamisított voltát. Épen régisége mellett szólnak az aecclesie, a Michahel, a curtis, a libra auri. Csak nem tagadja Melich ur, hogy Szent István korában ismerték, kivált külföldiek, az Ungari nevet? A fejletlen kancelláriai stílusra s egyszersmind régiségére vall az az ingadozás is, a melyet Melich ur ellenmondásoknak minősít és a pannonthalmi Szent László-féle összeírás hitelességének rovására aknázt ki, hogy t. i. a király az oklevélben hol egyes, hol többes számban szól.

Én a pannonthalmi alapítólevelet nem ügyvédként, hanem tudományos meggyőződésemmel teljes erejével védem a hamisság vádjá ellen, nem kegyeletből, hanem az igazság hitével, annál inkább, mert ismerek elég hamis oklevelet, a melyeknek kritikáim egyáltalán nem illenek rá a pannonthalmi alapítólevélre.

Dr. Erdélyi László.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXVIII. évfolyamának** 1. füzetében (1904 január) Simai Ödön Gyöngyösi Kemény Jánosának a M. Nemz. Múzeumban őrzött kéziratát ismerteti. — A 3-ik füzetben (1904 márczius) Bayer József »Hamlet és Romeo és Julia meséje a magyar ponyván« című dolgozata olvasható, mely végső soraiban a ponyva termékek gondos összegyűjtésének fontosságát fejtegeti.

Az **Erdélyi Múzeum XXI. kötetének** 1. füzetében (1904 január 15) Lukinich Imre Bethlen Elek erdélyi főúr könyvtárát ismerteti az 1683-ból fennmaradt katalogus alapján. — A 3. füzetben (1904 márczius 15) Szádeczky Lajos az erdélyi múzeumegylet keletkezésére vonatkozó adatokat foglalja össze.

A **Grafikai Szemle XIV. évfolyamának** 2. és 3. számaiban (1904 február és márczius) Pierre Morteau tanulmánya olvasható a középkori írástudókról és könyvtárakról László Dezső fordításában.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények XIV. évfolyamának** 1. füzeté a következő tartalommal jelent meg: Dr. Dézsi Lajos, A magyar irodalomtörténeti kutatás feladatairól. — Császár Elemér, A deákiskola (I. közl.) — Loósz István, Adatok Kemény Zsigmond »Zord idő« cz. regényének forrásához (I. közl.) — Adattár: Balkányi Kálmán, Ifj. Péczeli József levelezése íróbarátaival (I. közl.) — Baros Gyula, Radványi verseskönyvek (III. közl.) — Kemény

Lajos, Alvinczy Péter életéhez. — *Kemény* Lajos, Wesselényi Ferenc nádor ellen írt pasquillus. — *Sz. K.*, Gyöngyösi Murányi Venusához. — *Győre* János, Arany János két levele Abonyi Lajoshoz. — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant* Árpádtól.

A **Századok XXXVIII. évfolyamának 1—3. füzetei** (1904 január-március) az újabb történeti irodalom bibliografiai ismertetését is tartalmazzák.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Deutsche Literaturzeitung. XXV. évfolyam 1. szám (1904 január 9): Joh. *Ficker*, Druck und Schmuck des neuen evangelischen Gesangbuchs für Elsass-Lothringen. — 2. szám (1904 január 16): Franz *Falk*, Beiträge für Rekonstruktion der alten Bibliotheca fuldensis und Bibliotheca laureshamensis (Jakob Schäfer). — Yearbook of the Bibliographical Society of Chicago 1902—1903. — 4. szám (1904 január 30): Paul *Schwenke*, Die Donat- und Kalender-Type (Karl Schorbach). — 5. szám (1904. február 6.): Beiträge zur Bücherkunde und Philologie, August Wilmann zum 25. März 1903 gewidmet (Karl Geiger). — G. Th. *Ritche*, A List of Lincolniana in the Library of Congress. — 6. szám (1904 február 13): K. O. *Meinsma*, Middeleeuwsche Bibliotheken. — 7. szám (1904 február 20): H. *Omont*, Une bibliothèque au XIIIe siècle. — 8. szám (1904 február 27): Charles *Sury*, Le Catalogue de la bibliothèque de l'Université libre de Bruxelles. — 9. szám (1904 március 5): Alfred *Claghorn Potter*, Descriptive and historical notes on the Library of Harvard University. — 11. szám (1904 március 19): Emil *Jaeschke*, Die Stadtbücherei Elberfeld (Gottlieb Fietz). — 12. szám (1904 március 26): A. *Ungherini*, Incendie de la Bibliothèque de Turin.

La Bibliofilia. V. évfolyam 9—10. füzet. (1903 december, 1904 január): Un nouveau manuscrit de la Fleur des Histoires de Jean Mansel. — G. *Castellani*, Una edizione anconitana del 1527. — Hugues *Vaganay*, Amadis en français. — Carlo *Fрати*, Elenco bibliografico degli scritti di Bernardino Peyron. — Ernesto *Spadolini*, Un codice di Mario Filalfo. — 11—12. füzet (1904 február-március): G. *Boffito*, Il Commento inedito di Cecco d'Ascoli all' *Alcabizzo*. — D. *Marzi*, Intorno all' Archivio Vaticano ed agli Archivi di Stato Italiani. — Luigi *Ferrari*, Gli Incunaboli della R. Biblioteca Universitaria di Pisa.

Le Bibliographie Moderne. VIII. évfolyam 42—43. szám (január-április): L. *Dimier*, Les Heures de Catherine de Médicis. — Alfred *Leroux*, De quelques améliorations possibles dans l'organisation et le fonctionnement des archives provinciales. — Léon *Lecestre*,

Table alphabetique de la »Chronologie militaire« de Pinard. — Ch. *Mortet*, Le fonds scandinave à la bibliothèque Sainte-Genevieve. — Chronique des archives: France. Grande-Bretagne. — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Autriche-Hongrie, France. Portugal. — Chronique bibliographique: Bibliographie des sciences sociales et politiques. Bibliographie de la littérature comparée. Bibliographies provinciales françaises. Bibliographie de Schongauer. Bibliographie de Sainte-Beuve. — Bibliographie de L. Alamanni. Bibliographie bulgare. Exposition du livre moderne à Anvers. La société bibliographique de Chicago. Publications du »Grolier Club.« VI. réunion de la société bibliographique italienne. — Comptes rendus: D. Ja. Samokvasov, Tsentralizatsii gosudarstvennykh Archivov Zapadnoi Eoropi. sozazi s arkhivnoi reformoi v Rossii; Russkié-Arkhivi i Tsarskii kontrol prikazuoi slujabi v XVII. viékié; Arkhivnoé diélo v Rossii (H. S.) M. Ranson, Rapport au conseil municipal au nom de la 5-e commission sur la réorganisation de l'assistance publique. Auguste Molinier, Les archives de l'assistance publique au conseil municipal. (H. S.) Frédéria Lachèvre. Bibliographie des recueils collectifs de poésies publiés de 1597 à 1700. (H. S.) Nicolas Aurique R. i. L. Ignacio Silva, Eusayo de una bibliografia historica i jeografica de Chile (H. S.) Dr. C. A. Bächtold, Fach-Katalog der Schaffhauser Stadtbibliothek. Dr. H. Boos, dr. K. Henking, Verzeichnis der Inkunabeln und Handschriften der Schaffhauser Stadtbibliothek. (H. S.) Apponyi Sándor gróf, Hungarica II. k. (J. Kont.) Ernst Voulliéme, Der Buchdruck Kölns bis zum Ende des XV. Jahrhunderts (H. S.)

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. XIV. évfolyam. 9. szám (1903 szeptember): VI. Riunione della Società Bibliografica Italiana. — Curzio *Mazzi*, Il Museo Civico di Padova. — Alipio *Alippi*, L'Archivio della Famiglia Giral di della Rovere in Mondolfo. — Carlo *Biagi*, Insetti nemici dei libri. — Per la Biblioteca Nazionale di Firenze; i progetti esposti. — *10-11. szám* (1903 október-november): E. *Rostagno*, La mostra degli »Autografi« di »Vittorio Alfieri« nella R. Biblioteca Mediceo-Laurenziana. — Attilio *Mori*, Cronaca della VI. Riunione della Società Bibliografica Italiana tenuto in Firenze dal 20 al 24 ottobre 1903. — Carlo *Papini*, Sulle moderne applicazioni elettro meccaniche in sussidio dei servizi di trasmissione e di distribuzione dei libri e manoscritti nelle biblioteche pubbliche. — Curzio *Mazzi*, Le fonti dell' antico costume italiano. — *12. szám* (1903 deczember): Giuseppe *Fumagalli*, La scuola del libro a Milano. — Giuseppe *Castellani*, Bandi, editti e tariffa monetarie a stampa.

Zeitschrift für Bücherfreunde. VII. évfolyam, 10. füzet (1904 január): Hans *Landsberg*, Deutsche literarische Zeitgemälde. Parodien und Travestien (II. közl.) — Erich *Ebstein*, Bürger-Bilder. —

Ernst Rowe, Siebzehn Druckfehler in Verfasseramen. — Georg Mader, Ernst Kreidolf und seine Exlibris. — 11. füzet (1904 február): Carus Sterne, Mercurius, der Schriftgott, in Deutschland. (I. közl.) — C. A. Grumpelt, Bücherliebhaberei und Bücherauktionswesen. — Otto v. Schleinitz, Die Bibliophilen: John Passmore Edwards. — 12. füzet (1904 márczius): Ernst Müller, Das Schiller-Museum in Marbach. — C. Sterne, Mercurius etc. (II. közl.) — Ernst Consensus, Vom Büchermarkt im alten Berlin. — Leopold Hirschberg, Ein Silhouettenfund. — Jacob Schnorrenberg, Aus der Sammlung Heinrich Lempertz: die Bibliothek. — Paul Adam, Das sinngemässe Restaurieren alter Einbände.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXI. évfolyam. 1—2. füzet (1904 január-február): Paul Schwenke, Zur Einführung. — Verein Deutscher Bibliothekare: 4. Jahresversammlung zu Halle am 5. und 6. Oktober 1903. — Rezensionen und Anzeigen: Dr. Otto Günther, Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek; 2. Theil. (K. Boysen.) — 3. füzet (1904 márczius): A. Graesel, Otto Hartwig †. — R. Ehwald, Tycho Brahe und Friedrich Wilhelm von Sachsen. — H. Wallau, Zu dem sogenannten Silbertypen der torganischen Druckerei des Herzogs Friedrich Wilhelm von Sachsen. — Th. Diestel, Bibliographische Miscellen. — Rezensionen und Anzeigen: Wouter Nijhoff, L'art typographique dans les Pays-Bas, 1500—1540 (W. L. Schreiber.) Ernst Voulliéme, der Buchdruck Kölns bis zum Ende des fünfzehnten Jahrhunderts (Gottfried Zedler).

Állandó rovatok: Umschau und neue Nachrichten. Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen (Paul Ottó). Antiquarische Kataloge. Personálnachrichten.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIÁI IRODALOM AZ 1904. ÉV ELSŐ NEGYEDÉBEN.

AUGENFELD M. MIKSA. A könyvnyomda. Hasznos tudnivalók a könyvnyomda berendezéséről, vezetéséről, munkaszerezéséről, könyvelésről és egyéb teendőkről. II. bővített kiadás. Budapest, 1904. Krausz és Bendtner kny. 8-r. 92 l.

BÜCHER-VERZEICHNISS der Gross-Schenker Lesebibliothek 1903. Nagyszeben, 1904. Krafft V. kny. 8-r. 15 l.

BÜCHER-VERZEICHNISS der Bibliothek des Schenker Kirchenbezirks. Nagyszeben, 1904. Krafft V. kny. 8-r. 22 l.

CATALOGUL bibliotecii școalelor centrale române gr. or. din Brașov. Secțiunea I. Istorie. Aranjat și publicat cu spesele eforiei școlare de Aurel Ciortea. Brassó, 1903. Ciurcu és tsa kny. 8-r. 58 l.

CIORTEA, AUREL. Catalogul bibliotecii Școalelor centrale române gr. or. din Brașov. Lásd *Catalogul*.

CZIMJEGYZÉKE, A budapesti könyvtáregyesület népkönyvtárának —. VII. rész. 1903. évi gyarapodás. Budapest, 1904. Bagó Márton és fia kny. 8-r. Ára 20 fill.

CZIMJEGYZÉKE, A m. kir. országos meteorologiai és földmágnassági intézet könyvtárába 1903. évben ajándék és vétel útján szerzett könyvek 2-ik —. (Egyszersmind a könyvtár név- és tárgymutatójának folytatása). 2-tes Verzeichniss der für die Bibliothek der königl. und Reichs-Anstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus im Jahre 1903. als Geschenk erhaltenen und durch Ankauf erworbenen Bücher. (Zugleich Fortsetzung des Namen-u. Sachregister der Bibliothek.) Budapest, 1904. Pesti könyvnyomda részv. társ. 8-r. 34 l.

CZIMJEGYZÉKE, A m. kir. kassai 9. honvéd gyalogezred tiszti könyvtárának —. Összeállította: Stessel százados. Kassa, 1904. Vitéz A. utóda kny. 8-r. IX, 38 l.

CZIMJEGYZÉKE, A budapesti magyar királyi tudomány-egyetem könyvtárának —. XXVII. 1902. évi gyarapodás. Budapest, 1904. Egyetemi nyomda. 8-r. XXI, 252 l.

Az EPERJESI SZÉCHÉNYI-KÖR könyvtárának gyarapodása 1903-ban. Eperjes, Kósch Árpád kny. 8-r. 109—113 l. (Az Eperjesi Széchényi-kör Évkönyve 1903.)

ERNYEY JÓZSEF. A Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának kézi szakkönyvtára. III. pótlék. Az 1903. évi szaporulat (2501—4000.) Budapest, 1904. Hornyánszky Viktor kny. 8-r. 60 l.

ERNYEI JÓZSEF. A M. Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának kézi szakkönyvtára. III. Pótlék: az 1903. évi szaporulat (2501—4000.) Ethnographia. XIV. évf. 10. füzet.) Budapest, 1904. Hornyánszky Viktor kny. 8-r. 321—380 l.

JEGYZÉKE, A földéakszéli olvasókör könyvtárában levő művek — és a nagyméltóságu földmívelésügyi miniszterium által Hódmező-Vásárhely t. h. j. városnak adományozott s a város által a földéakszéli olvasókör kezelésébe bocsátott népkönyvtárban levő művek jegyzéke. Hódmező-Vásárhely, 1904. A h.-m.-vásárhelyi részvény-nyomda nyomása. 8-r. 23 l.

JEGYZÉKE, A budapesti kegyesrendi főgimnázium gyakorló-iskolájának könyvtári —. Bpest, 1904. Stephaneum kny. K. 8-r. 45 l.

JELENTÉS a budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának 1902. évi állapotáról. Bpest, 1904. Egyetemi nyomda. 8-r. 11 l.

KATALOG der Bibliothek des militärwissenschaftlichen Vereines zu Hermannstadt. Nagyszeben, 1904. Marschall József kny. 8-r. 12. 300 l.

KÖNYVJEGYZÉK a tiszti könyvtárban levő művekről. (M. kir. Sz.-fehérvári 17. honv. gy. ezred tiszti könyvtára.) Székesfehérvár, 1903. Számmer Imre. 8-r. 74 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A zilahi állami elemi iskolák népkönyvtárának —. (1903. nov. 1.) Zilah, 1903. Seres Samu kny. 8-r. 12 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, Az eperjesi Széchényi-kör héthársi vidéki választmánya népkönyvtárának —. Eperjes, 1904. Kósch Árpád kny. 8-r. 24 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A kecskeméti ipartestület —. Összeállította: Hankovszky Kálmán. 1904. Kecskemét, 1904. Részvénytársaság kny. 8-r. 15 l. Ára 30 fill.

KÖNYVJEGYZÉKE, A zentai »Otthon-egyesület« —. 1904. Zenta, 1904. Kabos Ármin kny. 8-r. 11 l. Ára 20 fillér.

KÖNYVTÁRA, Az országos kaszinó —. Helyczimtár. Budapest, 1904. Franklin-társulat kny. 8-r. 60 l.

KUN SZABÓ GYULA. A debreczeni főiskolai felsőbb tanulók könyvtárának könyvjegyzéke az 1903-ik évben. Debreczen, 1904. Városi nyomda. 8-r. 68 l.

LUKINICH IMRE. Egy erdélyi főúr könyvtára a XVII. században. (Erdélyi Múzeum. XXI. köt. 1. füzet) Kolozsvár, 1904. Ajtai K. Albert kny. 8-r. 44—45 l.

III. NACHTRAG zum Bibliothekskatalog vom Jahre 1900. Kassa, 1904. Koczányi Béla kny. 8-r. 32 l.

IV. NACHTRAG zum Katalog der Officiersbibliothek des Infanterie-regiments Alexander I., Kaiser von Russland Nr. 2. 1904. Nagyszeben. 1904. Drotleff József kny. 8-r. 39. l.

PÓTJEGYZÉKE, A szatmár-németi társaskör könyvtárának —. Szatmár, 1904. Szabadsajtó kny. 8-r. 8 l. Ára 16 fillér.

PÓTJEGYZÉKE, A hontvármegyei casinoegylet könyveinek — 1894 évtől — 1903. év végeig. Ipolyság, 1904. Neumann Jakab kny. 8-r. 15 l.

SZABÁLYZAT a kolozsvári m. kir. F. J. tudományegyetem orvosi kara könyvtára számára. Kolozsvár, 1904. Ajtai K. Albert kny. 8-r. 4 l.

SZÉKELY ISTVÁN. A pápai ev. ref. főiskolai ifjúsági képzőtársulat könyvtárának jegyzéke. Készítette —. Pápa, 1904. A főiskolai könyvnyomda. 8-r. 120, 2 l.

TÓTH KÁLMÁN. A budapesti ügyvédi kamara könyvtárának katalogusa. Szerkesztette —. Budapest, 1904. Rózsa K. és neje kny. 8-r. 152 l.

ZÁDOR S. FRIGYES. A késmárki m. kir. állami felső kereskedelmi iskola magyar és német nyelvű »Önképzőkörének« könyvtári jegyzéke. Késmárk, 1904. Sauter Pál kny. 8-r. 45, 19 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Mozgalom a hazai könyvtárak kettős példányainak csere útján való értékesítése ügyében. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége a következő körlevelet intézte a hatáskörébe tartozó könyvtárak vezetőségeihez:

»A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa a hazai nagyobb könyvtárak kettős példányainak csere útján, vagy más alkalmas módon történő értékesítése ügyében mozgalmat indítván meg, az állami felügyelet alatt álló könyvtárakat illetően a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét szőlította fel a szükséges intézkedések megtételére.

A könyvtárak gyarapításának ezen, kisebb méretekben már hazánkban is kipróbált módját a magunk részéről is kétségtelenül eredményt ígérőnek tartjuk s meg vagyunk győződve, hogy az összes hazai könyvtárak örömmel fogják támogatni az erre irányuló törekvéseket, melyek folytán míg egyrészt fölösleges tehertől szabadulhatnak meg, másrészt nagyobb áldozatok nélkül hasznos és esetleg becses anyaggal egészíthetik ki gyűjteményüket.

A dolog természetéből folyik, hogy a szem elöl nem tévesztendő tervszerűség első sorban a jelzett módon való értékesítésre alkalmas könyvanyag mennyiségének és természetének kellő ismeretét teszi szükségessé, a mire nézve az egyedül célra vezető eszköz, hogy az egyes könyvtárak kettős példányairól pontos jegyzékek készüljenek és hogy ezek a főfelügyelőség rendelkezésére bocsáttassanak.

E jegyzékek alapján a főfelügyelőség gondoskodni fog a felől, hogy az állami felügyelet alatt álló könyvtárak csereanyagának összefoglaló jegyzéke kinyomattassék és az érdekelt könyvtáraknak megküldessék, hogy az egyes könyvtárak ennek segítségével a cserét egymás között minden nehézség nélkül lebonyolíthassák.

Nincs kétségem az iránt, hogy könyvtáraink meg fogják ragadni a kedvező alkalmat s iparkodni fognak kettős példányaik jegyzékének mielőbbi elkészítésével biztosítani maguk részére a kínákozó előnyöket. Kérem tehát Czimedet, hogy ebbeli hajlandóságáról, valamint arról, hogy a jegyzék elkészülése körülbelül mikorra remélhető, engem minél előbb értesíteni sziveskedjék.

Budapest, 1904. június hó 16-ikán.

Szalay Imre s. k.
h. orsz. főfelügyelő.*

Könyvtári tisztviselők tudományos utazásai. A M. Nemz. Múzeum utazási alapjából a nm. vallás- és közoktatásügyi minisztérium jóváhagyásával a f. évben dr. *Esztegar László* ör a florenczi központi nemz. könyvtár irodalmi levéltárának tanulmányozására, dr. *Melich János* segédör a pannonhalmi és esztergomi levéltárakban végzendő magyar helyesírástörténeti kutatásokra, *Kovács László* a hallei magyar könyvtárnak, *Varjú Elemér* segédör pedig a bécsi cs. kir. udv. könyvtár középkori kéziratának tanulmányozására nyertek segélyt. — A múlt évi tanulmányutakról szóló jelentések, u. m. dr. *Esztegar László* öre a bécsi udv. könyvtárban végzett irodalomtörténeti kutatásairól, *Havrán Dániel* segédöré a felvidéki egyházi levéltárakban a protestantizmus történetére vonatkozó kutatásairól és dr. *Vértessy Jenő* segédöré németországi könyvtárak gyakorlati tanulmányozásáról a M. Nemz. Múzeum 1903. évi jelentésében láttak napvilágot.

Budapest székesfőváros könyvtárának ügyét a törvényhatóság 89/1903. számú határozatával végleg rendezte, a fővárosi könyvtár anyagát a statisztikai könyvtárral egyesítve. A könyvtár ügyeinek vezetésére a törvényhatóság 669/1903. számú határozatával egy könyvtárnoki és egy könyvtártisztai állást szervezett. Ez állásokra a székesfőváros tanácsa 1903. évi november 12-én írta ki a pályázatot, melynek eredményeképpen az 1904. évi márczius 28-án tartott tanácsülésen a székesfőváros tanácsa a könyvtárnoki állásra dr. *Szabó Ervin*, budapesti kereskedelmi és iparkamarai könyvtárnokát, a könyvtártisztai állásra pedig dr. *Gárdonyi Albert*, magyar nemzeti múzeumi könyvtári gyakornokot választotta meg.

Karai László életéhez. Hat éve Fraknoi Vilmos szerencsés levéltári kutatásai folytán megismertük azt a kiváló kulturális érzékű férfit, a ki hazánkban a könyvnyomtatást meghonosította. Megtudtuk, hogy Karai László a somogy megyei Karai családból származik s hogy egyetemi tanulmányai végeztével 1468 elején királyi titkár és budai prépost volt. — A Magyar Nemzeti Múzeum levéltárába jutott Vég helyi-gyűjteménynek egyik darabja, nevezetesen Laki Thúz János és Jan zagoriai gróf szlavóniai bánok 1467 augusztus 9-én kiadott oklevele, a Karai László életéhez újabb adatot is szolgáltat. Megtudjuk ugyanis ebből, hogy *Karai 1467-ben Veszprém vára Mindenszentekről nevezett egyházának prépostja* volt s Kőrös megyében közösen birta Garyncicza és Kwresyncz birtokokat az előbbi vármával együtt. Mikor nyerte ezt a méltóságot nem tudjuk, de valószínűleg még 1467. év végén emelkedett a budai prépostsága.

Závodszy Levente.

Magyar psalterium a XIV. századból. A következőkben ismertetendő psalterium rongált állapotban s hiányosan maradt fenn, de talán így sem lesz fölösleges, ha róla néhány sorban tudomást veszünk. Eredetileg bőrrrel borított fatáblába volt kötve, mely azonban a psalterium egyik oldaláról teljesen hiányzik, a másíkról pedig nagyrészt letört; ez az oka annak, hogy úgy a kezdő, mint a hátsó lapok elvesztek. Alakja ívrét; magassága 30 %, szélessége 23.5 %; a lapoknak már alig van széle; a mit a többszöri bekötetésnek tulajdonítunk. Hártýára van írva, s későbbi időből való lap-számozással ellátva. A betűi gót minusculák, kétféle nagyságban. A kéziratot

több kezdőbetű díszíti. A psalterium magyar kéz, talán valamelyik csiki ferenczrendi szerzetes munkája; magyar eredete mellett szól, hogy a kézirat elején levő naptárban a magyar szentek (pl. szt. István, szt. László stb.) pontosan fel vannak sorolva. — Iratási korának megállapításánál alapul a naptár egyik rubrikájában (november 16-ára) olvasható ezen bejegyzés szolgálat:

*Hic obyt Alexander voyuoda transalpin Anno
domini millesimo CCC^{mo} LX^{mo} quarto.*

Minthogy pedig az írás jellege azt mutatja, hogy ez az 1364-re vonatkozó bejegyzés közel egykorú, s nem sokkal későbbi, biztosra vehetjük, hogy a kézirat maga is a XIV. század közepéről származhatik. A naptár különben azért is érdekes, mert az egyes hónapokat magyar elnevezéssel jelzik. Kár, hogy a kézirat első egy vagy két levele hiányzik, s így a naptár csak márcziussal kezdődik, melyet a kézirat *Beythmasho*-nak nevez. — Aprilis: *Zenth Gergh haua* (így!); május: *pynkesth haua*; június: *Zent Janus haua*; július: *Zent Jacab haua*; augusztus: *Kysazson haua*; szeptember: *Zenth Myhal haua*; október: *Mendzenth haua*; november: *Zenth Andras haua*; december: *Karacson haua*. — Ezek a hónapelnevezések írásjellegükből következtetve legkésőbb XV. századbeli, tehát némileg nyelvtörténeti becséssel bírnak. Az öt levélből álló naptár lapszámozva nincs; sőt nincs a psalterium első levele sem, mely így kezdődik: *Inuitatoria subscripta dicuntur singula in singulis || dominicis usque ad LXX^{mum} et a kalendis octobris usque ad || uentum domini*. Minden zsolttár első szaka hangjegyekkel van ellátva, míg a többi szakok folytatódásgosan, minden kikezdés nélkül következnek egymásután. A C23 (123) lappal azután megszakad a kézirat, melynek utolsó (123b.) oldalán a *Te Deum* olvasható, miből gyaníthatjuk, hogy a kéziratból csak nagyon kevés hiányozhatik. A kézirat tulajdonosairól is van néhány bejegyzés; így az első oldalon ez olvasható: *Liber iste pertinet ad me Thomam Madar [qui] est de sede Gergio, nunc vitam ferens in* (kiszakadva) *Somlio 1580*. — Egy másik bejegyzés szerint a kézirat 1678-ban *Kováts Istváné* volt. — Jelenleg a kódex a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona. (Cod. Lat. Medii Aevi 366.)

Dr. Lukinich Imre.

Az olvasójegy. Szamárfülekkel, fájdalom, még mindig elég gyakran találkozunk sokszor aránylag művelt emberek könyveiben is — pedig e barbarizmus ellen már a »sötét« középkorban megindították a küzdelmet az u. n. olvasójegyekkel, melyek eleinte egyszerű pergamen hulladékból, később díszesen szőtt és himzett, gombokkal vagy bojtokkal ellátott selyemszalagokból készültek. A *renaissance* korában, a könyvek becsével arányosan, az olvasójegyek értéke is csökkent s jelentéktelen pántlikává zsugorodott össze, melyet a kiadó a kötve forgalomba hozott könyvekbe erősített. Csupán az imádságos s egyéb vallásos könyveknél lett később divattá, hogy e sima pántlikák alsó végén különböző arany-, ezüst-, réz- stb.-ből készült symbolikus jelvényeket aggassanak, a mint ezt itt-ott még manapság is tapasztalhatjuk. E jelző szalagocskák mellett fejlődött ki a papiros olvasójegy is, mely eleinte sima papirosszeletkéből állott, egy-egy kegyes mondás, — jelmondat — vagy közmondással ellátva. A XVII. és XVIII. században szokássá lett szent-

képekkel díszített papír olvasójegyeket dugni a vallásos könyvekbe s legújabbban ezt a szokást a világi könyveknél is utánózták az élelmes kiadók, a kik a tartalomhoz illő, művészi rajzzal dekorált, jobbára színes nyomástú karton lapocskákkal kedveskednek olvasóiknak. Főleg Amerikában s Angliában terjedt ez a divat, mely az ujra éledt ex-libris lázzal kapcsolatban csakhamar az amateurökre, sőt a közkönyvtárakra is kiterjedt. Ez utóbbiak olvasójegyei művészi rajzok helyett a könyvtárt és használóit egyaránt érdeklő szöveggel vannak ellátva, a mely a könyvtári szabályzat főbb pontjait, a kikölcsönzés keltét és tartamát, továbbá az olvasásnál szem előtt tartandó gyakorlati utasításokat, tanácsokat ismerteti az olvasóval. Ilyen olvasójegyek létjogosultsága el nem vitatahtó különösen az u. n. népkönyvtáraknál, melyeknek olvasó közönsége nagyon gyakran nincs tisztában azzal, hogy miként is bánják a könyvvvel, ha azt idő előtt tönkretenni nem akarja. Az ily angol könyvtárak olvasójegyének szövege rendesen rövid, némi humorral megszerkesztett mondásokból áll, a melyek könnyen megragadnak az olvasó emlékezetében. Most hogy a falusi népkönyvtárak ügye — hála a Muzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa lankadatlan tevékenységének — nálunk is igen föllendült talán nem fölösleges arra a praktikus angol szokásra emlékeztetni, melynek utánzása minimális költséggel s igen reális haszonnal járna hazánkban. Minta gyanánt álljon itt *James Duff Brown*-nak, a londoni *Clerkenwell public library* tudós könyvtárosának tervezete magyar fordításban, melyet némi változtatással nálunk is föl lehetne használni.

A két hüvelyk széles és öt hüvelyk hosszú karton lap melső oldalán ez a szöveg olvasható: X. népkönyvtár. — Olvasójegy — Arra való, hogy ott tedd a könyvbe, a hol félben hagyod az olvasást, a helyett hogy a lap szélén számárfület csinálj. E könyvet az olvasójegy fején látható bélyegző keltétől számított nap mulva vissza kell hoznod. — Jusson eszedbe, hogy mások is szeretnék olvasni a könyvet, s azért ne tartsd hiába vissza. — Ez a könyv köztulajdon, tehát bánj óvatosan vele.

Az olvasójegy hátsó oldalán ez áll: A könyv tíz parancsolatja: 1. Ne nyúlj hozzám piszkos kézzel. 2. Ne olvass, ha szerencsétlenségedre ragályos betegségben szenvedsz. Roppant sajnállak, de kérlek hagyj békén. 3. Ne tégy ki esőnek vagy hónak. 4. Ne pörkölj meg a tűznél, kényelmed vesztemet okozza. Különben is árt egészségednek, ha tűzhely mellett olvasol. 5. Ne hajtsd be lapjaim csücskét. Használd e helyett e jelzőt. 6. Ne olvass evés közben. Mások kenyérmorzsáira és zsirfoltjaira nincs szükségem! 7. Ne nyálazd meg ujjadat, ha lapozol. Engemet bepiszktíhatsz, s magadat *megmérgezheted*. 8. Se az ablak nyitvatartásához, se a szék magosításához ne használj. 9. Semmi-kép se kegyetlenkedj velem. Gondold meg, hogy én is ember vagyok: hiszen íróm eszének jókora porciója lakozik bennem. 10. Bánj velem úgy, mint tenmagaddal, s akkor minden rendben van.

G. P.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1904. január 1-től június 1-ig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.)

Bács-Almás :

**Babágh József.

Bács-Szent-Tamás :

**Klingwart Róza.

Sendula Sándor, Kisdobransky Dan-
csika és Ikrasev Paja.

Brassó :

**Gust A.

Schneider testvérek és Zenninger.

Budapest :

*Kronstein és Téri. VII., Valero-u. 9.

*Poporul Roman (tul. Biraucz Döme
és Tsa.). VI., Vörösmarty-u. 60/a.

*Pintér és Roth. VII., Vörösmarty-
uteza 19/b.

Weisz A. és társa (Weisz Ármin és
Schulhof Simonné, szül. Weisz
Antonia). VI., Király-u. 10.

Vasziljevics Péter. IX., Rákos-u. 11.

Szűsz Dávid. IV., Zöldfa-u. 43. sz.

Polacsek Frigyes Jakab. VIII.,

Mária-u. 11.

Kock János Frigyes Villy és Varga
Kálmán. VIII., Tisza Kálmán-
tér 13.

Pajor Mátyás. VI., Ó-u. 15.

Koch János VIII., Mária-Terézia-
tér 13.

Kohn Mártonné, szül. Minkus Gizella.

Radó Vilmos. VI., Ó-u. 2.

Weisz Ignác. VI., Csengery-u. 58.

**Gonda János és Weisz Salamon.
VIII., Mária-u. 11.

Gonda János és Reinitz Vilmos. VII.,
Akácfa-u. 50.

Stoica Dénes. VI., Vörösmarty-u. 60/a.

Brett Miksa. VI., Bajnok-u. 19.

Klősz Pál György. VII., Városligeti
fasor 49.

Radványi Ábrahám. VI., Szondy-u. 72.

Csepreg :

*Menyhárt Julia.

Győr :

**Gróf Gyula.

**Heckenaszt György.

**Surányi János.

Homonna :

Fejes Jakab.

Jankovác :

Frankl Gáspár.

Jászapáti :

*Id. Jurik József.

Kassa :

Matzner Samu.

Vitéz A. utóda.

Keszthely :

**Farkas János.

Mérey Ignác.

Körmend :

Bertalanffy József (üzletvez. : Katona
Imre).

Nagyszében :

*Reissenberger A. utóda : Friedrich
Roth.

**Gürtler János.

Nagytapolasány :

Platzkó Rezső Adolf.

Nagyvárad :

Schönfeld Sámuel.

Oravicza :

**Kehrer Victor.

Weisz Félix.

Poprád :

Fuchs Gyula.

Pozsony :

Persiwofszky János.

Uj-Verbász :

Oberländer Fülöp (üzletvezető : Boros
György).

Zenta :

Pléstitý és Horváth.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és deczember hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 kor.; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV. Ferencziek-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—10. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1902-ben. I. A magyar hírlapirodalom, id. Szinnyei Józseftől. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok. Kováts Lászlótól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája, id. Szinnyei Józseftől. Ára 1 kor. 10 fillér.*

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. XII. volume. 2. liv-
6 couronnes = 6 francs = 5 mares. | raison. Avril—Juin 1904.

Sommaire.

La bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois en 1903	129
François Kollányi. La bibliothèque Széchényi trois ans avant la nomination d'Etienne Horvát (Avec deux facsimiles.)	150
Dr. Paul Gulyás. La technique de la reliure. (II. article avec 24 facsimiles.)	193
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la bibliothèque Széchényi du Musée Nat Hongrois dans le I. trimestre de 1904	220
La bibliothèque de l'université de Budapest en 1902	225
Litterature. Hungarica. Catalogue de la collection du comte Alexandre Apponyi, v. II. Par le dr. <i>Paul Gulyás</i> . C. Houlbert, Les insectes, ennemis des livres. Par — s — l. Sur l'authenticité de la charte de fondation de l'abbaye de Pannonhalma. Par <i>Ladislás Erdélyi</i> . Revues des revues bibliographiques. I. Revues hongroises. II. Revues étrangères	237
La littérature bibliographique hongroise dans le I. trimestre de 1904.	249
Notices. Échange des doublettes des bibliothèques hongroises. Les nouveaux fonctionnaires de la bibliothèque municipale de Budapest. Voyages d'études. Donné à la biographie de Ladislás Karai (<i>Levente Závodszy</i> .) Un psautier hongrois de XIV. siècle (<i>Dr. Emerik Lukinich</i> .) Le signet. (<i>P. G.</i>)	252
Changement dans les imprimeries hongroises de 1. Janvier à 30 Juin 1904	256

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle Budapest, Musée National Hongrois.*